

จดหมายเหตุ
รัชกาลที่ ๖

เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมลายู

พ.ศ. ๒๔๖๓

พระยาสมบัติบริหาร (เอื้อ ศุภมิตร)

เรียบเรียง

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
พระนามเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

โปรดให้พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐิน
ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน

ณ วัดสุวรรณดาราราม พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วัดท้ายตลาด พระอารามหลวง จังหวัดปัตตานี

และ

วัดชลเฉลิมเขต สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย พระกฐินส่วนพระองค์
วัดพุทธภูมิ จังหวัดยะลา พระกฐินส่วนพระองค์
เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

959.5
๙ 255๗

๕๓๕

ចំណុច ១៣៣

จดหมายเหตุ
รัชกาลที่ ๖

เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมลายู

พ.ศ. ๒๔๖๗

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

พระยาสมบัติบริหาร (เชื้อ ศุภมิตร)

เรียบเรียง

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี
พระนามเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

โปรดให้พิมพ์ในงานถวายผ้าพระกฐิน

ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน

ณ วัดสุวรรณาธาราม พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดท้ายี่สโมสร์ พระอารามหลวง จังหวัดปัตตานี

และ

วัดชลเฉลิมเขต สี่หังโกลศ จังหวัดนครราชสีมา พระกฐินส่วนพระองค์

วัดพุทธภูมิ จังหวัดยะลา พระกฐินส่วนพระองค์

เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

แถลงเหตุ

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี จะทรงเชิญผ้าพระกฐินซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานไปทอดถวายยังที่ชุมนุมสงฆ์ ณ วัดสุวรรณดาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๑๑ และวัดตานีไสมสร จังหวัดปัตตานี ในวันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๑๑ กับถวายผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ ณ วัดชลเฉลิมเขต จังหวัดนราธิวาส ในวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๑ และวัดพุทธภูมิ จังหวัดยะลา ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๑

นายเศวต ธนประดิษฐ์ ได้เชิญกระแสรับสั่งพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีมาแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ในการถวายผ้าพระกฐินของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ ตามที่กล่าวในวรรคก่อนนั้น มีพระประสงค์ให้ข้าพเจ้าจัดการพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินประเทศมะลายู พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งพระยาสมบัติบริหาร (เอื้อ ศุภมิตร) เรียบเรียง เพื่อประทานแก่ผู้ไปถวายอนุโมทนาในพระกุศลเหล่านี้ และนายเศวต ธนประดิษฐ์ ได้นำแบบเรียนภาษาไทย เรื่องจดหมายเหตุที่กล่าวนี้กองวิชาการกระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์เป็นแบบเรียน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ มาให้เป็นหลักเรียงพิมพ์ ข้าพเจ้าได้พยายามหาต้นฉบับซึ่งพระยาสมบัติบริหารเรียบเรียงเพื่อสอบถาม แต่ก็ไม่ได้ จึงมีจดหมายเหตุนี้มาจากหอสมุดแห่งชาติซึ่งพิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพหม่อม

ชั้น ประวิตร ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งเป็นฉบับเก่าที่สุดที่หอสมุดแห่งชาติ
มีอยู่เพื่อมาสอบทาน กับใช้หนังสือฉบับที่พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพท้าวอินสุริยา (เชื้อ พึ่งบุญ) ซึ่งพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ มา
ประกอบการสอบทานด้วย ในการสอบทานนี้ได้แก้ไขถ้อยคำซึ่งผิดกัน
ในหนังสือสามฉบับนี้ แล้วจึงมาพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ตามที่ข้าพเจ้าคิดว่า
เป็นการถูกต้อง แต่มิได้เพิ่มเติมหรือแก้ไขโดยใช้ถ้อยคำของข้าพเจ้าเอง

จดหมายเหตุกรมวิชาการชี้แจงว่าเป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๓ และ
ต่อจากนั้นได้มีการพิมพ์ในงานศพท้าวอินสุริยาอีกครั้งหนึ่ง ตามหลักฐาน
ที่พบนี้ การพิมพ์ครั้งนี้จึงเป็นครั้งที่ ๖ แต่จะพิมพ์อีกหรือไม่ยังหา
หลักฐานไม่พบ

คุณสมบัติของหนังสือนี้ กรมวิชาการกล่าวไว้กระทัดรัดจึงขอ
คัดมากล่าวถึงนี้ จดหมายเหตุนี้ “เป็นเรื่องประกอบด้วยราชประ-
เพณีพร้อมด้วยคุณภาพ ส่วนใหญ่คือภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
รัฐศาสตร์ เป็นอาทิ แสดงขนบธรรมเนียมอันเป็นไปในสมัย
นั้น ผลรวบยอดก็คือได้ขึ้นชมพระบรมกฤษฎาภิหาร พระราช
เกียรติยศแห่งพระมหากษัตริย์ของชาวเราในต่างแดน”

ในการที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ และ
พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี เสด็จเยี่ยมจังหวัดภาคใต้และทรงนำ
ผ้าพระกฐินถวายวัดต่าง ๆ นั้น ขออำนาจอานุภาพพระรัตนตรัยและ
บุญกุศลที่ทั้งสองพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญในครั้งนี้ และที่ได้ทรงบำเพ็ญ

มาแล้วในอดีตกาล จงบันทึกลงให้ทั้งสองพระองค์ทรงพระเกษมสำราญ
ปราศจากสิ่งขัดข้องหมองพระหฤทัย ทรงแคล้วคลาดจากอุปสรรคและ
อันตรายตลอดกาล เทอญ.

หม่อมเจ้ารัชสวัสดิ์ เกษมสันต์

วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ

เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

และ

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

เสด็จไปถวายผ้าพระกฐินที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

พระราชทานทอดถวาย ณ วัดตานีสันติมอญ จังหวัดปัตตานี และ

เสด็จเยี่ยมจังหวัดภาคใต้

พ. ศ. ๒๕๑๑

วันศุกร์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๑๕.๔๕ น. — เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งออกจากวัง
รื่นฤดี ไปสถานีรถไฟสามเสน

เวลา ๑๖.๒๕ น. — เสด็จโดยรถไฟออกจากสถานีรถไฟ
สามเสน

วันเสาร์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๑๕.๔๕ น. — รถไฟถึงสถานีสุโขทัย โกลก เสด็จโดย
รถยนต์ออกจากสถานีสุโขทัย โกลก ไป
นิคมสร้างตนเองพัฒนาอำเภอแก่ง
ประทับแรมที่นิคม

เวลา ๑๙.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารค่ำที่ประทับ
วันอาทิตย์ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๙.๓๐ น. — เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้าง
ตนเองพัฒนาอำเภอแฉ่งไปอำเภอ
สุโขทัย

เวลา ๑๐.๓๐ น. — ถวายกุศล ณ วัดชลเฉลิมเขตอำเภอ
สุโขทัย จังหวัดนราธิวาส

เวลา ๑๑.๓๐ น. — เสด็จเยี่ยมโรงพยาบาลสุโขทัย

เวลา ๑๒.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารกลางวัน
ที่
สมาคมจีน ฯ

เวลา ๑๕.๓๐ น. — เสด็จกลับนิคมสร้างตนเองพัฒนา
อำเภอแฉ่ง ประทับแรมที่นิคม

เวลา ๑๙.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารค่ำที่ประทับ
วันจันทร์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๙.๐๐ น. — เสด็จเยี่ยมนิคมสร้างตนเอง

เวลา ๑๐.๐๐ น. — เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้าง
ตนเองพัฒนาอำเภอแฉ่งไปประทับ
พักที่สมาคมจีน ฯ อำเภอสุโขทัย
และเสวยพระกระยาหาร
กลางวัน

เวลา ๑๒.๕๐ น. - รถไฟออกจากสถานีสุโขทัย ไป
จังหวัดยะลา

เวลา ๑๕. ๒๐ น. - รถไฟถึงสถานีจังหวัดยะลา เสด็จโดย
รถยนต์ไปสักการะหลักเมือง เสด็จ
พระสุธารสที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัด

เวลา ๑๖.๓๐ น. - เสด็จเยี่ยมและทรงประทานของแก่คน
ชรา ณ สถานสงเคราะห์คนชรา จังหวัด
ยะลา

เวลา ๑๗.๐๐ น. - เสด็จโดยรถยนต์ออกจากสถานสง-
เคราะห์คนชรา จังหวัดยะลา ไปนิคม
สร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา
ประทับแรมที่นิคม

เวลา ๑๙.๓๐ น. - เสด็จพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับ
วันอังคารที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๙.๓๐ น. - เสด็จ โดย รถยนต์ ออกจากนิคมสร้าง
ตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา ไป
จังหวัดปัตตานี

เวลา ๑๐.๓๐ น. - ถวายพระกุศลหลวง ณ วัดตานีสันติ
อามะเมือง จังหวัดปัตตานี

เวลา ๑๑.๓๐ น. - เสด็จเยี่ยมวัดนวางศาราม อำเภอเมือง
จังหวัดปัตตานี

เวลา ๑๒.๐๐ น. — เสด็จถวายสักการะหลักเมืองแล้วเยี่ยม
ศาลากลางจังหวัดปัตตานี และเสวย
พระกระยาหารกลางวัน

เวลา ๑๔.๐๐ น. — เสด็จออกจากจังหวัดปัตตานี กลับนิคม
สร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา

เวลา ๑๕.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับ
วันพุธที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๕.๐๐ น. — เสด็จเยี่ยมนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้
จังหวัดยะลา

เวลา ๐๕.๓๐ น. — เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้างตน
เอง ไปวัดพุทธภูมิ จังหวัดยะลา

เวลา ๑๐.๓๐ น. — ถวายกุฐิน ณ วัดพุทธภูมิ อำเภอเมือง
จังหวัดยะลา

เวลา ๑๑.๓๐ น. — เสด็จออกจากจังหวัดยะลา กลับนิคมสร้าง
ตนเอง

เวลา ๑๒.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารกลางวันที่นิคมสร้าง
ตนเองและพักผ่อนพระอิริยาบถตาม
พระอัยยาศัย ประทับแรมที่นิคม

เวลา ๑๕.๓๐ น. — เสวยพระกระยาหารค่ำ ณ ที่ประทับ

วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๑๑

เวลา ๐๘.๔๕ น.

— เสด็จโดยรถยนต์ออกจากนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ จังหวัดยะลา ไปประทับรถไฟที่สถานีจังหวัดยะลา

เวลา ๐๙.๕๗ น.

— รถไฟออกจากสถานีจังหวัดยะลาเสด็จกลับจังหวัดพระนคร

วันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

เวลา ๑๖.๕๐ น.

— รถไฟถึงสถานีสามเสน เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งกลับวังวินฤดี.

คำนำ

บัดนี้ฉันเป็นมูลเรื่องที่เขาเจ้าได้เขียนหนังสือขึ้น ก็เนื่องมาแต่
ขณะทำงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ได้ดำริจะจัดพิมพ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๘ ข้าพเจ้า
ได้ถูกชวนให้ศึกษาของควรรสอย่างเพื่อนำแสดงออกจำหน่ายในงานเป็น
การเฉลิมพระเกียรติในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
ได้มีผู้ชักชวนให้ทำสิ่งที่ตรงกับความจำนงอันมีอยู่แล้ว ทั้งมาระลึกขึ้นได้
ว่าเมื่อคราวได้รับพระมหากรุณาตามเสด็จพระราชดำเนินประเทศมะลายู
ที่แล่วมา ได้จดหมายเหตุการใด ๆ ที่ได้ไปเห็น ๆ ไว้อยู่บ้าง ถ้าจะ
เอาเรื่องราวเหล่านั้นมารวบรวมร้อยกรองทำขึ้นเป็นทำนองจดหมายเหตุ
การเสด็จประพาสแล้วคงเหมาะ จึงได้ลองคิดจัดปรุงทำเป็นรูปดั่งว่าขึ้น
และขอความอนุเคราะห์เจ้าพระยารามราฆพ ซึ่งในเวลานั้นดำรงตำแหน่ง
ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็กให้ช่วยนำความจำนงขึ้นกราบบังคมทูลและนำ
ต้นร่างหนังสือขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายทรงตรวจ ก็ได้รับความช่วยเหลือ
และได้รับพระราชทานกระแสพระราชดำริเห็นชอบ ทั้งสำเนาจดหมาย
ของเจ้าพระยารามราฆพส่วนหนึ่ง ซึ่งดำเนินความมาถึงว่า :-

“ทำเกษม

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

หนังสือของเจ้าคุณลงวันที่ ๓ เดือนนี้ พร้อมกับจดหมายเหตุ
ในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสแหลมมะลายูตามที่เจ้าคุณส่งไป

ให้นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายเพื่อทรงตรวจแก้

ได้นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายแล้ว ทรงตรวจดูเห็นชอบด้วย
ทุกประการ กระจัน

การที่หนังสือนี้มีได้พิมพ์ขึ้นต้องล่าช้ามาจนบัดนี้ เนื่องแต่เหตุที่
ประจวบสิ้นรัชกาลลงและงานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ต้องระงับไปเป็นมูล
ทั้งประกอบด้วยขาดอุปกรณ์ก็ส่วนหนึ่ง ถึงกระนั้นก็ได้พยายามจะให้
ผลลุล่วงไปเสีย เพราะจะละเลยไว้ก็เสียตาย จึงได้จัดการต่อมา และ
ก็มาผู้รับไปจัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสหนึ่ง เผอิญไปมีอุปสรรคเสียอีก ทั้ง
พิมพ์ไม่แล้วเสร็จทันกำหนด กว่าจะพิมพ์กันแล้วก็พ้นกาลอันพึงต้องการ
เรื่องเลยยุติไปเป็นคำรบสอง การเป็นกระนั้นต่อมาเห็นว่าหนังสือ
ก็ได้พิมพ์กันขึ้นแล้ว ผู้พิมพ์เพียงเก็บไว้เฉย ๆ ก็เมื่อปรารถนาจะให้
ความคิดในการนำออกจำหน่ายเป็นผลสำเร็จเสียได้ จึงไปขอมาตรวจ
เลยเห็นข้อบกพร่องมีอยู่หลายอย่าง ที่สุดจนการพิมพ์ก็ไม่เรียบร้อยนัก
เนื่องด้วยขณะนั้นทำกันอย่างรีบเร่งไม่มีโอกาสตรวจร่างพิมพ์ให้ดี
นับว่าไม่น่าดู จึงได้เฝ้าแก้ไขและจัดพิมพ์ขึ้นใหม่พอให้ลุล่วงไปได้ดังนี้

อนึ่ง ยศบรรดาศักดิ์และตำแหน่งบุคคลผู้เกี่ยวข้องในหนังสือ
ตลอดจนนามสถานที่และภาษาถ้อยคำ ได้อनुโลมใช้ตามที่เป็นอยู่ใน
เวลานั้น ๆ เพื่อจะได้พ้องกับยุคสมัย ซึ่งหวังว่าท่านผู้อ่านจะเข้าใจดี
แล้ว หากจะยังมีบกพร่องอยู่อีกประการใด คงได้รับกรุณาอภัย

สมบัติบริหาร

มีนาคม พ. ศ. ๒๔๗๓

สารบาารพ

ตอนหนึ่ง

หน้า

พระราชพิธีสมรฐาภิเศก	๒
การเสด็จพระราชดำเนิน	๓
มิตเตอร์ ยอห์นซ์ อุปทูตอังกฤษเฝ้าส่งเสด็จ	๓
เสด็จถึงนครปฐม	๓
เสด็จถึงชุมพร	๔
ผู้ตามเสด็จพระราชดำเนิน	๕
เสด็จถึงหาดใหญ่	๑๐
ว่าด้วยหาดใหญ่	๑๑
เสด็จถึงปากังเบซาร์—พระยาวิชิตสงครามรามวิจิตร รាយ ผู้ครอง	
เมืองปาลิสกับข้าราชการอังกฤษมาเฝ้ารับเสด็จ	๑๒
เสด็จถึงเมืองอาลอร์สตาร์—เจ้าพระยาฤทธิสงคราม ๖ สุลต่าน	
ผู้ครองนครเคะห์และกรมการกับที่ปรึกษาราชการมาเฝ้า	๑๔
เจ้าพระยาไทรบุรี	๑๕
เสด็จถึงสถานีไต้ผึ่งและราษฎรมาชมพระบารมี	๑๕
เสด็จถึงเมืองอีโปห์—ฮิสไฮเนสส์ ประคูกะ ศรี สุลต่าน อีสถานการซำห์	
และนายพันโท พาร์ร์ กับเจ้านายเมืองเประมาเฝ้ารับเสด็จ	๑๖

ว่าด้วยการแต่งกายตามเพศเมืองของชาวมะลายู	----	----	๑๙
กฎหมายจีนเมืองอีโปห์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท	----	----	๑๙
ว่าด้วยเขตต์เมืองมะลายูและการปกครอง	----	----	๒๐
ว่าด้วยการปกครองและการศาล สเตรตส์เซตทลเมนตส์	----	----	๒๑
ว่าด้วยสหรัฐมะลายูและการปกครองกับการศาล	----	----	๒๑
ทำนนานเมืองมะลายู	----	----	๓๐
โฮเทลสถานีเมืองอีโปห์	----	----	๔๒
เสด็จเยี่ยมสุลต่านอิสกานการ์	----	----	๔๒
เสด็จบ้านนายยูตองแสงในงาน ที่ปาร์ตี ซึ่งคณะพ่อค้าจีนในนครเประ	----	----	๔๓
จัดถวาย	----	----	๔๓
คำถวายพระพรชัยของพ่อค้ากฎหมายจีน	----	----	๔๔
พระราชดำรัสตอบ	----	----	๔๖
เสด็จจากเมืองอีโปห์	----	----	๔๗
ว่าด้วยเมืองอีโปห์	----	----	๔๙
ว่าด้วยอนุสาวรีย์ของมิสเตอร์เบิร์ช	----	----	๔๙
ว่าด้วยระเบียบการขออนุญาตทำเหมืองแร่	----	----	๕๑
เสด็จถึงสถานีนิวตัน (เมืองสิงคโปร์) ทหารปืนใหญ่ยิงสลุต	----	----	๕๑
ถวายคำนับ	----	----	๕๑

ฮิสเออเชลเลนส์ย็ เสอร์ ลอแรนซ์ นันซ์ คิลมาร์ค ผู้สำเร็จราชการ	
สเตรทส์เซตทลเมนตส์ และบรรดาข้าราชการมาเฝ้ารับเสด็จ	๕๒
การเฝ้าของข้าราชการอังกฤษที่สถานีนิวตัน	๕๓
ปริญ์อิสไมล์รัชทายาทเมืองยะโฮร์มาเฝ้า	๕๕
เสด็จเยี่ยมผู้สำเร็จราชการ	๕๖
ผู้สำเร็จราชการเลี้ยงพระกระยาหารถวาย	๕๖
คำถวายพระพรชัยของผู้สำเร็จราชการ	๕๘
กระแสพระราชดำรัส	๕๙
พระราชโอรสเลขทรงมีไปถวายสมเด็จพระเจ้ายอร์ช	๖๐
เสอร์ ลอแรนซ์ นันซ์ คิลมาร์ค	๖๑
การรับเสด็จที่เมืองสิงคโปร์	๖๒
พระราชโอรสเลขตอบจากพระเจ้ากรุงอังกฤษ	๖๔
เสด็จประพาสถนนด้านตะวันออกในเมืองสิงคโปร์และเสวยน้ำชา	
ที่ซีวีวโฮเทล	๖๕
ทอดพระเนตรที่ขังน้ำการประปา	๖๕
เสด็จเสวยพระกระยาหารจีนที่สวนสโมสรจีนและประพาสเขียบีเวลลี	๖๕
ว่าด้วยรองเงง	๖๕
เสด็จทอดพระเนตรการเดินร่ำในการบำรุงโรงพยาบาลเสนต์คันทัน	๖๗

พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์แก่ข้าราชการอังกฤษและรอง

กงสุลสยาม ๖๗

เสด็จประพาสร้านเคอซิลวา นาย ยู เอส เคอซิลวา ถวายค้นบัวเงิน

และประพาสห้างยอห์นลิตทล ๖๘

สุลต่านเจ้าเมืองยะโฮร์มาเฝ้า ๖๘

เสด็จเสวยที่แรฟฟลซ์โฮเทล ๖๙

เสด็จทอดพระเนตรละครซึ่งคณะสมาคมละครสมัครแห่งสิงคโปร์

แสดงถวาย ๖๙

เสด็จเมืองยะโฮร์บาห์รู ๗๑

สุลต่านเจ้าเมืองจัดการรับเสด็จ ๗๑

การจัดท้องพระโรงรับเสด็จ ๗๖

การเลี้ยงล้นฉันทักุมอิสตานาเบซาร์ ๗๗

การแต่งกายรับเสด็จของเจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์ ๗๘

สุลต่าน อิบราฮิม เจ้าเมืองยะโฮร์ ๘๐

ว่าด้วยตึกกุ่มอิสตานาเบซาร์ ๘๐

ว่าด้วยเมืองยะโฮร์บาห์รู ๘๑

เรื่องเมืองยะโฮร์ ๘๒

เสด็จทอดพระเนตรเรือเปกาสส์ และเครื่องบินทะเลในเรือนั้น ๘๗

เรือยอร์ชซีเบลและธงชาติสหรัฐมะลายู	๘๘
ว่าด้วยถนนแก่เมืองสิงคโปร์ไปเมืองยะโฮร์	๘๙
เสด็จเสวยพระกระยาหารและทอดพระเนตรละครโอเปอรามะลายู	
กับภาพยนตร์ที่สถานกุคูกซอลล์	๘๙
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไป	
พระราชทานแก่สุลต่านเมืองยะโฮร์	๙๐

ตอนสอง

เสด็จจากเกาะสิงคโปร์	๙๑
เจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์เฝ้าส่งเสด็จ ณ สถานียะโฮร์บารู	๙๒
ว่าด้วยเมืองสิงคโปร์	๙๒
ถนน (ยะโฮร์) คอสเวย์	๙๔
เสด็จถึงกัวลาลัมเปอร์	๙๖
การรับเสด็จที่สถานี	๙๖
นาย บี เอช เชนตรีย์ ถวายงานช้างลังกา	๙๙
เสด็จประพาสเมืองกัวลาลัมเปอร์และงานแอกโฮมที่สถานการ์โกชา	๙๙
เซอร์ ยอร์ช แมกซ์เวลล์	๑๐๑
เสด็จจากเมืองกัวลาลัมเปอร์ไปเกาะหมาก	๑๐๒
การรับเสด็จที่กัวลาลัมเปอร์	๑๐๒

ว่าด้วยเมืองกัวลาลัมเปอร์							107
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ							
ให้เชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่เจ้านายและ							
ข้าราชการเมืองยะโฮร์							110

ตอนสาม

เสด็จถึงตำบลไปร							112
สมุหเทศาภิบาลและข้าราชการมณฑลภูเก็ตรมาเฝ้ารับเสด็จ							113
เสด็จถึงเกาะหมากและรับเสด็จ							115
ฝนตกใหญ่ในเกาะหมาก							116
งานอุทยานสโมสร (คาร์เนนปาร์ตี) ที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัด							116
ว่าด้วยรถราง (รถไฟ) เขาน้ำ และเขาน้ำ							116
เสด็จเข้าประทับในเมือง							118
ประพาสที่ขังน้ำและสวนน้ำตก							118
เสด็จจวนผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดเลี้ยงน้ำชา							
ถวาย							119
พวกลูก ๓ ระนองเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท							120
บ้านอัมพวัน							120
สวนน้ำตก							121
จวนผู้ว่าราชการจังหวัด (เรซีเดนซี)							122

มิสเตอร์ คอตรึงตัน	123
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์เสด็จมาเฝ้า	123
เสด็จทอดพระเนตรการแข่งขันม้า	123
เสด็จเสวยที่ อี แอน โอ โฮเทล	124
โปรดเกล้าฯ ให้ช่างถ่ายรูปลายพระบรมรูป	124
เสด็จประพาสวัดทุ่ง	125
ว่าด้วยทางไปวัด วัดและงูในวัดนั้น	125
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และสัญญาบัตรเลื่อน บรรดาศักดิ์	126
เลี้ยงอาหารจีนที่บ้านอัมฤงก์	127
เสด็จประพาสถนนรอบเกาะและสโมสรว่ายน้ำ	127
เสด็จประพาสวัดเก็กกลสี	128
คำถวายพระพรชัยของเจ้าอธิการวัด	129
ว่าด้วยวัดเก็กกลสี	133
ว่าด้วยการเที่ยวถนนรอบเกาะ	135
เสด็จเสวยที่บ้านพระยาภูมินาถภักดี	137
เสด็จประพาสโรงงานในเมืองยอร์ชทาวน์	137
นาย ยู เอส เคอซิลวา ถวายพระพรชัย	138

	หน้า
ว่าด้วยเมืองยอร์ชทาวน์	๑๔๐
ว่าด้วยจังหวัดเกาะหมาก	๑๔๑
ตำนานเกาะหมาก	๑๔๒
เสด็จจากเกาะหมาก	๑๔๗
เสด็จถึงกัวลากังซาร์และการรับเสด็จที่สถานีกัวลากังซาร์	๑๕๕
นายพันโท พาร์	๑๕๐
เสด็จทอดพระเนตรการแข่งขันกลี	๑๕๐
เสด็จประพาสเมืองกัวลากังซาร์	๑๕๐
สุลต่านเลียงพระกระยาหารถวาย	๑๕๐
คำถวายพระพรชัยของสุลต่านและกระแสนะราชคำรัส	๑๕๑
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่สุลต่าน	๑๕๓
ว่าด้วยเมืองกัวลากังซาร์	๑๕๓
เสด็จจากเมืองกัวลากังซาร์	๑๕๕
โรงเรียนมาเลย์คอลเลจ	๑๕๕
เสด็จประพาสเมืองไต้เผงและว่าด้วยเมืองไต้เผง	๑๕๖
เสด็จถึงปาริตุนตาร์และต่อไปบุกิตมะทายาม	๑๕๘
ว่าด้วยถนนจากกัวลากังซาร์ไปบุกิตมะทายาม	๑๕๘
สุลต่าน เสอร์ อีสกานตาร์	๑๖๐
ว่าด้วยการใช้ร่วมเป็นเกียรติยศ	๑๖๐

ตอนสี่

เสด็จจากสถานีอานะบุทิตและประพาสเมืองอาลอร์สการ์	----	๑๖๓
เสด็จถึงอำเภอสะเทา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรี		
ราเมศวร์มาเฝ้ารับเสด็จ	-----	๑๖๓
เสด็จถึงสงขลา	-----	๑๖๓
เสด็จประพาสท้องที่ในเมืองสงขลา	-----	๑๖๔
ทอดพระเนตรโนราที่เสือป่าและลูกเสือแสดงถวาย	-----	๑๖๔
พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้		
ส่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่เจ้านายและข้าราชการ		
เมืองประ	-----	๑๖๔
เสด็จสู่พระมหานคร	-----	๑๖๕
พระราชทานสัญญาบัตรแก่ข้าราชการกรมรถไฟ	-----	๑๖๖
เสด็จจากชุมพร	-----	๑๖๖
รวมเวลาเสด็จพระราชดำเนินและระยะทางรถไฟเสด็จ	-----	๑๖๘
โทรเลขปราศรัยระหว่างหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรกับผู้สำเร็จราชการ		
สิงคโปร์	-----	๑๖๘

จดหมายเหตุ

เสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมลายู พ. ศ. ๒๔๖๑

ตอนหนึ่ง

พระนคร — นครเประ — เกาะสิงคโปร์ — ยะโฮร์

พระราชพิธีสมโภชมุขานิเชก — การเสด็จ ฯ — มิสเตอร์ ยอห์นซ์ อุปทูตอังกฤษ — ปาตังเบซาร์ — เจ้าผู้ครองเมืองปลิศ และข้าราชการอังกฤษ — เจ้าทูลละอองธุลีพระบาท — เมืองอาลอร์สตาร์ — เจ้าพระยาฤทธิสงคราม ฯ พร้อมตัวที่ปรึกษาและข้าราชการเมืองไทรบุรีเข้าเฝ้า ฯ — ราษฎรมาชมพระบารมีที่สถานีไท่เผ็ง — ถึงเมืองอีโปห์ — เจ้าผู้ครองนครเประและท้าวพระยากรมการกับข้าหลวงอังกฤษคอยเฝ้ารับเสด็จ — การแต่งกายตามเทศเมือง — กฤหบดีจีน — โฮเทลสถานี — เสด็จเยี่ยมสุลต่านอิสกันดาร์ — กฤหบดีจีนถวายพระพรชัย — พระราชดำรัส — เมืองอีโปห์ — หอนาฬิกาอนุสาวรีย์ของมิสเตอร์เบิร์ช — ถึงเกาะสิงคโปร์ — ทหารปืนใหญ่ยิงสลุตถวาย — ผู้สำเร็จราชการและข้าราชการอังกฤษเฝ้ารับเสด็จ — ปรีนซ์อิสไมล์ รัชทายาทยะโฮร์เจ้าทูลละอองธุลีพระบาท — เสด็จ ฯ ทรงเยี่ยมผู้สำเร็จราชการ — ผู้สำเร็จราชการเลี้ยงพระกระยาหารถวาย — คำถวายพระ

พรและกระแสน้ำพระราชดำรัส — พระราชโอรส — เสอร์ ลอเรนซ์ นันซ์
 คิลมาร์ค — เสด็จประพาสถนน — เสด็จเสวยพระกระยาหารจีนที่สวนสโมสร
 — ร่องแกว — การแท่นรำบำรุงโรงพยาบาลเสนต์คันสตัน — ประพาสร้าน
 เทอ ซิลวา — สุลต่านยะโฮร์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท — ทอดพระเนตร
 ละครคณะสมาคมละครสมักร — สุลต่านยะโฮร์รับเสด็จ — สุลต่านอิบราฮิม
 — อีสตานาเบซาร์ — เมืองยะโฮร์บาห์รู — เรือยอชต์ซีเบล — ธงชาติสหรัฐ
 มะลายู — พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่สุลต่านยะโฮร์

พระราชพิธีสรรมุรธาภิเษก

ในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสประเทศมะลายูของอังกฤษ
 พุทธศักราช ๒๔๖๗ นี้ วันที่ ๒๐ กันยายน ได้เริ่มมีการพระราชพิธี
 สำหรับเสด็จทางไกล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทำแต่เพียงสังเขป
 เป็นพระราชพิธีน้อย พอเป็นพระราชประเพณี เวลา ๕ นาฬิกาหลัง
 เที่ยง เสด็จพระราชดำเนินจากพระราชวังคัสติลยังหอพระธาตุมณเฑียร
 ทรงนมัสการพระบรมอัฐิแล้วเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรง
 นมัสการพระพุทธมหามณเฑียรต้นปฐมมาร พระสงฆ์ ๕ รูปสวดเสกน้ำพระ
 มุรธาภิเษกเสร็จแล้ว เสด็จกลับ

วันที่ ๒๑ เวลาเช้าได้พระฤกษ์แล้ว สรรวมุรธาภิเษกในพระที่ นับ
 ว่าเป็นการเสร็จพระราชพิธี

การเสด็จพระราชดำเนิน

การเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้ใช้รถไฟสายใต้ เป็นหน้าที่กรมรถไฟแผ่นดิน^๑ จัดเป็นกระบวนรถไฟพิเศษ ในกระบวนรถมี คัน ๑-๒ รถจักรสำหรับลาก ๓ รถสัมภาระ ๔ รถห้องพระโรง ๕ รถโบกี้นอน ชั้นที่ ๑ สำหรับข้าราชการฝ่ายใน ๖ รถพระที่นั่ง ๗ รถโบกี้นอน ชั้น ๒ เป็นรถข้าราชการในกรมมหาดเล็ก ๘ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๓ ๙ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๒ ๑๐ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๓ ๑๑ รถเสบียง ๑๒ รถสัมภาระ และ ๑๓ รถโบกี้ชั้น ๑ และ ๓ (บ.จ.พ.) และคันที่ ๓ กับ ๑๒ ได้จัดให้มีโทรทัศน์ติดต่อกันและว่าเป็นครั้งแรกที่จัดขึ้นเป็นกระบวนยาวถึงเพียงนั้น

เวลา ๙ นาฬิกาเศษก่อนเที่ยง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งสู่ท่าवासกรี ประทับรถยนต์พระที่นั่งไปยังสถานีรถไฟบางกอกน้อย ประทับชานชาลาสถานี มหาอำมาตย์โท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ นำมิสเตอร์ ยอห์นสัน^๒ อุปทูตอังกฤษเฝ้าส่งเสด็จ มีพระราชดำรัสด้วยตามสมควรแล้ว มีพระราชปฏิสันถารกับพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบางพระองค์บางท่านที่มาเฝ้าส่งเสด็จอยู่พร้อมกัน พอได้เวลาเสด็จขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง รถพระที่นั่งเคลื่อนกระบวนออกจากสถานีบางกอกน้อย เวลา ๙.๔๕ ก.ท. ถึงนครปฐมประมาณ ๑๑.๐๐ ก.ท. หยุด ณ สถานี มี

๑ คือ กรมรถไฟหลวงเดิมนั้น ซึ่งนามนี้เปลี่ยนเรียกเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๖๗

๒ J. F. Johns ตำแหน่งประจำขณะนี้เป็นกงสุลเชเนอวาลประจำกรุงเทพฯ

จางวางตรี พระยาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม สมุหเทศาภิบาลสำเร็จ
ราชการมณฑลนครชัยศรีพร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด กรมการ และ
ข้าราชการประจำมณฑลและเมือง กับเสือบ่าลูกเสือบ่าเข้าแถวเป็นกอง
เกียรติยศมาคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ ซึ่งมีพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาอีกด้วย
รถพระที่นั่งหยุดราว ๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุฑารูป
เทียนพระราชทานไปเป็นเครื่องสักการองค์พระปฐมเจดีย์ตามพระราช
ประเพณีแล้วก็ออกเดินต่อไป

แต่่นครปฐมไปรถพระที่นั่งหยุดตามสถานีน้อยใหญ่ก็แต่ที่กำหนด
ไว้เพื่อเติมน้ำและบรรทุกพื้นสำหรับใส่ไฟรถจักร มีที่ราชบุรี เพ็ชรบุรี
วังก่ง ชัยกระโทก และบางตะพานใหญ่เหล่านี้ ถึงบางสนท้องที่ใน
มณฑลปักข์ไต้หวัน ๘.๐๐ ล.ท. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน
ลพบุรีราเมศวร์ อุปราชปักข์ไต้หวัน ได้เสด็จขึ้นมากอยเฝ้ารับเสด็จ
พระราชดำเนินเชิญเสด็จเข้าเขตมณฑลอยู่ ณ ที่นั้น รถพระที่นั่งหยุด
ประมาณ ๑๐ นาทีก็ใช้จักรต่อไป ถึงชุมพร ๙.๐๐ ล.ท. ประทับแรม
ณ ชุมพรราตรีหนึ่ง

ที่สถานีชุมพร มหาเสวกโท พระยากองการราธิบดินทร์ สมุหเทศา-
ภิบาลสำเร็จราชการมณฑลสุราษฎร์ธานี กับข้าราชการในกองมณฑล

๑ อี กรรณสูตร

๒ ทรงเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ. ศ.
๒๔๖๘ และเลื่อนกรมขึ้นเป็นกรมหลวงวันที่ ๑๕ เดือนนั้น ภายหลังประชวรกราบ
ถวายบังคมลาออกเสียบจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ. ศ. ๒๔๗๐

๓ พลอย ณ นคร

๔ ขบถแล้วแบ่งเป็นจังหวัดไปขึ้นในมณฑลนครศรีธรรมราช ตามประกาศวันที่ ๓๑
มีนาคม พ. ศ. ๒๔๖๘

สุราษฎร์ฯ และจังหวัดชุมพรบางนาย พร้อมด้วยทหารรักษาวังฯ ใน
กองพันที่ ๓ ตามได้ความว่า ๓ หมวด เสือป่าลูกเสือมีธงประจำกอง
พร้อม มาตั้งกองเข้าแถวเป็นกองเกียรติยศคอยเฝ้ารับเสด็จ

เมื่อรถพระที่นั่งเทียบศาลาสถานีได้เรียบร้อยแล้ว เสด็จทอด
พระเนตรโยเทลรถไฟซึ่งกรมรถไฟจัดไว้เป็นที่ประทับ หาได้ทรง
ประทับไม่ ทอดพระเนตรตลอดแล้วเสด็จกลับยังรถพระที่นั่ง เสด็จใน
รถสะเบียงและประทับแรมในรถพระที่นั่งนั่นเอง

ผู้ที่ตามเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้

ฝ่ายใน

มี ๑ เจ้าจอมสุวัฒนา^๒ ๒ คุณหญิงรามราชพิ^๓ ๓ คุณหญิงอุดม
ราชภักดี^๔ ๔ หม่อมคลอง เกษมสันต์ ณ อยุธยา^๕ ๕ ท้าวอินทสุริยา^๖
๖ ท้าวศรีสุนทรนาฏ^๗ ๗ คุณมณี โชติกเสถียร^๘ และ ๘ นางสาว
เปล่งศรี อัครวัชร

๑ ขุนเสี้ยมแต่ปลายรัชกาลที่ ๖ แล้ว

๒ คือ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

๓ คุณประจวบ สุขุม ธิดาเจ้าพระยาบรมราชฯ (บั้น สุขุม)

๔ เชิด ไกรฤกษ์ บุตรีพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์)

๕ ในหม่อมเจ้าชวลิต บุตรีพระยาประติพัทธภูบาล (คอ ชูเหลื ณ ระนอง)

๖ นางสาวเชื้อ พงบุญ

๗ แก้ว พนมวัน ณ อยุธยา

๘ คุณหญิงนิพิฏ์กัญจวิจิตร ธิดาเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค)

ย้ายหน้า

ในกรมมหาดเล็กมี ๑ นายพลเอกและจางวางเอก เจ้าพระยาราม
 ราชพิ ผู้สำเร็จราชการกรมมหาดเล็กและสมุหราชองครักษ์ ๒ จางวางเอก
 พระยาอนิรุทธเทวา^๒ อธิบดีกรมมหาดเล็ก ๓ จางวางเอก พระยาอุดม
 ราชภักดี^๓ อธิบดีกรมชาวที่ ๔ จางวางโท หม่อมเจ้าชัชวลิต เลขา
 ธิการกรมบัญชาการกลางมหาดเล็ก ๕ จางวางตรี พระยานรรัตนราชม
 มานิต^๕ เจ้ากรมห้องพระบรรทม ๖ จางวางตรี พระยาราชอักษวิ ผู้
 ช่วยอธิบดีกรมมหาดเล็ก ๗ จางวางตรี พระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิบดี^๗
 แพทย์กรมมหาดเล็ก ๘ หัวหมื่น พระยาอิศราธิราชเสวี^๘ เจ้ากรมกอง
 ตั้งเครื่อง ๙ หัวหมื่น พระยาสุเทพภักดี^๙ พนักงานพระเครื่องต้น
 ๑๐ เจ้าหมื่นศรีสรักษ์^{๑๐} ๑๑ เจ้าหมื่นเสมอใจราช^{๑๑} ๑๒ หลวงศักดิ์

๑ หม่อมหลวงเพ็ญ พงษ์บุญ ณ อยุธยา บุตรพระยาประสิทธิ์สุกกาม (ม.ร.ละม้าย)

๒ หม่อมหลวงพิน พงษ์บุญ ณ อยุธยา น้องร่วมบิดามารดาเดียวกับเจ้าพระยารามราชพิ

๓ โถ สุจริตกุล บุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (ปลื้ม สุจริตกุล)

๔ ในกรมหลวงพรหมวรานุรักษ์

๕ ตรึก จินตนาทนัท

๖ ไข อัสวรักษ์

๗ สุน สุนทรวะ

๘ เลื่อน บุนนาค บุตรเจ้าพระยาพิชัยญาติ (ดั้น บุนนาค)

๙ ดี สุเดชะ

๑๐ เกา วัลยะเสวี ต่อมาเป็นพระยาสุวินทรเสวี

๑๑ นารก บุณยเกียรติ แล้วเป็นพระอมรฤดี

นายเวร^๑ ๑๓ รองหัวหมื่น พระครุฑรักษา^๒ ๑๔ รองหัวหมื่น จมื่นรักษา
 สรพัตถ^๓ ๑๕ จำ พระวิเศษพจนกรณ์^๔ ๑๖ จำ พระชลาลัยวิจิ^๕
 ๑๗ นายจำเรศ^๖ ๑๘ นายจำเนตร^๗ ๑๙ นายกวตหุ้มแพร^๘ ๒๐ นาย
 พินัยราชกิจ^๙ ๒๑ นายพิจิตรสรพการ^{๑๐} ๒๒ นายบำรุงราชบทมาลัย^{๑๑}
 ๒๓ นายขันหุ้มแพร^{๑๒} ๒๔ นายเสนองานประพาษ^{๑๓} ๒๕ นายพลพาห^{๑๔}
 ๒๖ นายจำลองราชสาส์น^{๑๕} ๒๗ นายประจิตรอักษรนัย^{๑๖} ๒๘ หุ้มแพร

-
- ๑ สรร สันติเสวี แล้วเป็นพระอดิศักยสวามิภักดิ์
 ๒ เพิ่ม เมฆปราสาท
 ๓ โชติ อุณหกะ
 ๔ ประชิต สถาปิตานนท์
 ๕ หล่อ จุลกะ
 ๖ อิน บุนนาค
 ๗ ชม วงกาญจน
 ๘ โต สุจิตกุล เป็นบุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี
 ๙ ผล สีวะเสน
 ๑๐ เออน สถาปิตานนท์ แล้วเลื่อนเป็นหลวงชาญภูเบศร์
 ๑๑ สืบ กังคะรัตน์ ต่อมาเลื่อนเป็นนายจ้าวครุฑราชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙) เป็น
 หลวงภูมินารทสนธิ
 ๑๒ ม. ร. ว. มานพ เกษมสันต์ ณ อยุธยา
 ๑๓ เนือง สากวิก แล้วเป็นหลวงศักดิ์นายเวร (ปัจจุบันเป็นพระมหาเทพกษัตริย์สมุห)
 ๑๔ เวียง สุนทรวายุ
 ๑๕ ม. ล. สายันต์ อิศรเสนา ณ อยุธยา ต่อมาเป็นพระสมรรถราชกิจ
 ๑๖ ถม กรุฑาเสน

พระพิบูลย์พิริยภาพ^๑ ๒๙ นายทรงใจรักษ์^๒ ๓๐ นายรองพิจารณา
สรรพกิจ^๓ ๓๑ รองหุ้มแพร ขุนวรเดชพิศาล^๔ และ ๓๒ มหาทเล็กสำรอง
นายเกล็ดม บุนนาค^๕

ในกระทรวงวังมี ๑ มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี
เสนาบดีกระทรวงวัง ๒ พระตำรวจโท พระยาอนุชิตชาญชัย^๖ ๓ มหา
เสวกตรี พระยาเวียงในนฤบาล^๗ และ ๔ มหาเสวกตรี พระยาสมบัติ
บริหาร^๘ ข้าราชการในกรมพระคลังข้างที่

กับในกรมราชองครักษ์ มี ๑ นายพลตรี พระยาสุรวงค์วิวัฒน์^{๑๐}
ผู้ช่วยสมุหราชองครักษ์ ๒ นายพันตรี หลวงอาจหาญณรงค์^{๑๑} และ ๓
นายร้อยเอก นายศัลย์กำธร^{๑๒}

๑ กรม ประถมภักดี

๒ พุน สุวณนิคม

๓ เลื่อง จุลกะ

๔ มา กาญจนมุสิก ต่อมาเลื่อนเป็นหลวงปราโมทย์กระษานุกิจ

๕ ต่อมาเป็นรองนายทวด แล้วเป็นนายสนิทยุทธหุ้มแพร รัชกาลนี้ (รัชกาลที่ ๑) เป็น
หลวงบทมาลย์บริรักษ์

๖ หม่อมราชวงศ์บุ๋ม มาลากุล ณ อยุธยา โอรสพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์

๗ พงษ์ สวัสดิ์-ชูโต

๘ ชูบ โอสถานนท์

๙ เอื้อ สุขุมิตร บุตรเจ้าพระยาราชสุภาวดี (อื้อด สุขุมิตร)

๑๐ เตียบ บุนนาค บุตรเจ้าพระยาสุรวงษ์วิวัฒน์ศักดิ์ (โต บุนนาค)

๑๑ หงิน สุคนธวัช

๑๒ กอ ชูเตียน ณ ระนอง

นอกจากจำนวนที่กล่าวนี้ ยังมี ๑ มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยา
ยมราช^๑ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ๒ มหาอำมาตย์โท หม่อมเจ้า
ฉลาชลบเลอสร^๒ รองผู้บัญชาการกรมรถไฟแผ่นดิน ๓ มหาอำมาตย์ตรี
หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร^๓ ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ ๔ จาง
วางโท พระยาทหารบดีสี่หราชบาลเมือง สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการ
มณฑลราชบุรี ๕ มิสเตอร์ไว้อยอนสมิ^๔ พนักงานในกรมรถไฟแผ่นดิน
๖ นายพันตรี พระวิสตารตุลยรัตกิจ^๕ ผู้ช่วยผู้อำนวยการเดินรถ กรม
รถไฟแผ่นดิน กับยังมีข้าราชการในกรมรถไฟแผ่นดินที่ได้จัดให้มาทำการ
ช่วยเหลืออีก ๔ นาย คือ ๑ รองอำมาตย์เอก ขุนวรพาศย์พจน^๖ ๒ รอง
อำมาตย์เอก ถวิล คุปตารักษ์^๗ ๓ รองอำมาตย์โท ขุนธำวีรัตการ^๘

๑ บั้น สุขุม, เปริยญ เจ้าพระยาสุพรรณบัฏและได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
นพรัตน์ราชนวราภรณ์

๒ ในกรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร

๓ ในกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ต่อมาเป็นอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษ

๔ เทียบ อัสวรักษ์

๕ E Wyon-Smith ชาวอังกฤษ

๖ เชบ พันธุเจริญ

๗ เชียง บศัทธ

๘ แล้วเป็นหลวงถวิลเศรษฐพานิชการ

๙ สุขเมธ ตัดสุทัศน์

และ ๔ รองอำมาตย์โท กิมหลี่ ชุนตระกูล รวมตัวกันทั้งสิ้นเป็น ๕๐ คน ส่วนหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร หม่อมเจ้าชัชวลิต และ นายศัลย์ กัณธร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปจัดการรับเสด็จอยู่ ณ เมืองสิงคโปร์ก่อนแล้ว

ในจำนวนข้าราชการที่กล่าวนี้ได้จัดเป็น ๒ พวกคือในชุดและนอกชุด จำพวกในชุด มี มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราช ๑ มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ๑ นายพลเอก และ จางวางเอก เจ้าพระยารามราฆพ ๑ จางวางเอก พระยาอนิรุทธเทวา ๑ จางวางเอก พระยาอุดมราชภักดี ๑ มหาอำมาตย์โท หม่อมเจ้าฉลลาลบเลอสรร ๑ มหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ๑ และ นายพลตรี พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์อีก ๑ รวม ๘

วันจันทร์ วันที่ ๒๒ กันยายน

เดินทางแต่ชุมพรไปหาดใหญ่

รถพระที่นั่งเคลื่อนกระบวนจากสถานีชุมพร ๙.๐๐ ก. ท. ในเมื่อเวลายังบรรทมอยู่ หยุดตามสถานีรายการที่จัดไว้เป็นที่เดิมน้ำและบรรทุกพื้นใส่ไฟรถจักรตั้งเช่นเมื่อวาน มีหลังสวน หนองหวาย สุราษฎร์ธานี บ้านช่อง ท่งสง เขาชุมทอง และพัทลุง เป็นต้น และบรรคาสถานี่น้อยใหญ่ที่รถพระที่นั่งผ่านไปวันนี้ ที่ใดใกล้ที่ว่าการมณฑลหรือ

๑ แล้วเป็นหลวงรักษาระพิกัด

จังหวัด หรืออำเภอ แม่ตำบลก็ มีเจ้าหน้าที่ตั้งแต่ชั้นผู้ใหญ่ในท้องที่ ทั้งเสือป่า ลูกเสือ และนักเรียน ชาย หญิง ตลอดจนทวยราษฎร์ได้มาคอยเฝ้า ทูลละอองธุลีพระบาทและชมพระบารมีอยู่เป็นอันมาก ทั้งมีพระสงฆ์มา สวดชัยมงคลคาถา และนอกจากที่กล่าวนี้ยังมีการมหรสพพื้นเมืองเช่น โนรา หนังตะลุง และ มายง มาเล่นเป็นการสมโภชถวายอีกด้วย ถึง หาดใหญ่เวลา ๙.๓๖ ล. ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสำราญ พระราชฤทัยตลอดเวลา เสวยพระกระยาหารเย็นในรถสะเบียงและ ประทับแรมในรถพระที่นั่งถึงเช่นวันวาน

อนึ่งปายวันนี้ อำมาตย์เอก พระยาประติพัทธภูบาลี กงสุลเยเนอ ราลสยามประจำประเทศมะลายู ได้ขึ้นมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและรับ เสด็จอยู่ณทุ่งสง แล้วเลยสมทบเข้ากระบวนโดยเสด็จพระราชดำเนินด้วย หาดใหญ่ เป็นสถานีชุมทาง ทางรถไฟสายแยกขึ้นไปทุ่งสงสายหนึ่ง เข้าไปสงขลาสายหนึ่ง ตรงลงไปปากังเบซาร์ที่พรมแดนสุดพระราชอาณา จักรตอนภาคตะวันตกที่ต่อกับเขตต์เมืองปาดิสอีกสายหนึ่ง เป็นหมู่บ้านที่ ตั้งที่ว่าการอำเภอขึ้นอยู่ในจังหวัดสงขลา เขาว่าแต่ก่อนทางรถไฟสายนี้ ทำลงไปก็เป็นบ้านป่า ๆ ไม่มีสิ่งใด บัดนี้คึกคักขึ้นมากแต่จะนับว่าเจริญ ยังไม่ถนัดได้ นอกจากที่พักที่ทำการของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและกรมรถ ไฟมาตั้งไว้แล้ว โรงร้านตลาดบ้านเรือนราษฎรที่มีก็เพียงหมู่เดียว และ

แลดูหน้าตาก็อย่างว่ายังไม่สู้หมดจด ร้านขายของและตลาดเหล่านี้สร้างเป็นแบบห้องแถวตามสองฟากที่ตัดลงไปจากหลังสถานี ยาวติดต่อกันประมาณแถวละ ๕-๖ เส้นและโดยมากทำด้วยไม้ มีที่พักสำหรับคนเดินทางอยู่สองสามแห่งแจ็กเป็นเจ้าของและออกจะสกปรกอยู่บ้าง โรงขายอาหารก็มี รูปโฉมก็อย่างเดียวกับที่เรียกว่าโรงข้าวแกง มีอาหารแขวนขายรุงรังยังเป็นบ้านนอกอยู่มาก

วันอังคาร วันที่ ๒๓ กันยายน

เดินทางจากหาดใหญ่ไปอิโพบี^๑

แต่เช้าตรู่วันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ อุปราชบัลลังก์ได้เสด็จล่องหน้ามาโดยรถพิเศษของพระองค์ลงไปรอเฝ้ารับเสด็จอยู่ณหาดใหญ่ และประจำอยู่ตลอดเวลาประทับ รถพระที่นั่งออกจากสถานีหาดใหญ่ ๙.๔๐ ก. ท. ถึงสถานีปากังเบซาร์ซึ่งเป็นสถานีติดต่อรถไฟฝ่ายสยามกับรถไฟสหรัฐอเมริกาเวลา ๑๑.๐๐ ก. ท. กระบวนรถพระที่นั่งหยุด ณ ที่นั้นเพื่อทำการจัดเปลี่ยนกระบวนรถใหม่เพราะการเดินทางต่อไปในประเทสยามจะต้องใช้รถจักรของเขาเองและเจ้าหน้าที่ฝ่ายเขาเข้าควบคุม

ที่ปากังเบซาร์ พระยาวิชิตสงครามรามวิถี^๒ (เจ้าไชเอก ออลวิ) ราชผู้ครองเมืองปาลิส, ไชเอก ฮัมย้า^๓ อุปนายกสภาการเมืองปาลิส

๑ Ipoh

๒ His Highness Raja Syed Alwi, ท.ม. O.B.E.

๓ Syed Hamzah

ไซเอค อีกรัส^๑ ข้าหลวงที่ดิน ที่ออนอربول ฮิวส์^๒ ที่ปรึกษาราชการ
เมืองปาลิส มิสเตอร์เฮนชอว์^๓ ผู้รั้งผู้จัดการทั่วไปแห่งรถไฟสหรัฐอเมริกา
มิสเตอร์บิลล์ ผู้อำนวยการเดินรถ รถไฟสหรัฐอเมริกา มิสเตอร์ชัคเทอ
เลนส์ กริม^๔ หัวหน้าพนักงานรถจักร กับ นายร้อยเอกโครวฟซ์^๕
แอดยูแทนต์ตำรวจนครบาลจังหวัดสิงคโปร์ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษในประเทศ
มะลายูจัดส่งมาให้ช่วยเหลือการงานอันเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนิน
มารอเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยาประติพัทธภูบาลนำเจ้าผู้ครอง
เมืองและกรมการกับที่ปรึกษาราชการฝ่ายอังกฤษในขณะเมืองปาลิส
หม่อมเจ้าฉัตรกลางเลอสรรนำบรรดาเจ้าหน้าที่ในกรมรถไฟสหรัฐอเมริกา
และเจ้าพระยาอมราชำนายร้อยเอกโครวฟซ์ เฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาทในรถพระที่นั่ง มีพระราชปฏิสันถารกับเจ้านายและข้าราชการ
เมืองปาลิสและบรรดาข้าราชการฝ่ายอังกฤษเหล่านั้นโดยทั่วถึง

บรรดาเจ้านายมะลายูและเจ้าหน้าที่ฝ่ายอังกฤษที่มาเฝ้าทูลละออง
ธุลีพระบาททนนั่งแท่งกายด้วยเครื่องแบบขาวขัดกระเป๋าทูกนายและพระยา
ปาลิสก็ประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยามด้วย

๑ Syed Idrus

๒ The Hon'ble J. W. Hughes.

๓ P. H. Henshaw

๔ P. G. Beal

๕ A. W. Sutherland Greame, A. M. I. M. E.

๖ Captain S. P. Croves ผู้เดิมรัฐบาลสยามว่าจ้างมารับราชการอยู่ในกรม
ตำรวจพระนครบาลกรุงเทพฯ

รถพระที่นั่งออกจากสถานีป่าตองเบชาร์ตามเวลาแล้ว มิสเตอร์
เซนชอว์กับบรรดาเจ้าหน้าที่ทำการเดินรถรถไฟสหรัฐมะลายูก็เข้ากำกับการ
เดินรถพระที่นั่ง นายร้อยเอกโครวฟซ์ก็โดยเสด็จพระราชดำเนินใน
กระบวนเสด็จ เจ้าพนักงานเหล่านี้จะได้มีหน้าที่ประจำการอยู่ตลอดเวลา
เสด็จประพาส

รถพระที่นั่งถึงเมืองอาลอร์สตาร์^๑ เมืองหลวงนครเคดะห์^๒ (ไทร
บุรี) เทียงวันกับ ๔๕ นาที ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หยุด ณ สถานี
เพื่อพระราชทานโอกาสให้เจ้าพระยาฤทธิสงครามรามภักดี^๓ เจ้าพระยา
ไทรบุรี (เซอร์ อับดุล ฮามิด ฮาลิมชาห์) สุลต่านผู้ครองนคร พระ
ชลสินธุสงครามไชย (ตงกูมะหมุด)^๔ อุปนายกสภากรรมการ น้องชาย
ซึ่งเวลานั้นรักษาการเมืองแทนตงกูอิบราฮิม ผู้สำเร็จราชการ หลานชาย
ท่วนหยีหวันยาหยา เลขาธิการสภากรรมการ ตงกูโมฮัมหมัด อิบติ
สำรวจ ท่วนไซเอต หัสสัน บารากาบาห์ อิบติผู้พิพากษา (ฝ่าย

๑ Alor Star

๒ Kedah

๓ His Highness Sir Abdul Hamid Halimshah ป.จ., ป.ม.,
K. C. M. G.

๔ His Highness Tunku Mahmood C. M. G.

๕ His Highness Tunku Ibrahim C. V. O., C. M. G. Regent of
Kedah, เนื่องจากเวลานี้สุลต่านป่วยไม่สามารถจะดำเนินการเมืองเองได้สะดวก
จึงตั้งลูกชายเป็นผู้สำเร็จราชการและขลعهท่านผู้นั้นออกไปประเทศอังกฤษ

มะลาญ) และมิสเตอร์วูลฟ์^๑ ผู้แทนที่ปรึกษาราชการ ผู้ว่าทูลละออง
 รุติพระบาท มีรับสั่งปฏิสันถารกับเจ้าพระยาไทรบุรี ฯ และทรงปราศรัย
 แก่เจ้านายกรมการทั้งข้าราชการอังกฤษเหล่านั้นทุกนาย รดพระที่นั่งหยุด
 อยู่รวมเวลาสัก ๓๐ นาที จึงเคลื่อนกระบวนต่อไป

ดูเจ้าพระยาไทรบุรี ฯ ออกจะมีความชราภาพมาก อายุก็เพียงจะ
 ย่างเข้า ๖๕ ปีเท่านั้น ที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องด้วยมีโรคพาธเบียดเบียนอยู่
 เนื่อง ๆ ที่อุทิศสำหรับออกมาผู้ว่าทูลละอองรุติพระบาทได้ถึงดังนี้และ ณ ที่นี้
 มีผู้ประหลาดใจกันอยู่ สังเกตดูออกจะลึ้ม ๆ ภาษาไทยไปเสียมาก แต่ว่า
 กันว่าหากพูดด้วยช้า ๆ นัยว่ายังพอเข้าใจได้ดี การแต่งกายมาเฝ้าแต่ง
 ตามเพศมะลาญ สวมเครื่องสักหลาดคำรูปพรอก กางเกงสักหลาด
 ประดับเครื่องราชอิสสรียาภรณ์การาปฐุมจุลจอมเกล้าและการาปฐมา-
 ภรณ์มงกุฎสยาม เจ้านายอื่น ๆ ตลอดข้าราชการฝ่ายอังกฤษแต่งเครื่อง
 แบบและประดับเครื่องราชอิสสรียาภรณ์เหมือนกัน

รดพระที่นั่งถึงบุกิตมะตายาม^๒ ๓.๐๐ ล. ท. เศษ ณ ที่นี้ได้มีการ
 เปลี่ยนรถจักรงูใหม่ ออกจากสถานีบุกิตมะตายามบ่าย ๓ โมงครึ่งถึง
 เมืองไท่เฟ็ง^๓ราว ๕ นาฬิกา หยุดอีกประมาณ ๑๕ นาทีเพื่อรอหลัก
 กระบวนรถโดยสารซึ่งมีกำหนดจะผ่านมา และจัดรถจักรเพิ่มคันหลัง

๑ The Hon'ble Mr. E.C.H. Wolff

๒ Bukit Mertajam ท้องที่ ๆ หนึ่งในโปรวินซแวลเลสเลย์

๓ Taiping

กระบวนอีกกัน ค้วยทางแต่ไท้เผ้งไปเป็นทางชันเขา กระบวนรถต้องไต่
สันเขาบ้าง เลาะเทม็เขาบ้าง ชัน ๆ ลง ๆ เป็นระยะไกลหลายร้อยเส้น

เนื่องจากที่ทราบกันว่ารถพระที่นั่งจะมีเวลาหยุด ณ สถานที่ไท้เผ้ง
กระนั้น ได้มีราษฎรชาวเมืองชายหญิงพากันมากอยชมพระบารมีอยู่มาก
มายถึงเยียดยักอัดแอจนเกิดการอลหม่านพลุกพล่าน กองตำรวจรักษาการ
ต้องออกจัดการห้ามปรามมิให้พากันเข้าไปในบริเวณชานชาลาได้ รถ
พระที่นั่งถึงเมืองกัวลางังสาร^๒ ราว ๖ นาฬิกาเศษ หยุด ณ สถานที่อีกราว ๕
นาที เพื่อปลดรถจักรคันที่ต่อไว้ให้คันท้ายกระบวนรถมาจากไท้เผ้งออก

ทางชันเขาแต่สถานที่ไท้เผ้งไปชันมาก มีเคอร์เตียนถึง ๑ ใน ๘๐
และต้องไต่ชันไปไกล ๆ มีอุโมงค์ต้องลอดสี่อุโมงค์แต่ไม่สู้ยาว ขนาด
เท่า ๆ ที่เขาพลึงบ้างผากอบ้าง ตามทางที่รถเดินบริเวณเทม็เขา หรือ
สันเขาเหล่านั้นนับว่าน่าดูน่าชมนัก มีป่าไม้ดงไม้ชะนิดโปร่งรำไร บาง
แห่งมีหมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งอยู่ใกล้ ๆ บางแห่งเป็นเหวเว้งลึกลงไป บางแห่ง
มีน้ำตกเตี้ย ๆ มีน้ำไหลเซาะอยู่ริน ๆ ถ้าจะให้ชมโฉมแล้วต้องเทียบเอา
ว่ามีเก๋าค้น้ำคล้ายทางขุนตาลชันไปลำพูนกว่าที่อื่นที่เห็นมาแล้ว

ถึงเมืองอีโปห์ ๘ ล. ท. ตรง รถพระที่นั่งหยุด ณ สถานที่ เมืองอีโปห์
เป็นที่สุกระยะแห่งการเดินทางวัน^๕

๑ เทม็=ไหลเต

๒ Kuala Kangsar

ณ ชาลาสถานมี ฮิสไฮเน็สส์ ปะตุกะ ศรีสุลต่าน อีสกันดา ซาห์^๑
เจ้าผู้ครองนครเประ กับ นายพันโท พาร์^๒ ข้าหลวงประจำเมือง
และท้าวพระยาวงศากรมการมาคอยเฝ้ารับเสด็จ

เวลาประมาณ ๘.๑๕ ล.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
เครื่องพลเรือนทำด้วยแพรจีนสีเหลืองเสด็จลงจากรถพระที่นั่ง พระยา-
ประคิพัทธภูบาลเบิกสุลต่านและข้าหลวงประจำเมืองเฝ้าทูลละอองธุลี
พระบาท สุลต่านนำข้าราชการมาถวาย มีรายาอับดุลอาซิสบินมุฮา
รายามูตี รายนันตะหะร่า รายนากีฮีเลร์ รายนากะจิลสุล่ง รายนากะจิลพงษ์
รายาหะยีชือเยียบ รายนะมาน รายนาชาร์ซาห์ โอรงกายาเบซาร์
ชะยือหมัก โอรงกายา มนตรี หวันอาหมัตร์สดี โอรงกายา ตำมะหง
หวันอับดุลยาลิล โอรงกายา บังคลีมากินตา เจ๊ะหวัน คาโต๊ะลักษมาณวี
คาโต๊ะศรีอดิคา รยา^๓ และอีแมนปะตุกะต่วน ข้าหลวงประจำเมืองนำ

๑ His Highness Paduka Sri Sultan Iskandar Shah, ป.ม.,
K.C.M.G., K.C.V.O.,

๒ Lt. Col: C.W.C. Parr C.M.G., O.B.E.

๓ His Highness Raja Abdul Aziz bin Musa, ท.ช. C.M.G.

๔ ตำแหน่งเจ้าผู้จะสืบสันตติวงศ์

๕ Raja Bendahara, ท.ม.,

๖ Raja di Hiler, ท.ม.,

๗ Raja Kechil Sulong, ท.ม.,

๘ Raja Kechil Bongsu, ท.ม. นามราชาทั้ง ๔ คือ ๕ ถึง ๘ นี้เป็นคล้าย ๆ
ตำแหน่ง

๙ กับ ๑๐ ก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่ชื่อนามเดิมเหมือนกัน

มิสเตอร์ เทวิต ผู้พิพากษา ที่ออนนอร์บล แบร์ชช ที่ออนนอร์บล
โยนซ์ มิสเตอร์ ดิกสัน ผู้รักษาการท้องที่กินตา และมิสเตอร์ซิมป์สัน
ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจนครบาลให้เผิงเข้าเฝ้า ฯ เมื่อได้มีพระราช-
ปฏิสันถารปราศรัยแก่สุลต่านและบรรดาเจ้าประเทศราชศรีทวันกรมการ
และข้าราชการฝ่ายอังกฤษบางนายเหล่านั้นแล้ว เสด็จยังโฮเทลสถานี
ที่ได้จัดไว้เป็นที่ประทับแรม สุลต่านกับเหล่าข้าราชการที่มาเฝ้า ฯ

โดยเสด็จพระราชดำเนินส่งเสด็จถึงเกริน แล้วจึงกราบถวายบังคมลากลับ
สุลต่านและบรรดาเจ้านายกับข้าราชการมะลายูแต่งกายตามเพศเมือง
ประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (อย่างเต็มยศ) ข้าราชการอังกฤษ
สวมเครื่องแบบขาวและประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เช่นเดียวกัน

ซานสถานีได้มีการตกแต่งด้วยธงสีต่าง ๆ ประดับด้วยกิ่งไม้ใบไม้
ขาลาทางเสด็จพระราชดำเนินลาดด้วยพรมแต่บันไดรถพระที่นั่งไปจนถึง
เกรินโฮเทล นับว่าเป็นที่สะอาดตาน่าดูมาก

ตามบริเวณภายนอกสถานีออกไปนั้น มีราษฎรพากันมาชมพระ-
บารมีอยู่ล้นหลาม นับด้วยจำนวนร้อย ๆ เวลาเสด็จขึ้นประทับบน
เกริน ฯ เลื่อนขึ้นไปยังห้องโฮเทลที่จัดไว้ถวายแล้ว ต่างพากันให้ถวายชัย
เสียงสนั่นหวั่นไหวอย่างกึกก้อง

ระหว่างเวลาประทับแรม ณ ที่นี้ รัฐบาลอังกฤษได้จัดให้ทหารปืน
พะม่า (เบอร์มาไรฟลซ์ ซึ่งประจำอยู่ที่เมืองไท้เผิง) ในบังคับบัญชา
นายร้อยโทบาเซนราวกองร้อยมาประจำรักษาการ และเป็นกองเกียรติยศ
อีกด้วย

การแต่งกายตามเพศเมืองของชาวมะลายู ๆ ๆ ก็ไม่สู้จะมีพิธี
 อย่างไร ใช้เสื้อรูปเป็นเสื้อเชิ้ตคออ่อน แขนกว้าง ปลายแขนไม่หุ้ไม่จับ
 เก้าอย่างเสื้อกุยเฮงสวม มักใช้สีแต่ไม่กำหนดแล้วแต่ความพอใจ โดย
 มากมักใช้แพร ถ้าในงานใช้เยียรบับ กางเกงแบบกางเกงจีนและ
 มีโสร่งสั้นพันแต่ขอบลงมาเหนือเข่า เครื่องประดับศีรษะ ถ้าธรรมดา
 ใช้หมวก (ที่เรียกซองโก๊ะ) ถ้าในงานการใช้โพกผ้า รูปโพกพัน
 เป็นผืนไปแล้วหักพับบนลงมา ไม่ทำเป็นเกลียวโพกอย่างพวกกะเหรี่ยง
 ที่เห็น ๆ กันในกรุงเทพ ฯ

เมื่อสุดตำนานกับเจ้านาย และบรรดาข้าราชการประจำเมืองที่โดย
 เสด็จพระราชดำเนินมาส่งเสด็จ ณ เกรินโฮเทล กราบถวายบังคมลากลับ
 แล้ว พระอนุภคสยามกิจ (มิสเตอร์ ตันบุเลียด) นำกับบีตันจุงไผิน
 เจ้าแก้วเลี้ยงชินหน้า เจ้าแก้วหลิมเซงจือ เจ้าแก้วจุงอาหมิง เจ้าแก้วหลิซุยโห
 และเจ้าแก้วหลืออาหวัง มหาพระยาประติพัทธภูบาล พระยาประติพัทธ-
 ภูบาลนำเหล่าคฤหบดีที่กล่าวนามแล้วนี้ เผ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ
 ห้องโถงโฮเทลซึ่งจัดขึ้นเป็นท้องพระโรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จออกพระราชทานโอกาสให้ผู้ทีกล่าวนามนั้นเผ้าอยู่ครู่หนึ่ง พอ
 คฤหบดีจีนเหล่านั้นกราบถวายบังคมลากลับแล้ว เสด็จประทับโต๊ะเสวย

๑ หลานพระยาอนุภคสยามกิจ ฯ (กัปตัน ตันกิมจิง) ที่ในรัชกาลที่ ๕ เป็นพระพิเทศ
 พานิช ฯ กองสุสขามประจำเกาะสิงคโปร์ แล้วเป็นพระยาอภัยภูภคพิศุภกษัตริย์ตำแหน่ง
 ผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ ในรัชกาลที่ ๕ จึงเป็นพระยานามันและเป็นกงสุลเขเนอราล

เสวยพร้อมด้วยข้าราชการบริพาร มีชั้นผู้ใหญ่ที่โดยเสด็จพระราชกำหนด
ในชุดเป็นต้น

เมืองมะลายู เมื่อค่านึง ๆ ๆ สำหรับพวกเรา ๆ ก็ดูว่าจะไม่เป็น
สิ่งแปลกหูแปลกตาประการใด ยิ่งคิดถึงดินแดนซึ่งไม่ห่างไกลกันเท่าใด
โดยระยะทางรถไฟก็ชั่วเพียง ๓๐ ชั่วโมง แต่เมื่อได้ไปเห็นเข้าแล้วจะ
รู้ว่าไกลกับเราทุกอย่าง พวกมะลายูเหล่านั้นมีเมืองแยกต่าง ๆ กันไป
เป็นหัวเมือง ๆ แม้เป็นชาติศาสนาเดียวกันก็ดี แต่ขนบธรรมเนียม
หรือประเพณีการระหว่างเมืองต่อเมืองนั้นดูห่างกันและกันนัก

ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๑ ประเทศราชของอังกฤษในแหลมมะลายู
แบ่งกันอยู่ ๒ ภาค เรียก สเตรตส์เซตตลเมนตส์ ภาคหนึ่ง สหรัฐมะลายู
ภาคหนึ่ง ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๑ อังกฤษทำสัญญาทางพระราชไมตรีใหม่
ให้กับเรา เราผลละสิทธิในการคุ้มครองป้องกันมณฑลไทรบุรีกับเมือง
กะลันตันและตรังกานูให้ อังกฤษจัดการปกครองใหม่ รวมดินแดน
ของอังกฤษแต่เดิมในคาบสมุทรมะลายูนั้นเข้าตั้งขึ้นเป็นประเทศ เรียกว่า
ประเทศมะลายู ประเทศนี้ บัดนี้มีพื้นที่รวมกันถึง ๕๒,๕๐๐ ตารางไมล์
กว่า มีอาณาเขตต์ฝ่ายเหนือติดต่อกับชายพระราชอาณาจักรฝ่ายใต้แห่ง
มณฑลนครศรีธรรมราชและปัตตานี ฝ่ายตะวันออกจดทะเลจีน
ตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อกับมณฑลปัตตานีภาคตะวันตกและใต้ ฝ่าย
ใต้จดช่องมะลากา ช่องสิงคโปร์ และตะวันตกจดอ่าวบังกล่า (มหา-
สมุทรอินเดีย)

การปกครอง จัดแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ต่างภาคต่างปกครอง
ต่างกันเช่น :-

๑ ภาคที่หนึ่ง เรียกสเตรตส์เซตตลเมนตส์^๑ แบ่งออกเป็น ๓
จังหวัด คือ ก. เกาะสิงคโปร์รวมทั้งเกาะแก่งที่ใกล้เคียงมีเกาะ โกโกซ์
เกาะคริสมัส และเกาะลาบวนเป็นต้น จังหวัด ๑ ข. เกาะหมาก
(คือเกาะปีนัง) รวมบริเวณท้องที่โปรวิ้นซ์เวลเลสเลย์ และดินดิงซ์
เข้าด้วยกัน เป็นจังหวัดจังหวัด ๑ และ ค. จังหวัดมะลากาอีกจังหวัด ๑
จัดอย่างดินแดนของอังกฤษเอง ปกครองเป็นคราวโคโลนี มีคน
อังกฤษเป็นเจ้าของสำเร็จราชการได้โดยตรงเกิดชาตชน เกาวนาร์ เอา
เกาะสิงคโปร์เป็นเมืองหลวง ตั้งศาลารัฐบาลในเมืองนั้น ในจังหวัด
อีก ๒ จังหวัด มีผู้ว่าราชการประจำเรียก रेซิเดนต์ เคาซิลลอร์ อยู่ใน
บังคับบัญชาเกาวนาร์ สิงคโปร์ อย่างผู้ว่าราชการจังหวัดกับสมุห-
เทศาภิบาล

ดินแดนภาคนี้มีพื้นที่รวมกัน ๑,๕๖๘ (หรือหยาบ ๆ ก็ว่าเสียว่า
๑,๖๐๐) ตารางไมล์ มีพลเมืองประมาณ ๘๘๓,๗๖๕ คน ในจำนวน
พลเมืองที่กล่าวนี้มีอยู่ในจังหวัดสิงคโปร์กว่าครึ่ง และเป็นจีนเสียเท่า ๆ
จำนวนที่กล่าวนั้นด้วย ตำแหน่งเกาวนาร์ ผู้สำเร็จราชการเมืองต้อง
พระราชาริบัติกรุงอังกฤษทรงตั้ง ผู้สำเร็จราชการมีสภาดำเนินการเมือง
ช่วยปกครองอยู่ด้วย ๒ สภา คือ

๑ Straits Settlements. S. S.

ก. สภาสำเร็จราชการ (แอชคิวิตีฟเคาซิล) องค์ประชุมมีผู้สำเร็จราชการเป็นนายก คณะกรรมการต้องเป็นข้าราชการประจำ ตำแหน่ง ๗ นาย สามัญชน ๒ นาย ฝ่ายข้าราชการมีตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร กองประจำการในประเทศมลายู ๑ ปลัดบัญชาการเมือง (โคลเนียล เซเกรตารี) ๑ ผู้ว่าราชการจังหวัดเกาะหมาก ๑ ผู้ว่าราชการจังหวัดมะลากา ๑ อธิบดีอัยการ ๑ อธิบดีคลัง ๑ กับนายช่างกลใหญ่ อีก ๑

ข. สภากฤษฎีกา (เลยิสเลติฟเคาซิล) ผู้สำเร็จราชการเป็นนายก เช่นเดียวกัน กรรมการมี ๒ คณะ โดยมากเลือกเอาบรรดาข้าราชการที่เป็นสมาชิกสภาสำเร็จราชการ แล้วรวมเข้ากับข้าราชการผู้อื่นให้มีจำนวนขึ้นเป็น ๑๓ นาย เป็นคณะข้าราชการคณะ ๑ จำพวกนอกราชการหรือสามัญชน มีผู้แทนคณะชาวยุโรปแห่งเกาะสิงคโปร์ เกาะหมากและเมืองมะลากาพวกหนึ่ง ของพาดิชย์สมาคมจะเพาะเกาะสิงคโปร์และเกาะหมากพวกหนึ่ง ของคณะชนมลายูนาย ๑ ของคณะจีน ๓ นาย กับผู้แทนคณะยูเรเชียนและอินเดียน (ของอังกฤษ) อีกคณะละนายรวมเข้าด้วยกันให้มีจำนวนเป็น ๑๓ นายอีกคณะ ๑ แต่สภาทั้งสองนี้หาได้มีหน้าที่ที่จะปกครองบรรดาหัวเมืองประเทศราชมลายูทั้ง ๙ (ที่จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) นั้นไม่ นอกจากตัวผู้สำเร็จราชการจังหวัดสิงคโปร์ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นไฮคอมมิสชันนารีไว้อีกตำแหน่ง

๑ Colonial Engineer

คณะกรรมการสภา ก. ข. นี้ ดูตามหนังสือถึง ๓-๔ เล่มไม่สู้ตรงกัน

นอกจากสภา ๒ สภาที่กล่าวมาแล้ว ยังมีคณะที่ปรึกษาการฝ่าย
พลเมืองชาตินั้น ที่เรียกซินิสแอกไวซอร์บอร์คอันทำการติดต่อกับ
ข้าหลวงว่าการแผนกจีน ในการรักษาผลประโยชน์ของพลเมืองชาตินั้น
กับสำหรับแขกซิกห์และแขกฮินดูด้วยพวกละคณะเหมือนกัน

การศาล จัดเป็น ๔ ศาล ๑ ศาลคอรอนเนอร์ (คือศาลไต่สวน
คนตาย) ๒ ศาลตำรวจ (โปลีซชอร์ต) ๓ ศาลท้องที่ (ดิสตริกชอร์ต)
และ ๔ ศาลสูง ศาลประจำภาค ที่เรียกซูพรีมชอร์ต กฎหมายที่ใช้
ในศาลเหล่านี้ ในทางแพ่งหรืออาชญากรรม นอกจากบทบัญญัติที่ตราขึ้น
ในสภากฎฎีกาเอง ยังเอาของประเทศอังกฤษที่ใช้มาแต่วันที่ ๒๖
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๖๕ กับของอินเดียมาอีก ตลอดทางการค้าขาย
ก็ดำเนินอย่างประมวลที่ใช้ในประเทศอังกฤษเหมือนกัน การพิจารณา
ชั้นศาลสูงต้องมีอธิบดีผู้พิพากษากับผู้พิพากษาจังหวัด (ปีวนิช) ๓
หรือ ๔ นายนั่ง ในจังหวัดสิงคโปร์และเกาะหมากมีศาลแอสไซซตั้งขึ้น
ช่วยพิจารณาคดีอีก ๒ เดือนต่อครั้ง ที่มะลากา ๓ เดือน ชั้นอุทธรณ์
ต้องมีผู้พิพากษาศาลสูงไม่ต่ำกว่า ๓ นายนั่ง ศาลอุทธรณ์พิจารณาคดี
กันเพียงปีละ ๒ ครั้ง ในจังหวัดสิงคโปร์ครั้งหนึ่ง จังหวัดเกาะหมาก
ครั้งหนึ่ง สลับกัน ๖ เดือนต่อครั้ง ผู้พิพากษาศาลสูงแต่ ๒ นายขึ้นไป
จึงจะนั่งพิจารณาคำอุทธรณ์คำพิพากษาศาลจังหวัด (ในคดีแพ่งธรรมดา)
ได้ ถ้าคำพิพากษาศาลไมยิสเตรตเพียงผู้เดียวก็พอ คณะกรรมการศาล
(ยุดีกัลคอมมิทตี) แห่งสภาองคมนตรีของพระเจ้ากรุงอังกฤษมีอำนาจ

พิจารณาคำอุทธรณ์ (หรืออย่างรับฎีกา) คำพิพากษาศาลใดๆ ได้อีกชั้น ในคดีแพ่งผู้พิพากษาศาลท้องที่ (คิสตริกซ์) มีอำนาจพิจารณาคดีทุนทรัพย์ไม่เกินกว่า ๕๐๐ เหรียญได้ เว้นแต่ที่เกี่ยวข้องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งถึงแม้จะต่ำกว่า ๕๐๐ เหรียญลงไปก็ทำไม่ได้ ชั้นผู้ช่วยผู้พิพากษาพิจารณาคดีได้เพียงทุนทรัพย์ ๑๐๐ เหรียญ หรือต่ำกว่าเท่านั้น ทางอาชญา ผู้พิพากษาท้องที่เพียงพิจารณาคดีที่ลงโทษได้ไม่สูงกว่า ๒ ปี และปรับไม่เกินกว่า ๕๐๐ เหรียญ ไมยสเตอร์ท นึ่งพิจารณาคดีในศาลตำรวจมีอำนาจตัดสินได้เฉพาะเรื่องที่มีโทษไม่สูงกว่า ๖ เดือน และปรับไม่เกินกว่า ๑๐๐ เหรียญ คดีฆาตกรรมโดยผิดปกติ พวกคอรอเนอร์มีอำนาจทันทีที่จะลงมือไต่สวนได้โดยไม่ต้องมียูรี

การนคราภิบาล (มวินีซีปัลลิตี) ในเขตต์เมืองสิงคโปร์ เกาะหมาก (บริเวณยอร์ชทาวน์) และมะลากา (ในตัวเมือง) เขาจัดให้มีคณะอำนวยการ (คอมมิสชันนาร์) ซึ่งผู้สำเร็จราชการเป็นผู้ตั้งให้ปกครอง ผู้สำเร็จราชการมีอำนาจจะตั้งผู้ใดก็ได้ทั้งได้ นอกเขตต์เมืองไปจัดแบ่งเป็นท้องที่เรียกคิสตริก (คล้าย ๆ วิชาอำเภอ) มีนายท้องที่ปกครอง ท้องที่เหล่านั้นแบ่งกันออกอีกเป็นแคว้น ๆ แล้วแต่ภูมิที่จะใหญ่หรือเล็ก เรียก มูซิม.

การผลประโยชน์และใช้จ่าย ปรากฏว่าการจ่ายเงินไม่สู้มี ตามงบประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๖ รายได้ประมาณ ๔๐,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ จ่ายเพียง ๓๕,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญเท่านั้น

การปกครองของสหราชอาณาจักรเดิมที่ตั้งศาลารัฐบาล
รวมการอยู่ที่เกาะหมาก ภายหลังโอนไปขึ้นรัฐบาลอินเดีย ครั้งเกิด
จลาจลใหญ่ขึ้นในนั้น (อินเดียนมิวติ^๑) ราชการทางนี้พะวักพะวน
เมื่อการปราบเหตุร้ายรายนั้นลงเรียบร้อยแล้ว ลุ ค. ศ. ๑๙๖๗ อังกฤษ
กลับจัดใหม่ ยกเมืองมะลายูภาคขึ้นเป็นคราวน์โคโลนี เอาเมือง
สิงคโปร์เป็นที่ว่าการ และปฏิบัติต่อมาจนบัดนี้

๒ ภาคที่สอง สหรัฐมะลายู^๒ ซึ่งมีเมืองประเทศราชรวมกันอยู่
๔ เมือง คือ นครเประ นครสลังงอ นิกรีแซมบีลัน และนครปาหัง
ทั้งขึ้นเป็น “รัฐบาลรวม” รัฐบาลหนึ่ง บรรดาเมืองมีเจ้าผู้ครองเมือง
ปกครองมีฐานเป็น “สุลต่าน” เว้นแต่ที่นิกรีแซมบีลัน มีข้าหลวงใหญ่
เรียกซีฟเสเกรตารี^๓ ควบคุม สุลต่านหรือเจ้าผู้ครองเมืองดำเนินการ
ปกครองพร้อมด้วยราชวงศ์ศรีทวันกรมการ และอยู่ในความดูแลของ
ข้าหลวงอังกฤษ ซึ่งตั้งแยกไปประจำไว้เมืองละนาเย เรียกระชีเคนต์^๔
อีกชั้น เรชีเคนต์อยู่ในบังคับบัญชาซีฟเสเกรตารี ซึ่งเป็นที่สองรอง
เกาวันาร์สิงคโปร์ อันมีตำแหน่งอีกตำแหน่งเรียกสำหรับภาคนี้ว่า

๑ Indian Mutiny

๒ Federated Malay States. F.M.S.

๓ เป็นตำแหน่งของเจ้าผู้ครองนครนิกรีแซมบีลัน ข้าท้าวที่เรียกกัน และราชามาลาหามา
ที่เป็นข้าท้าวคนแรก พบหนังสือบางเล่มเรียกว่ามาลาหาวา

๔ Chief Secretary

๕ Resident

ไฮคอมมิสชันนาร์^๑ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น และหากจะเปรียบให้ใกล้
กับที่ไทยเราจัดก็ตำแหน่งอุปราชภาคของเราที่ ๆ หรือนัยหนึ่งการจัด
ระเบียบเช่นนี้จะว่าอีกแล้วก็ทำนองราชการ ทางมณฑลปัตตานีเมื่อคราว
ที่ได้จัดให้อยู่ในความปกครองของข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรี
ธรรมราช สมัย (ครั้งเรียกว่าบริเวณแขก ๗ หัวเมือง) ก่อนตั้งขึ้น
เป็นมณฑลนั่นเอง

ประเทศมะลายูภาคนี้มีพื้นที่รวมกันประมาณ ๒๗,๖๔๘ ตารางไมล์
มีพลเมืองราว ๆ ๑,๓๒๔,๘๕๐ คน

การปกครองแปลกกว่าทางสเตอร์ตส์เซตตลเมนตส์ มีสภาบัญชาการ
รวมเรียก เฟเตอร์ัลเคาซิล กฎหมายที่ใช้ก็ตั้งขึ้นในสภาบัญชาการรวม
นี้เอง การดำเนินการต้องไฮคอมมิสชันนาร์ คือผู้สำเร็จราชการเกาวันาร์
สิงคโปร์พร้อมด้วยข้าหลวงใหญ่ ข้าหลวงประจำเมืองทั้ง ๔ เจ้าผู้ครอง
เมืองทั้ง ๔ ที่ปรึกษากฎหมาย ที่ปรึกษาการคลัง (ซึ่งฝ่ายอังกฤษตั้ง
มาไว้) กับพ่อค้าคฤหบดี (ที่ตั้งขึ้นเป็นสมาชิก) อีก ๖ นาย รวม
เป็น ๑๘ นาย มานั่งจึงเป็นองค์ประชุมดำเนินการได้

ผู้สำเร็จราชการ (สิงคโปร์) โดยพระบรมราชานุญาตพระเจ้า
กรุงอังกฤษมีสิทธิที่จะตั้งพ่อค้าคฤหบดีคนใดมาเป็นสมาชิกนั่งในที่ประชุม

๑ High Commissioner

๒ ตำแหน่งนี้เลิกเสียเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๖๘

๓ จำนวนนี้ดูไม่แน่นอนนัก

สภาได้ แต่ผู้นั้นจะอยู่ในตำแหน่งได้ไม่เกินกว่า ๓ ปี ในเมืองหนึ่งยังมี
สภาปกครองเมืองปลีกแยกออกไปจะเพาะเมืองหนึ่ง ๆ อีก สภาจะเพาะ
เมืองนี้ มีเจ้าผู้ครองเมือง ข้าหลวงประจำเมือง กับมีสมาชิกมีจำนวน
แล้วแก่ความต้องการของบ้านเมือง และจะเป็นราชวงศ์ของสุลต่าน
หรือกรมการเมืองตำแหน่งใด ตลอดจนพ่อค้าคฤหบดีผู้ใดมีจำนวนเท่าใด
ก็แล้วแต่จะผ่อนผันกันไปตามประเพณีก็ได้ ทั้งไม่ขัดชั้นชาติและศาสนา
แต่คงให้อยู่ในเกณฑ์ว่า เป็นคนในบังคับอังกฤษก็แล้วกัน คณะสภา
จะเพาะเมืองก็มีอำนาจที่จะออกกฎหมายขึ้นใช้เพาะเมืองตนได้ แต่
ต้องระวังบทใดที่ออกไป ต้องไม่ให้มีข้อความขัดกับบทที่สภานิติการ
รวมออกไว้แล้ว ทุก ๆ เมืองมีสภาแก้ไขสุขาภิบาล เรียกกันว่า แซนิตารี-
บอร์ด มีกรรมการบงการแบบเดียวที่เรียก มิวนิซิปลิสตี ในสเตอร์ตส์
เซกตลเมนตส์

วิธีจัดการศาลยุติธรรมเป็นการสะดวกมาก ศาลสูงที่เรียกว่า สุปรีมคอร์ต
ออฟเพเดอเรเตดมาเลย์สเตตส์ ทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาด ศาลสูงนี้
จัดออกเป็น ๒ แผนก ก. แผนกศาลอุทธรณ์มีเหล่าข้าหลวงยุติธรรม
เป็นสมาชิกพิจารณา. ข. แผนกศาลข้าหลวงยุติธรรม (คอร์ตออฟฟิสิกัล
คัลคอมมิสชันนาร์). ศาลอุทธรณ์มีกำหนดพิจารณาคดีที่กัวลาลัมเปอร์
เพียงปีละ ๔ ครั้ง ที่อีโปห์ (ในเประ) ๒ ครั้ง การพิจารณาคดี
ในศาลข้าหลวงยุติธรรมที่กัวลาลัมเปอร์ กระทำกันตามปกติเวลาทุกเมื่อ
แต่ในจังหวัดเซรัมบัน (ในนิกรีแซมบิลัน) กัวลาลัมเปอร์และกวนตาน

(ในป่าหัง) เป็นครั้งเป็นคราว ในคดีบางเรื่องลูกความมีสิทธิจะอุทธรณ์ คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่นี้ต่อสภาองคมนตรีถึงในกรุงอังกฤษต่อไปได้ ศาลทำ ๆ ดำเนินการวิธีเดียวกับสเตอร์ตส์เซตตลเมนส์ กับมีศาลพิเศษ จะเพาะสำหรับพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับการทำเหมืองแร่และ(การ)ปกครอง พวกกรรมกรจีนที่ทำการบ่อแร่ ยังมีศาลต่ำลงไปอีกชั้นเป็นศาลเพาะ ละแวกบ้าน เรียกกาทิสซ์และบั้งฮูลูสำหรับพิจารณาคดีระหว่างชาวบ้าน นั้น ๆ เป็นส่วนกันเอง สภามัชการเมืองซีตออำนาจผู้หนึ่งพิจารณานั้นให้

๓ ภาคที่สาม คือบรรดาหัวเมืองมะลายูที่ปกครองตัวเองปลีกอยู่ ๕ หัวเมือง ต่างคนต่างปลีกกันปกครองไม่เกี่ยวข้องต่อกันและกัน เช่น ๑ เกะห์ (ไทรบุรี) ๒ ปาลิส ๓ กะลันตัน ๔ ตรังกานุ และ ๕ ยะโฮร์ และก็ต่างมีรัฐบาลของตนเอง มีสุลต่านหรือรายาปกครอง สุลต่านผู้ ครองทรงไว้ซึ่งสิทธิในอำนาจแห่งกิจการภายในอาณาเขตต์ของตน ทาง อังกฤษเพียงตั้งที่ปรึกษาเข้าไปไว้ เพื่อสอดส่องระเบียบการอันจะพึง เป็นไป สุลต่านต้องรับคำแนะนำของที่ปรึกษา (ถ้าไม่เกี่ยวข้องต่อทาง ศาสนาและการภายใน) แต่เมื่อมองไปให้ไกลก็ไม่มี การสิ่งใดจะผิดกับ ที่จัดกันในเมืองทั้ง ๕ ที่เรียกรวมว่า สหรัฐมะลายูนั้น ผู้สำเร็จราชการ สิงคโปร์มีอำนาจเหนือสุลต่านและรายาเหล่านั้น มีตำแหน่งเป็นไฮคอม- มิสชันนารีอีกด้วยเหมือนกัน ประเทศมะลายูภาคที่สามนี้มีพื้นที่ราว ๒๓,๔๘๖ ตารางไมล์ และพลเมืองรวมกันประมาณ ๕๐๐,๑๘๘ คน

ระเบียบการปกครอง สุลต่านมีมนตรีสภาบัญชาการ ตัวสุลต่าน
เองเป็นนายก จำนวนสมาชิกแล้วแต่จะขึ้นตามเหตุการณ์อันพึงจะ
กระทำ การภายใน นัยว่าจะทำกันเพียงไรก็ได้ แต่อย่าให้ขัดกับรัฐ
ประกาศนโยบายของอังกฤษ ทางยะโฮร์ออกจะก้าวหน้า ถึงมีสภาเสนาบดี
ของตัวเอง มีกฎเฉพาะในเรื่องทั้งเสนาบดี เช่นผู้เป็นต้องเป็นชาว
มะลายู เกิดในเมืองนั้นและถือศาสนาอะหะหมัด สุลต่านทรงสิทธิ
ในทางอำนาจตัดสินคำอุทธรณ์ศาลล่างได้เด็ดขาด

บรรดาเมืองมะลายูที่อยู่ในร่มธงอังกฤษนี้ เมื่อกล่าวถึงพงสาวการ
หรือตำนานเก่าแล้ว ถึงต่างเมืองต่างมีลัทธิขนบธรรมเนียมตลอดการ
ปกครองของตนเองก็ดี แต่ทางเรื่องราวทางตำนานเดิม เช่นเมืองไค
เคยเป็นไปนั้นไค คราวอดีตสมัยและด้วยเหตุการณ์อย่างไรจึงทำให้ตก
ไปอยู่ในความคุ้มครองของชาวต่างประเทศนั้นไม่ไกลกันนัก เมื่อพูดถึง
ตำนานก็เป็นเรื่องออกจะยืดยาวมากถ้าต้องการเล่า และว่ากันว่าหา
ที่พิสดารอย่างมีหลักฐานให้ตรวจพิสูจน์ได้นั้น ออกเป็นการค่อนข้างยาก
ด้วย ที่พอเอามาเล่า ๆ กันได้ก็ล้วนอยู่ในยุคพุทธกาลแล้ว ชะนิศ
โบราณ ๆ เช่นอย่างของฝรั่งหรือจีนหรือฮินดูที่เขามีก่อกำกันได้ชั้นสมัย
ทั้งสองสามพันปีล่วงแล้วไปเป็นอันไม่มี ที่นำมาเล่าในหนังสือนี้ก็เพียง
เกลาเค้าจากคำบอกเล่ากับตามหนังสือนำทางเที่ยวสน ๆ ซึ่งเรื่องราว
และถ้อยคำที่กล่าวนั้น อาจมีทั้งเดาและพลาดหรือทั้ง ๒ ประการ ตอน

๑ สิทธิของสุลต่านอันนี้เพียงคำบอกเล่า

ที่ได้มาพอจะเล่าได้ ก็จับเอาแก่นสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี หรือ
 ต้น ๆ รัชสมัยกรุงศรีอยุธยาโบราณ แต่กระนั้นก็ยังว่าจะพรว้า ๆ กัน
 เสียอีก ตามหนังสือฉบับหนึ่งเขามีเรื่องแก้ตัวถึงความบกพร่องของ
 เหตุการณ์เหล่านี้ ซึ่งมีเหตุผลว่า การที่เป็นมาแล้วในทางจับตัวจับฝึ
 ชนกันไม่ได้ ก็เพราะเมื่อหกเจ็ดร้อยปีที่แล้วไป เขตต์แคว้นมะลายู
 เหล่านี้ไม่ค่อยตั้งกันอยู่เป็นปกติดี โดยมากถูกทำลายลงเสียด้วยภัยต่าง ๆ
 พักหนึ่งเป็นแขวงเป็นแคว้น พักหนึ่งกลับลงเป็นหมู่บ้าน ต่อมากลับ
 เป็นแคว้นเป็นแขวงเป็นเมืองขึ้นใหม่อีก ตลอดถึงโตใหญ่มีเจ้าบ้าน
 ผ่านเมืองปกครอง แต่แล้วมิช้าวกกลับกลายเป็นป่าเป็นดงไปตาม
 คราวตามสมัยเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาเสียเนื่อง ๆ ดังนั้น

บรรพบุรุษของมนุษย์ชาติมะลายูนี้ ว่ากันว่าอพยพมาแต่ทาง
 เหนือ คือในทวีปเอเชีย เข้าใจกันว่าพวกสามังและสาไกได้เป็นเจ้าของ
 อยู่ก่อน และพวกที่มานั้นก็กระจายกันไปอยู่ตามหมู่เกาะ ไปทำการสมรส
 กับพวกชาวเกาะ ต่อมาถึงกับพวกอาหรับและอินเดียนที่ลงไปเรียราศ
 ทำมาหากินอยู่แล้ว และขณะนั้นยังเป็นชาวป่าเถื่อนกัน จำพวกที่ลงไป
 ล้วนเป็นศิวิไลส์กันดี เมื่อไปได้ที่ทางขึ้นใหม่ ธรรมดาก็นำสรพ
 ธรรมเนียมลัทธิต่าง ๆ ตลอดคิดให้มีกฎบัตรกฎหมายขึ้น นำความเจริญ
 ชะนิคใดที่ใช้ในประเทศของตน ตลอดถึงตั้งวิธีมีเจ้านายขึ้นปกครอง
 นัยว่าทางสุมาตราและชวาออกจะเชิดหน้าชูตาก่อนที่อื่น ยุคนี้มีลัทธิ

๑ เรื่องนี้ได้มาจากคำสนทนากับครูโรงเรียนผู้หนึ่งที่กัวลาลัมเปอร์

ชนบทรรมนิยมและพิธีการบางอย่างทางฮินดูสถานเข้าไปแผ่ชำนนิยม
ใช้กันตลอดดินแดนแถบนั้น คำานวณศักราชเห็นจะราว ๆ ที่พุทธกาล
ล่วงแล้วมาสักพันปีเศษ ๆ เข้านี้เอง ในละแวกนั้น อาณาจักรพะลัมบัง^๑
ซึ่งตั้งอยู่ในเกาะสุมาตราภาคใต้ นับว่าเป็นอาณาจักรใหญ่ในหมู่มะลายู
สมัยนั้นถึงถือกันว่าเป็นมหาประเทศ หนึ่งเรียกนครศรีวิชัย ประชาชน
พลเมืองเป็นพุทธศาสนิกชน อำนาจของพะลัมบังขยายออกไปไกล
ภาคใต้ถึงชะวาบาห์ลี ทิศเหนือโอบแต่ป่าหังตังกังนูลันตัน ตลอด
ขึ้นไปถึงไทรบุรี ข้ามทะเลไปรวมเอาเกาะลังกามาไว้ด้วย บรรดาราช
ลั้วนมีบุญแก่กล้ากันเกือบทุกองค์ ทั้งคู่จะเป็นผู้มีศรัทธา พวกกัน
สร้างวัดวาस्तูปเจดีย์ขึ้นไว้ตามท้องถิ่นที่ตนได้ไปถึงนั้นมากต่อมาก วัด
เหล่านี้ยังมีปรากฏให้พิสูจน์เห็นได้อยู่จนเดี๋ยวนี้ ยุคพะลัมบังพุทธศาสนา
มิใช่จะแผ่ขึ้นมาเพียงคาบสมุทรมะลายู ยังเผยแผ่ลงไปถึงชะวาและ
เกาะแก่งที่ใกล้เคียงถึงบาห์ลีด้วย มีจดหมายเหตุทางจีนกล่าวว่า ในสมัย
ราชวงศ์ซ้องเมืองพะลัมบังเคยทำไมตรีจิมก้องกับจีน จัดทูตไปสื่อสารสน
ตลอดมีเครื่องบรรณาการไปส่ง อ้างเวลาที่ทูตไปว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๕
ครั้งหนึ่ง พ.ศ. ๑๕๕๐ อีกครั้งหนึ่ง จีนเรียกพะลัมบังเป็น ๒ ชื่อ
ซีลีโฟเซ กับซันบอไซ อำนาจพะลัมบังมีอยู่หลายชั่วอายุคน หรือ
ว่าติดต่อกันมาจนถึงเมื่อไทยลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราชได้ กับได้
หัวเมืองแขกในคาบสมุทรมะลายูเข้าไว้ จนถึงมะลากานัน^๒ มายาปะหิต

๑ Palembang

๒ Majapahit

เป็นผู้มีอำนาจต่อพระลำบั้งลงมา เป็นชาวชะวาทือศาสนาฮินดู มีกำลัง
วังชาจนปราบพระลำบั้งลงได้ ได้หัวเมืองขึ้นในคาบสมุทรมะลายูไปหมด
อำนาจพระลำบั้งถอยหลังลงไปเป็นลำดับ แต่มายาปะหิตก็เช่นพระลำบั้ง
มีศักร์กานูภาพอยู่เพียงคราวราว ๆ สัก ๒๐๐ ปี ก็มาแพ้แก่ชะวามะหะหมัต
ไปอีก พวกชะวามะหะหมัตนั้นแข็งขันในทางสงครามนัก เทียวปราบ
ปรามบ้านเมืองน้อยใหญ่ในบริเวณนั้นได้ตลอด ยุคนี้ที่ศาสนาชะวามะหมัต
ได้เริ่มระบาคขึ้นมากในคาบสมุทรมลายู และคงเป็นครั้งที่พระองค์มหาวังศา
เจ้าเมืองไทรบุรี ประกาศเปลี่ยนลัทธิถือพุทธศาสนาเป็นอิสลามชะวามะ
หมัต กับเปลี่ยนชื่อของตนเป็นสุลต่านนามูนาฟานสะ นั่นเองกระมัง

ครั้งชะวากพวกหลังเข้ามาแผ่อำนาจกระชั้น พวกมะลายูตอนใต้ต่าง
พากันหนีภัยขึ้นมากทางเหนือมาก ถึงแดนมะลากามาตั้งเคหะสถานกันขึ้น
เป็นหมู่ ๆ จนต่อมาเลยทำให้มะลากากลายเป็นเมืองท่าสำคัญขึ้น ถึง
เป็นต้นเค้าเหล่าเมืองมะลายูทั้งหลายด้วย สมัยนั้นมะลากาเพียงฟูใน
อำนาจวาสนาขึ้นทุกที บ้านเมืองกำลังมีกำลังกันเต็มที แผ่แว่นแคว้น
ลงไปกว้างขวางตามฝั่งทะเลจนจดถึงเกาะสิงคโปร์ ภายในได้ป่าหัง
ตรังกานู ยะโฮร์ กับหมู่เกาะ ภาคใต้ถึงลิงกาอันเป็นเกาะสำคัญในทิศใต้
ของคาบสมุทรมลายูอยู่ขณะนั้น ยังมีอีกเสียงว่าได้ข้ามไปถึงกำปาร์และอินทคีรี
(ในเกาะสุมาตรา) ด้วย

มะลากามีอำนาจอยู่อย่างว่าก็ชั่วแล่น ไปได้ไม่กี่ชั่วอายุคนเท่าใด เพราะบรรดาราชา ๆ ที่ครองเมืองต่อ ๆ กันลงไป ไม่ผู้นำพาต่อราชกิจนัก ไม่เพียงเท่านั้นเหล่าเสนาอำมาตย์ก็ปราศจากธรรมานุภาพเอาเสียด้วย

สงครามครูเสด^๑ เป็นสิ่งที่นำฝรั่งมาให้รู้จักกันของทางตะวันออก เช่นเครื่องเทศพริกไทย เนื้อไม้ อ้อย น้ำตาล เหล่านี้ แต่เรื่องนี้จะเพียงเป็นคำพูดกันเล่นก็ดียังมีเสียงเลยไปอีกว่า เป็นสิ่งที่จูงฝรั่งให้เที่ยวมานั่งเมืองในโลกภาคนี้เสียด้วย เพราะพวกฝรั่ง ๆ นับแต่เสร็จสงครามรายนี้กันแล้วมาก็ต่างพากันป่าออกมาทางตะวันออก ปอร์ตุเกสกับสเปนเป็นผู้เริ่ม ปอร์ตุเกสบ่ายหน้าลงไปแหลมกูดโฮปแล้ววกขึ้นมาทางอินเดีย สเปนข้ามไปอเมริกาแล้วเลาะลงไปใต้ ๆ เลยข้ามมาเกาะฟิลิปปิน ปอร์ตุเกสไม่สุดอยู่เพียงอินเดียถึงข้ามมาคาบสมุทรมะลายู เข้ามะลากาซึ่งเป็นเมืองจิ่งว่ากำลังรุ่งเรืองและก้าวหน้าอยู่กว่าเมืองแขกทั้งหลาย แต่ขณะที่ปอร์ตุเกสเข้ามา ประจวบเวลากำลังของมะลากาอ่อนลงเสียแล้ว ปอร์ตุเกสเข้าไปอยู่ได้ไม่ช้าเท่าใด ก็เกิดการเมืองเรื่องใหญ่ ๆ กันขึ้น มะลากาเสียแก่ปอร์ตุเกสในคราวนั้น ยุคนี้ว่าราวเมื่อสักสามสี่ร้อยปีล่วงแล้วนี่เอง ปอร์ตุเกสปกครองมะลากาอยู่ถึง ๑๓๐ ปี ได้นำเอาของฝรั่งนับแต่ขนบธรรมเนียมจรรยา ตำรับตำราวิชาต่าง ๆ เข้าไปฝังไว้มากตลอดถึงศาสนา

๑ Crusades, เป็นสงครามศาสนาครั้งฝรั่งรวมกันไปรบครูที่ปาเลสไตน์

คริสต์ศาสนาที่เกิดขึ้นในคาบสมุทรนี้ก็เริ่มมีในครั้งนั้น ปอร์ตุเกสได้
 มะลากาแล้วก็ขยายอำนาจต่อไป ใต้เกาะในทะเลมะลายูเข้าไว้อีกหลาย
 เกาะ กล่าวกันว่าเรือลงมาจนใต้ชะวา หากสมัยนั้นอัสแจงมีกำลังแก่กล้า
 มิฉะนั้นเกาะสุมาตราเองก็คงเสียเหมือนกัน อำนาจปอร์ตุเกสมาหมดลง
 เมื่อคาลบูเกก หาดชีวิตไม่แล้ว การปกครองหัวเมืองขึ้นอ่อนลงเป็นลำดับ
 แม้ในยุโรปก็เฉื่อยชาไม่สู้มีใครจะนำพากิจการทางนี้ วิลันดาเป็นอำนาจ
 ที่สองรองเข้ามา ในเบื้องต้นลงมือทำการก็ทำความสัมพันธ์กับยะโฮร์
 ขยายอำนาจในทางก่อวิวาทกับปอร์ตุเกส ตั้งเริ่ม ฮัสสะเกกี้ ดักปล้นเรือ
 “การัก”^๓ ของปอร์ตุเกสที่บรรทุกสินค้ามาจากมาเกา และริบเอาเข้าของ
 ในเรือเสียสิ้น นายพลเรือมาตีลฟี นับว่าเป็นผู้นำอำนาจวิลันดาเข้าไป
 หว่านในคาบสมุทรนั้น พวกแขกยะโฮร์กับพวกมะลากาที่หนีปอร์ตุเกสลง
 มา วาระจะล่วงไปแล้วเท่าใดก็ตาม ความติดต่อกับปอร์ตุเกสแม้อ่อนมา
 จนบัดนั้นก็ยังมีกันไม่ได้ โครงการของมาตีลฟีที่ถั่งวางในชั้นแรกก็คิดแย่ง
 มะลากาโดยหาทางช่วยเหลือจากยะโฮร์ ถ้วยทางนั้นก็มองหาช่องจะแก้

๑ Affonso d' Albuquerque

๒ Jacob van Heemskerck

๓ Caraque เป็นเรือเดินทะเลสำหรับบรรทุกสินค้าขนาดใหญ่ของปอร์ตุเกสสมัยนั้น
 เนื่องจากเรือนี้บรรทุกสินค้ามีของลดยครามมีค่าถึงสามล้านกิลเดอรไป วิลันดาจับของ
 ลดยครามเหล่านั้นได้ ต่อมาเลยเรียกของลดยครามว่า “การัก” เสียตามชนิดเรือ

๔ Admiral Cornelis Matelief

แค่นกันอยู่ทุกเมื่อ ๆ เมื่อความประสงค์ของวิลันตามีขึ้นเป็นชนิคว่า
ตรงกับความต้องการที่ยะโฮร์จ้องมานาน เป็นธรรมชาติการก็สำเร็จ แต่
เรื่องนี้ขึ้นต้นไม่เป็นผลลงได้ เพราะฝ่ายยะโฮร์เกิดมีสงครามกันขึ้นเสีย
กับอักษแจ พวกอักษแจจับเอาตัวสุลต่านไปได้ ทั้งเอาพวกวิลันดาลงไป
กักเสียด้วย

ยะโฮร์เสียความอิสรภาพอยู่ไม่ช้าเท่าไรก็คืนตัวได้ พ. ศ. ๒๑๘๓
ถึงเข้าช่วยวิลันดาตีมะลากาเอาจากปอร์ตูกีส วิลันดาปกครองมะลากาอยู่
กว่า ๑๕๐ ปี อำนาจวิลันดาขยายออกไปทั่วอาณาจักรมะลายูอย่างรวดเร็ว
ทิศเหนือขึ้นไปถึงเมืองไทโร ๖ ทางใต้ก็สุดยะโฮร์

ส่วนอังกฤษแม้ออกมาอยู่ตะวันออกกับเขานานเท่าใดก็ดี แต่เมื่อ
จับเอาอินเตียเข้าได้แล้ว การก้าวหน้าไม่ปรากฏว่าได้ออกไปให้ไกลอีก
นัก ย่านไกลในทะเลมะลายูมีเพียงบันกูลันในเกาะสุมาตรา ฝรั่งคนสำคัญ
ที่ทำการให้กับชาติของตนเนื่องในคาบสมุทรมะลายู ทั้งดัลบูเกกให้กับ
ปอร์ตูกีสและมาตีลิฟให้กับวิลันดาฉันใด กัปตันไลต์^๑ กับสแตมฟอร์ด-
แรฟเฟิลส์^๒ ก็ทำให้แก่อังกฤษฉันนั้น กัปตันไลต์จัดการเอาเกาะหมากไป
ได้ใน พ. ศ. ๒๓๒๙ เกาะหมากนับว่าเป็นแผ่นดินผืนแรกของอังกฤษใน
คาบสมุทรมะลายู เมื่ออังกฤษมาสมทบขึ้นในท้องที่ที่กำลังอำนาจ
วิลันดามีเบียดอยู่ดังนี้ การแข่งขันกันและกันในทางอำนาจเป็นธรรมชาติ

๑ Captain Francis Light

๒ Sir Stamford Raffles

ต้องมิกันขึ้น พ.ศ. ๒๓๓๘ วิลันดาเสียมะลากาแก่อังกฤษ ก่อนนั้นไม่เข้า
อังกฤษยังข้ามไปตีชะวาของวิลันดาได้อีก อังกฤษปกครองชะวาอยู่ ๕ ปี
และนับแต่ได้มะลากามา ก็ถือว่าเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในแคว้นมะลายูแต่ผู้
เดียว พ.ศ. ๒๓๔๓ ได้ขายแดนของไทรบุรีที่เรียกโปรวินซ์เวลเลสเลย์
อีกตำบล หนึ่งแห่งเรื่องราวเพื่อป้องกันพวกสลักบูกิสจะเข้าไปก่อการ
จลาจลในเกาะหมาก

แม้อังกฤษได้ทีมนั้นค้ำหน้าเห็นเป็นที่เชื่อแล้ว ก็ยังมองหามาทางค้ำ
ได้อีก เพราะแรฟฟลส์คงเห็นภัยอยู่ข้างหน้าในเรื่องที่อังกฤษคืนชะวานั้น
เสีย ระหว่างการกันนี้พอที่มองเห็นเกาะสิงคโปร์เป็นที่เหมาะแก่ความ
ประสงค์ ในเวลานั้นยะโฮร์เป็นเจ้าของ และทางยะโฮร์ระหว่างราชวงศ์
ไม่สู้มีความปรองดอง สุดท่านเจ้าเมืองเกิดการระหองระแหงขึ้นกับพี่ชาย
ผู้มีตำแหน่งเป็นตำมะหงง^๒ อังกฤษเข้าหนุนหลังตำมะหงงซึ่งเวลานั้นมา
ตั้งตนเป็นใหญ่อยู่ในเกาะสิงคโปร์ พ.ศ. ๒๓๖๑ ตำมะหงงก็ยอมตกลง
ทำสัญญาจะให้ อังกฤษได้เกาะสิงคโปร์แต่ครั้งนั้น พ.ศ. ๒๓๖๙ ได้
ติดขัดกับเกาะน้อยใหญ่ที่ใกล้เคียงจากเประ ดำเนินเหตุการณ์ก็เท่าที่ทำ
ในไทรบุรีเรื่องที่ตำบลโปรวินซ์เวลเลสเลย์นั้นอีก ได้เมืองเประเอง
พ.ศ. ๒๔๑๗ แล้วได้สลังงอ และนิคริแซมบิลันก็เริ่มมีเหตุในปีเดียว
กันนั้น และได้ปำหังในราว พ.ศ. ๒๔๓๐

๑ ศักราขรายนี้ดูไม่สู้จะแน่นอนนัก พบในหนังสือฝรั่งบางเล่มว่า ค.ศ. ๑๗๕๘ บางเล่ม
๑๘๐๐ บางเล่มว่า ๑๐ ปี จากระยะเวลาที่อังกฤษได้เกาะหมากแล้วมาก็มี

๒ Temenggong ตำแหน่งนี้ดูเก่า ๆ ก็สมุหนายกของเราและผู้ขึ้นชื่อ คนกูยเช่น

เรื่องราวที่เมืองเหล่านเสียแก่อังกฤษเกือบว่าไม่มีอะไรนอกจากจะ
ลงโทษว่าตัวเองเป็นผู้ทำให้ เช่นเมืองเประพอจรู้จักอังกฤษก็มีเรื่อง
เรื่อยมา นับแต่ พ. ศ. ๒๓๖๑ เจ้าเมืองเกาะหมากเข้าไปขอทำสัญญาให้
คนอังกฤษมีสิทธิเข้าไปค้าขายได้ เปราก็ไม่ขัด พ. ศ. ๒๓๖๘ เปราก็เกิด
วิวาทกันขึ้นกับสลังงอด้วยเรื่อง ๆ ติดต่อกันขายแดน อังกฤษเข้าเป็น
ธุระทำความปรองดองให้ความบาทหมางทั้งสองฝ่ายนับว่าสงบลง เวลา
นั้นเมืองเประเป็นประเทศราชของไทย อังกฤษฉวยโอกาสในเรื่องช่วย
เหลือการวิวาทกับสลังงอได้ พอรุ่งขึ้นจึงส่งกัปตันเบอร์นีย์^๑ เข้ามา
เจรจาและขอขยายสัญญาทางพระราชไมตรีเพิ่มเติม. แม้ข้อสัญญาที่เข้า
มาขอทำเรื่องเมืองเประจะเป็นส่วนหนึ่ง และก็เพียงว่าขอให้ไทยถอน
ความเป็นเจ้าเป็นใหญ่เสียจากเประ กับการรักษาความอิสระภาพของสลังงอ
ส่วนเประแม้พระยาเประเจ้าเมืองจะยังพอใจถวายต้นไม้เงินทองอยู่
อังกฤษก็จะไม่ขัดข้อง ฝ่ายอังกฤษก็รับรองจะถือความอิสระภาพของ
เประและสลังงอ จะไม่ให้สลังงอเข้าไปรบกวณเประเอาดินแดนอีก
และทางไทยก็ไม่โต้แย้ง ยอมรับทำสัญญาดกลงให้อย่างเรียบร้อยไปก็ดี
แต่ต่อมาเพียงได้ปี ฝ่ายอังกฤษที่เกาะหมากกลับส่งทหารเข้าไปไล่พวก
ไทยที่เจ้าพระยานคร ฯ ส่งเข้าไปไว้ในเมืองเประให้พากันรีบออกเสีย
ทั้งบังคับพระยาเประให้งดถวายบรรณาการต้นไม้เงินทองอีกด้วย เรื่อง
ที่อังกฤษเข้าไปทำการในเประครั้งที่สอง ถ้าใครครวญดูก็อยู่ข้างรุนแรง

๑ Captain Henry Burney

แต่ไม่ปรากฏว่าช้างไทยได้มีปากเสียงออกไปไหนไหน ก็เป็นข้อที่
น่าทึ่งกันมาก แต่มีผู้เอาเรื่องขึ้นสนธิฐานกล่าวกันเป็นนัยว่า คงเป็น
ด้วยที่เวลานั้นทางไทยกับพะม่ายังไม่เลิกเกี่ยวข้องกับพม่ากันดี ไทย
ต้องระวังพะม่าอยู่หน้าหนึ่ง จึงไม่อยากจะเอาอังกฤษมาเป็นข้าศึกขึ้น
อีกหน้าหนึ่ง อีกประการเวลานั้นอังกฤษกับพะม่าก็มีข้อระหองระแหงกัน
ขึ้นมาอยู่แล้ว ไทยคงต้องการมีอังกฤษทุบพะม่าก็เลยมิได้มีการพุดจา
หรือเพียต่อกันไป เตาเอาดังนี้ ทางเประการบ้านเมืองนับว่าเห็นห่าง
เข้าไม่มีใครนำพาอย่างใด จนปล่อยให้มีการจลาจลรายใหญ่ ๆ เกิดขึ้น
เนื่อง ๆ เรื่องสำคัญรายที่หนึ่งก็แขกกับจีนและจีนกับจีนเอง วิวาทกันที่
บ้านลารุต แย่งชิงการหากินและเพื่อสงวนความเป็นใหญ่ เกิดตีรันฟัน
แทงกันไม่สิ้นสุด รายที่สองแขกกับแขกเกิดแตกแยกกันขึ้นอีก ล้วนหมู่
เจ้านายในราชวงศ์แย่งบัลลังก์กันในอนาคต การจลาจลสองรายนี้เป็น
เหตุให้มีการบกพร่องขึ้นในรัฐาภิบาล สุลต่านเองก็ไม่สามารถจะจัด
การห้ามปรามได้ เพราะผู้ใหญ่ ๆ ก็ไปอยู่เสียในบุคคลจำพวกนี้ โจรภัย
ทั้งฝ่ายบกฝ่ายน้ำเที่ยวลุกลามไปทั่วเมือง ไม่จะเพาะแต่ในเขตต์แคว้น
ยังลามเข้าไปถึงแดนอังกฤษอีก รัฐบาลสเตอร์ตส์ขอให้จัดการระงับ ทาง
แขกไม่เพียงไม่รับยังส่งเสริมเอาเสีย เบื่องปลายอังกฤษต้องใช้กำลัง
เประกติกเป็นของอังกฤษมาด้วยเหตุนี้ ส่วนสลั่งงอเรื่องราวก็พอ ๆ กัน

๑ เรื่องวุ่นวายรายนี้พบในหนังสือ ๓ เล่ม แม้สาเหตุต้องกันก็ดี แต่พลความดูแตก
กระจายไปไกลกันอยู่

สาเหตุที่ที่เจ้านายแตกความสามัคคี ไม่ใช่จำพวกบุคคลเล็กน้อยนับแต่
 สุลต่านลงไป ดูไม่มีใครยอมกันและกัน จนเป็นการให้เกิดศึกกลางเมือง
 ทำให้การโจรผู้ร้ายเที่ยวมีไปทั่วทุกมุมบ้าน อังกฤษได้รับความเสียหาย
 จึงส่งเรือรบเข้าไปคูทีและระวังเหตุ ทหารอังกฤษในเรือรบไปถูกแขก
 ฆ่าตาย ก็เลยเกิดเรื่องใหญ่กันขึ้น การเจรจาโต้แย้งกันอยู่กว่าเดือน ใน
 ที่สุดเรียบริบร้อยตกลงกันได้ ฝ่ายสลังอ ยอมรับให้อังกฤษตั้งข้าหลวงเข้าไป
 กำกับปกครอง และในปีนั้นนครีแซมบิลันก็จับก่อเรื่องอันเป็นเหตุให้
 เสียเมืองตนแก่อังกฤษเข้าอีก ประเทศเประ สลังงอ และนครีแซมบิลัน
 เป็นเมืองที่ภูมิพินติดต่อกันลงไป ตามตำนานเมืองนครีแซมบิลัน
 ตั้งขึ้นโดยรวมเขตต์แขวงเข้าด้วยกัน ๔ แขวง ดังปรากฏตามชื่อที่แปล
 กันออกไ้ความ “นครี” ว่านครหรือเมือง “แซมบิลัน” ว่าเก่า
 กระนั้น เมืองนี้ดู ๆ ไปอีกทีออกจะใกล้เคียงเมืองเยอรมนีสมัยก่อน
 สงครามมากตลอดระเบียบการปกครอง จำนวนแขวงทั้ง ๔ ที่รวมตั้ง
 กันขึ้นนั้น ก็คือ ๑ สุโหลงยง ๒ กาลัง ๓ ยาละบุ ๔ สักกาหมัด
 ๕ นันหนิง ๖ เปชีร์เบซาร์ ๗ รำเบา ๘ อาลูปาหัง และ ๙ ยาไหล
 แต่ตอนนั้นเป็นของเก่า มาเวลานี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเสียมาก เช่น
 บางแขวงตกเข้าไปเป็นของสลังอ บางแขวงตกไปอยู่ในปาหัง และ
 บางแขวงเข้าไปรวมเสียกับยะโฮร์ ภาคเมืองนครีแซมบิลัน ณ บัดนี้
 เรียกกันว่า นครีแซมบิลันใหม่ คราวเมื่อเขตต์แขวงทั้งเก้าที่กล่าวมานั้น
 รวมตั้งกันอยู่ ต่างแขวงต่างมีพ่อขุนหรือพ่อเมืองปกครองแยกกันไป มี

หัวก๊กเรียกกันว่า ย่าต่วน เป็นใหญ่ควบคุมอย่างเยอรมนีครั้งมีเจ้าเมือง
 ปรัสเซียเป็นไกเซอร์ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๑๖ พวกนักกรายามาลาหามาขึ้นเป็น
 หัวก๊ก แต่พวกมะลายู ไม่เหมือนพวกเยอรมัน ทั้งเรื่องที่พลเมืองสำส่อนมี
 ชาวสุมาตราเป็นต้น การปกครองเมืองเช่นนั้นจึงไม่เป็นการสำเร็จ สาเหตุ
 ก็แย่งความเป็นใหญ่ขึ้นในระหว่างพวกพ่อขุนต่อพ่อขุน แม้ตัวย่าต่วน
 หัวก๊กเองก็พลอยเป็นไปเสียด้วย ความไปปรองดองกันเช่นนี้ ไม่จะเพาะ
 ตัวและจะเพาะอายุคน ยังต่อมาถึงบุตรต่อบุตร และหลานต่อหลาน
 เหตุร้ายที่โตใหญ่ก็ครั้งดาโต๊ะคลาน้ำพ่อเมืองแขวงสุโขทัยวิวาทกับ
 ดาโต๊ะพันหารเรื่องเมืองสลังอในเวลาทีวิวาทกันอยู่กับอังกฤษ เพราะ
 พวกสลังอหนีอังกฤษเข้าไปอาศัยทำการต่อสู้ผู้นั้น อังกฤษขอให้
 ดาโต๊ะคลาน้ำขับไล่ ทางดาโต๊ะพันหารเข้าขวางไม่ยอมให้ทำ ไม่เพียง
 เท่านั้นยังกลับลอบทำการส่งเสริมให้พวกตนคอยต้อมทำร้าย จนคลาน้ำ
 ต้องขอความอารักขาตรงไปต่ออังกฤษ พ่อเมืองต่อพ่อเมืองวิวาทกัน
 เช่นนั้นอยู่เนืองนิตย์ ทีระอาก์ปลีกตัวเข้าหาอังกฤษกันต่อ ๆ ไป การ
 วิวาทเช่นนั้นก็มิคลายได้ ที่สุดอังกฤษต้องจัดการถอดย่าต่วนออกเสีย
 ตั้งข้าหลวงของตนขึ้นใหม่แล้วส่งเข้าไปให้รักษาการ เหตุผลทางปาหัง
 มีเรื่องต่างกัน มาทางพงศาวดารหรือตำนานก็ออกจะมีต ๆ ยิ่งตอน
 ยุคโบราณ ๆ กลับดูแปลกถึงทำให้พากันสงสัย พวกนี้เดิมจะไม่ใช้มะลายู
 เพราะมีของใกล้ ๆ ชินอยู่หลายอย่าง ดังปรากฏในจดหมายเหตุจีน
 เขียนไว้รายหนึ่งกล่าวว่า เมื่อสักสี่ร้อยปีล่วงมา ชาวเมืองพากันนับถือ

รูปจำลองสลักทำขึ้นเองด้วยไม้หอม และเมื่อไรประสงค์จะเสี่ยงโชคหา
 ลากก็เอามนุษย์ที่มีชีวิตมาฆ่ากันซึ่ง ๆ หน้า เอาเลือดบูชารูปไม้นั้น ทั้ง
 หญิงชายเอาไผ่ผืนสูงเกล้าขมวดอย่างจุก ใช้ผ้าผืนเดียวนุ่งห่ม นุ่งชาย
 ทัวตัวขึ้นมาห่มอีกชาย อารมณ์ของหญิงใช้ห่วงร้อยตามหน้าอย่างทาง
 อินเดีย เจ้านายสมัยนั้นก็ไม่ใช่ภาษามะลายู ลัทธิธรรมนิยมเช่นนี้พึงได้
 หมดลงเมื่อวงศ์ทางมะลากาเข้าไปเป็นใหญ่เท่านั้น ในราวสักร้อยปีที่ล่วง
 แล้วนี้ไป^๑ ปาหังเคยรวมความปกครองเดียวกับยะโฮร์ พึงมาแยกออกจาก
 กันคราวเกิดการจลาจลพวกบูกิส ยุคสุดท้ายนั้นหลบเอาตัวรอดออกไป
 อยู่เกาะเรียว ตั้งบ้านตะหะราให้รักษาเมือง บ้านตะหะราได้ทีก็ฉวยโอกาส
 ขึ้นตั้งตัวเป็นเจ้าเสียเอง เรื่องที่เมืองปาหังต้องเสียแก่อังกฤษก็ขึ้นใน
 บังคับเข้าไปถูกฆ่าในเมืองปากัน รัฐบาลสิงคโปร์ขอให้จัดการไต่สวน
 และส่งตัวคนร้าย บ้านตะหะราไม่ยอม แม้ความบาดหมางจะถึงเข้าขีด
 แห่งการสงครามทางปาหังก็ยังเฉยอยู่ มาตกลงกันได้เมื่อยะโฮร์เข้าจัดการ
 ไกล่เกลี่ยและบ้านตะหะรายอมให้อังกฤษส่งที่ปรึกษาเข้าไปช่วยดำเนินการ
 เมือง พ.ศ. ๒๔๓๘ ปาหังขอรวมการปกครองเข้าอยู่กับสหรัฐมะลายู
 อังกฤษช่วยจัดให้และยกบ้านตะหะรา^๒ ขึ้นเป็นสุลต่านในปีนั้น

๑ เรื่องเหล่านี้ได้จากสภาพบุรุษมะลายูผู้หนึ่งเล่าให้ฟังเมื่อไปพบกันคราวงานแอคโฮม ที่
 บ้านข้าหลวงใหญ่เมืองกัวลาตาเปอร์

๒ เป็นตำแหน่งของมะลายูเห็นจะเท่ากับสมุหพระกลาโหม ด้วยเป็นตำแหน่งทหารและ
 คู่กับตำแหน่งสูง ๆ ตำแหน่งทางมะลายูนี้ดูใกล้กับของเรามาก เช่นทางเปรมะมีคล้าย ๆ
 อัศวมาหาเสนาบดีแล้วที่จตุสดมภ์ ซึ่งมี ๔ ที่เรียกว่า Orang Besar Empat
 ค่อมมาก็อย่างมนตรี ๘ เรียก Orang Besar Delapan แต่เขายังมี ๘ มี
 ๑๖ อีกชั้น

การพักที่เมืองอีโปห์ค่านั้น ได้จัดแบ่งผู้ที่ตามเสด็จออกเป็นสองพวก ให้พักแห่งละพวก กองพักเสียในรถไฟนั้นเองแห่งหนึ่งพวกหนึ่งให้ขึ้นไปอยู่บนโฮเตลที่ประทับอีกแห่งหนึ่งอีกพวกหนึ่ง

สถานีรถไฟที่เมืองอีโปร์นี้ใหญ่โตกว้างขวางมาก โฮเตลทำออกไปด้านหลังเป็นตึกสองชั้น สูงต่ำกว้างยาวขนาดห้างสิงห์โตและรูปแบบแผนผังก็อย่างนั้น ชั้นบนจัดเป็นที่แขกพัก ชั้นล่างเป็นห้องรับประทานจะจัดจำนวนผู้พักให้อยู่ได้สบายไม่ต่ำกว่าร้อย คำนวณมิได้เสด็จประพาสแห่งใด

วันพุธ วันที่ ๒๔ กันยายน

เมืองอีโปห์ ประ

เวลาราว ๑๑.๑๕ ก.ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเสื่อปากองม้าหลวง ฯ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยเจ้าจอมสุวัฒนาและข้าราชการที่ตามเสด็จในชุดบางท่านไปทรงเยี่ยมสุลต่านอิสคานการ์ (เจ้าผู้ครองนครประ) ที่คุ้ม สุลต่านรับเสด็จพระราชดำเนินและนำรายาประไหมสุหรี ชายา รายาหะลิมา น้องสาวรายาปวนนิจิ หลานสาว กับเจ้เร่ฟฟีตัว น้องสะใภ้เผ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับสุลต่านและวงศ์ญาติเหล่านั้นทั่วถึงแล้ว ประทับอยู่ ณ คุ้มสุลต่านอีกพอสมควรแก่เวลาก็เสด็จกลับเลยประพาสท้องที่ต่าง ๆ ในเมืองอีโปห์ต่อไป เสด็จถึงที่ประทับประมาณ ๑.๐๐ ล.ท.

เมื่อเสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว ประมาณราว ๓.๐๐ นาฬิกา
 หลังเที่ยง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยข้าราชการ
 บริพาการทั้งฝ่ายในฝ่ายหน้ายังบ้านนายยูทองแสงในงานสโมสรมหาน้ำชา อย่าง
 ที่ฝรั่งเรียก “ทีปาร์ตี” ซึ่งคณะพ่อค้าจีนในนครเปรมะมีกับปีตันจุงไทผิน
 เป็นหัวหน้าจัดรับเสด็จ ฯ เจ้าของงานได้เชิญแขกชั้นผู้ดีทั้งหญิงชายเป็น
 จำนวนมากมาคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย เมื่อรถพระที่นั่งใกล้จะ
 ถึง เจ้าของงานพร้อมด้วยบรรดาแขกเหล่านั้น ได้พากันออกมาคอยรับ
 เสด็จอยู่เชิงบันไดบ้าน ณ ลานหน้ามุข พอเสด็จลงจากรถพระที่นั่งแล้ว
 ของรัฐบาลเปรมะ ซึ่งสุลต่านจัดส่งมาให้ช่วยเหลือในงานนี้ก็บรรเลงเพลง
 สรรเสริญพระบารมี เจ้าของงานเข้าเฝ้า ฯ และนำเสด็จสู่ห้องโถงที่จัด
 เตรียมไว้เป็นห้องพระโรง กราบบังคมทูลเชิญประทับบนพระเก้าอี้ ทั่ว
 กับปีตันกับเจ้าแก้วเลี้ยงจีนหน้ายืนเรียงกันเฝ้าอยู่เบื้องขวาแห่งที่ประทับ
 พอได้เวลาอันสมควร เจ้าแก้วเลี้ยงจีนนำทูลเบิกบรรดาแขกที่เชิญมาเฝ้า
 แล้วกราบบังคมทูลแสดงความยินดีในการที่ได้ทรงพระมหากรุณาเสด็จ
 พระราชดำเนินมาพระราชทานโอกาสให้พวกเขาได้เฝ้าทูลละอองธุลี
 พระบาทได้คราวนี้เป็นภาษาจีน พอจบเจ้าแก้วกับปีตันทั้งสองพร้อม
 กันถวายคำนับ ถวายคำนับตามแบบจีน ต่อมากับปีตันกล่าวขึ้นเป็นภาษา
 อังกฤษชักชวนบรรดาสุภาพสตรีและบุรุษที่ยืนเฝ้าอยู่ให้พร้อมกันถวาย
 พระพรชัยเป็นถ้อยคำทำนองว่า “ขอให้ทรงพระเจริญ.” พอเสร็จพิธี
 ทอนัน เจ้าของงานเชิญเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรทั่วบ้าน นำ

เสด็จทอดพระเนตรบรรดาห้องและเครื่องตกแต่งที่จัดประดับไว้ทั่วไปในบ้านแล้วเชิญเสด็จประทับเสวยน้ำชา เวลาเสวยนั้น นายกับปีตันผู้เป็นนายกแห่งงานไถ่กราบบังคมทูลสรรเสริญพระเกียรติยศและถวายพระพรชัยด้วยถ้อยคำอันไพเราะเป็นภาษาอังกฤษอีก ถ้อยคำนั้นเมื่อปรูกรวมกันเข้าเป็นรูปแล้วคงมีความดังนี้:-

“ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในการที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเสด็จมาให้คณะข้าพระพุทธเจ้าได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทจะเพาะพระพักตร์ ณ ที่นี้ในวันนั้นนั้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าคณะจีนแห่งนครเประนั้นมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งหาที่สุดมิได้

คณะข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ฯ ถึงข่าวเสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองเหล่านักเมื่อไม่ถึง ๒ สัปดาห์ที่แล้วมานี้เอง มิได้หวังด้วยเกล้า ฯ เลยว่า การเสด็จพระราชดำเนินอันจำเป็นรีบร้อนตรงไปยังสิงคโปร์ ทั้งทราบมานั้น จะเป็นพระราชวโรกาสให้ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทหยุดประทับเมืองฮิโปห์ได้แม้ชั่วเวลาเล็กน้อย ต่อเมื่อสองวันก่อนหน้านั้นพระอนุภูลสยามกิจสหายเก่าของข้าพระพุทธเจ้าได้มาถึงนี้ มาเล่าว่าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมีพระราชประสงค์จะประพาสบ้านกินคา^๑ ซึ่งเป็นเกาะท่ามกลางแห่งแคว้นการทำเหมืองแร่ของเหล่าข้าพระพุทธเจ้า

๑ หมู่บ้านหนึ่งในเมืองฮิโปห์ แต่ตรงนี้หมายความว่าเมืองฮิโปห์ อย่างพวกเราชาวเหนือเรียกตัวเมืองสวรรค์โลกว่าวังไม้ขอน

ชาวจีนที่ได้มาประกอบการอาชีพอยู่หลายชั่วอายุคนนั้นเข้า จึงทำให้คณะ
ข้าพระพุทธเจ้ามีความปลื้มใจเป็นล้นพ้น

มาตรว่าข่าวการเสด็จพระราชดำเนินประพาสจะกระชั้นถึงดังนี้มา
เหล่าข้าพระพุทธเจ้ายังรู้สึกท้อแท้ ว่าจะเพิกเฉยเสียโดยมิได้ฉลอง
พระเดช พระคุณจัดการรับเสด็จพระราชดำเนินให้สมพระเกียรติยศอย่าง
ใดในเกาะท่ามกลางที่ทำการเหมืองแร่ก็มีได้เป็นอันขาด แม้จะมีเวลา
ได้ทราบเกล้า ๆ อย่างจวนเจ็จถึงเพียงนี้ก็ดี อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าขอพระ
ราชทานกราบบังคมทูลว่ายอมเป็นที่โสมนัสและรู้สึกในพระมหากรุณา
ธิคุณที่ได้ทราบเกล้า ๆ ถึงการที่ได้ทรงพระเมตตาอุปถัมภ์บำรุงอาณา
ประชาราษฎร์ผู้ร่วมชาติกับข้าพระพุทธเจ้า ที่เข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภาร
อยู่ในพระราชอาณาจักรของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทนั้นอยู่เสมอ เหล่า
ข้าพระพุทธเจ้าอาจหวังด้วยเกล้า ๆ อีกว่า มวลหมู่ที่มาชุมนุม ณ ที่นี้
นับแต่บรรดาหัวหน้าคณะ ข้าพระพุทธเจ้าในนครเประ ตลอดจนเหล่า
ข้าราชการเจ้าหน้าที่และมิตรสหายทั้งหลายที่เต็มใจรับเชิญมาเฝ้า ๆ ชม
พระบารมี คงพากันกระทำให้ข้าพระราชหฤทัยได้ดีว่ามวลข้าพระ-
พุทธเจ้า มีความปรีดาปราโมทย์ต่อเกียรติยศที่ได้รับอันไม่มีเสมอเหมือน
นี้เพียงใด

ในที่สุดข้าพระพุทธเจ้า และในนามของคณะข้าพระพุทธเจ้าใน
นครเประ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสถวายพระพรชัย ขอให้
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท จงทรงพระเกษมสำราญ ปราศจากโรคภัยอันตราย

อย่าให้มีอุปัทวเหตุอันใดมาฟ้องพานต่อพระราชประสงค์ที่จำนงหมาย
ในการปกป้องรักษาพระราชอาณาจักรอันรุ่งเรืองไพศาล ให้ดำเนินไป
ด้วยดีเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเจ้าของงาน มี
ใจความเป็นเค้า ๆ ว่า ในการที่พระองค์เสด็จประพาสเมืองอโศกไค้ครั้ง^{๕๕}
พระองค์รู้สึกยินดีอยู่มาก ในการเดินทางครั้งนี้เมื่อพระองค์ทรงตระหนัก
พระหฤทัยว่าเป็นการเหมาะแก่พระองค์ที่จะเสด็จ ฯ ก็ทรงแวะมา เป็น
ที่ยินดีแห่งพระองค์มากที่ได้มาทรงพบกับเหล่าบรรดาคณะชนจีนบ้าง
วันนี้ พระองค์ทรงชอบใจที่เขาเหล่านั้นพากันมีใจจงรักภักดีรับรอง
พระองค์ แล้วทรงมีพระกระแสต่อไปว่า บรรดาเหล่าชนจีนนั้นก็ไ้ไป
ฟังพระบรมโพรธิสมภารตั้งเคหะสถานในพระราชอาณาจักรของพระองค์
ปะปนอยู่กับประชาชนพลเมืองของพระองค์มาหลายชั่วอายุคนแล้ว
เหมือนกัน แม้บางครั้งเหล่าพวกจีนนั้นได้พากันเกิดปากเสียงขึ้นบ้าง
ก็ดี พระองค์ก็ยังทรงยินดีที่ได้ทรงเห็นพวกจีนเหล่านั้นพากันตั้งหลัก
ฐานอยู่อย่างสำราญมันคง เหล่าพวกจีนนั้นนับว่าไ้ช่วยเหลือในการ
ประกอบการอุตสาหกรรม อันเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญต่อพระราช
อาณาจักรของพระองค์อยู่ทางหนึ่ง พระองค์ทรงยินดี และมีพระราช
ประสงค์ที่จะให้เขาเหล่านั้นพากันเข้าไปตั้งหลักฐานอยู่เสมอ ถึงนาย
จุฑาโพนกล่าวถึงทางสหรัฐมะลายูว่า พวกจีนก็ได้เข้าไปตั้งหลักฐานอยู่

ที่นั่นหลายสิบปีมาแล้ว ประกอบการอุตสาหกรรมมีการทำเหมืองแร่
เป็นต้น พวกจีนเหล่านั้นก็นับกันในที่นั้นว่าเป็นผู้นำมาซึ่งความเจริญเช่น
เดียวกัน เพราะฉะนั้นพระองค์หวังพระราชหฤทัยว่าในกาลอนาคตหาก
เหล่าเขาเหล่านั้นจะเกิดการมีปากเสียงขึ้นอีกบ้างก็ดี เขาเหล่านั้นก็คงมีจิตต์
อย่างคงที่ที่จะตั้งหลักฐานให้มันอยู่ได้คงในอดีต พระองค์ทรงหวัง
พระราชหฤทัยอย่างมันเหมาะว่าในกาลเบื้องหน้าก็ดี พวกจีนเหล่านั้นก็
ตั้งใจมันที่จะพากันตั้งหลักฐานอยู่ต่อไปให้ได้อีกหลายชั่วคน และนำ
ความเจริญไปสู่พระราชอาณาจักร ตลอดถึงอาณาจักรสหรัฐมะลายูให้
เป็นเช่นเดียวกันอยู่เสมอ

พระราชดำรัสนั้นดูเป็นที่พอใจของบรรดาพวกจีนที่อีโปห์เป็นอัน
มาก ทั้งสังเกตได้ว่าเมื่อเวลาพระราชทานพระกระแสนั้น ถ้าตอนใด
เป็นที่สบใจแล้ว ก็พากันปิตินิตีสรรเสริญพระบารมีตบมืออย่างสนั่น
หวั่นไหว แสดงอาการเอิกเกริกว่าเรื่งบรรเทงใจอย่างยิ่ง

ได้เวลาอันสมควรเสด็จพระราชดำเนินกลับ เจ้าของงานกับ
บรรดาแขกทั้งหลายได้พากันมาส่งเสด็จถึงรถพระที่นั่ง พอรถพระที่นั่ง
เคลื่อนออกจากหน้ามุข แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี มวล
เหล่าผู้ที่ตามมาส่งเสด็จต่างพากันโห่ถวายพระพรชัยอีกครั้ง เสด็จถึง
สถานีรถไฟเลยขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง รถพระที่นั่งใช้จักรเคลื่อน
กระบวนออกจากเมืองอีโปห์เวลานั้นกะว่าสัก ๔ นาฬิกาเศษ

ในการเสด็จพระราชดำเนินจากเมืองอีโปห์นี้ เสอร์ ปะตุกะศรี
 สุลต่านอิสกันดาร์พร้อมด้วยนายพันโทพาร์ร์ รายามูตาเมืองเประ รាយ
 บันตะหะรา รายาคีลีเลีย มิสเตอร์ติกสัน มิสเตอร์ชิมป์สัน และเหล่า
 กรมการเมืองอีกหลายท่านได้มาคอยเฝ้าส่งเสด็จอยู่ ณ ซาลาตานี และ
 เมื่อสุลต่านกับเหล่าศรีทวันกรมการได้เฝ้าและกราบถวายบังคมลาแล้ว
 ยังพากันยืนรอส่งเสด็จอยู่บนซาลาจนรตพระที่นั่งเล่นพื้นบริเวณสถานี
 ออกไป จึงพากันกลับ

รตพระที่นั่งถึงสถานี (เมือง) กัวลาลัมเปอร์เวลา ๙.๓๕ ล. ท. หยุด
 ณ ซาลาที่ ๔ เพื่อเติมน้ำรถจักรอยู่ราว ๒๐ นาที ออกจากสถานีนี้นเวลา
 ๙.๕๕ ล. ท. ใช้จักรมาตลอดคืน

แม้กำหนดเวลารตพระที่นั่งจะมาถึงกัวลาลัมเปอร์ เป็นเวลาตึกและ
 จะหยุดอยู่ก็ชั่วเวลาไม่กี่นาทีเช่นนั้นก็ดี ทางราชการยังได้มีคำสั่งไว้ให้ปิด
 ทางสัญจรไปมาในบริเวณสถานีตลอดเวลารตพระที่นั่งหยุด เพื่อกันความ
 พลุกพล่านของอาณาประชาราษฎร แต่กระนั้นยังพากันมาชมพระบารมี
 อยู่ตันทหลังสถานีออกไปเป็นอันมาก ถึงกองรักษาต้องพยายามจัดการ
 ห้ามปรามอย่างแข็งแรง ระหว่างเวลารตพระที่นั่งหยุดอยู่นั้น มิสเตอร์
 เอลกินซ์ มิสเตอร์ โฮล์มบราวน์ มิสเตอร์เทินเนอร์ แห่งกรมรถไฟ
 สหรัฐมะลายู กับมิสเตอร์คัสคาเคน มิสเตอร์วัยต์ มิสเตอร์

คอลเลจ มิสเตอร์ฮัสเสย์ และมิสเตอร์โอคอนเนอร์ แห่งกรมตำรวจ
 สหรัฐมะลาญไค้มาคอยเฝ้าและประจำดูแลการอยู่ตลอดเวลา

เมืองอีโปห์นี้ตามที่ได้สังเกตรู้สึกว่าเป็นเมืองพอไปมาเที่ยวเล่นได้
 ไม่มากนักน้อย ต้องนับเป็นเมืองรุ่นใหม่ หน้าตาไม่แปลกอะไรกับเมือง
 ชนบทในอินเดีย เป็นเมืองท่ามกลางแห่งการค้าขายในนครประะเมือง
 หนึ่ง ในสหรัฐมะลาญเขาเอาเข้าเกณฑ์ว่าเป็นที่สองรองถัดกัวลาลัมเปอร์
 ลงไป ตัวเมืองตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำกินตา มีพลเมืองตามสำรวจได้เมื่อปีที่
 แล้วมาว่าถึง ๓๖,๘๖๐ คน เมืองนี้นับว่าเป็นย่านสถานีถึงกลางในระยะ
 ทางรถไฟระหว่างเกาะหมากกับกัวลาลัมเปอร์ มีการอาชีพในการทำ
 เหมืองแร่ และวิธีการทำเหมืองแร่ในที่นี้จะเห็นมีได้ทุกอย่าง นับแต่
 ขุดทำด้วยมือมนุษย์อันต้องใช้จอบเสียมตลอดถึงวิธีใช้ด้วยแรงเครื่อง-
 ยนต์ร์ กลไก แรงไฟฟ้า แรงไฮโดรธรรมา ล้วนเป็นที่น่าดูทั้งสิ้น

สิ่งสำคัญที่พึงสะกิดใจนักเที่ยวพวกเราชาวตะวันออกก็หอนาฬิกาที่
 สร้างขึ้นไว้เป็นอนุสาวรีย์ของมิสเตอร์เบิร์ช ข้าหลวงประจำนครประะ
 คนแรกที่ถูกพวกแขกมะลาญฆ่าตายในเวลากระทำการประกาศโฆษณา
 โอนอำนาจการปกครองเมืองจากเจ้าผู้ครองนครมาไว้ในข้าหลวง. หอ
 นาฬิกานี้ทำเป็นทรงสี่เหลี่ยมกะทัดรัดมีบัวลวดลายกลีบกก และรูปตัว

มิสเตอร์เบิร์ชเองที่ช่องกำแพงหน้า^๑ เรื่องราวที่มิสเตอร์เบิร์ชถูกฆาตกรรม
 นั้นว่า ระหว่างที่กำลังแจกประกาศโฆษณาโอนอำนาจการปกครองนั้นมา
 พวกแขกที่มูทะลุตุตันออกจะตาลเตื่อตอยู่มาก ความเคียดแค้นของพวกเขา
 แยก นัยว่ามีมาแต่อังกฤษเริ่มตั้งข้าหลวงเข้าไปควบคุมรักษาอยู่แล้ว
 เมื่อมิสเตอร์เบิร์ชเข้าไปทำการซึ่งพวกแขกเห็นว่านอกเหนือขึ้นไปกว่า
 ที่ได้ตกลงกันไว้แต่เดิม จำพวกที่ยังใจต่อไปไม่ไหวก็ตรงเข้าไปแทงเอา
 อย่างซึ่งหน้า เหตุการณ์อลหม่านกันใหญ่โตหากไม่ถึงจลาจล (ชนิด
 อย่างมิตินที่อินเดีย) ก็นับว่าเข้าท่าก่อนการกำเริบ อังกฤษต้องใช้อำนาจ
 ทหารจึงจับหัวหน้าผู้ก่อการและกำราบพวกนั้นได้ ในการชดเชยมหาวิทยา
 แลหลักกับอำมาตย์ หัวหน้าอีก ๒ นาย ถูกพิพากษาประหารชีวิต และการ
 แขนงคอนันที่บ้อมมาตัง สุลต่านอับดุลลาห์เจ้าเมืองกับมนตรีและ
 ขุนนางผู้ใหญ่อีก ๒ นาย ถูกคาดโทษและเนรเทศไปไว้ในเกาะเซเชลส์
 เมื่อจัดการปราบคาบลงเป็นปกติแล้ว ทางราชการจึงได้สร้างหอนาฬิกา
 นั้นขึ้นไว้ อุทิศให้เป็นอนุสาวรีย์ของเหตุการณ์ที่ได้มีขึ้นตั้งเล่ากระนั้น

นอกจากหอนาฬิกายังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกคือวัดจีนที่เขารูปาตและที่
 แม่น้ำไทร วัดที่แม่น้ำไทรนั้นสร้างไว้กับผนังหน้าผาอย่างน่าพิศวง ตลาด
 กับปาร์กก็น่าชม ส่วนถนนร่นแควมเช่นบ้านเมืองเพียงชั้นนี้ต้องออกไป

๑ เหตุการณ์ที่มิสเตอร์เบิร์ชถูกฆาตกรรมนั้น หนังสือเล่ม ๑ กล่าวว่าเริ่มจากกลุ่มแขกที่
 ขอมหัดอาศัยไปวิวาทกับชาวเมืองเมื่อกำลังปีดประกาศโฆษณา พวกชาวเมืองพากัน
 มาดอกระกาสะออกเสีย หมัดอาศัยไม่ยอมก็ถูกแทงตายคาที่ ส่วนมิสเตอร์เบิร์ชเวลา
 นั้นกำลังอาบน้ำอยู่ ณ ที่พักจึงถูกทำร้ายต่อภายหลัง

ว่า เขากำลังจริงจัง

การทำเหมืองแร่ในท้องที่นั้นนับว่าเป็นหัวใจหรือกระดูกสันหลังที่อ่อนใหญ่แห่งการค้าขายของประเทศด้วย ระเบียบการทำเขามีกติกาว่าผู้ต้องการขุดทำต้องเจรจากับเจ้าหน้าที่แผนกสรรพากรต้องยื่นคำร้องพร้อมด้วยแผนที่ชี้แจงเขตต์ตำบลที่จะทำ ทางเจ้าหน้าที่มีถ้อยคำที่จะตอบคำร้องอยู่ ๓ ข้อ ที่ ๑ ว่าอนุญาตไม่ได้และไม่จำเป็นต้องให้เหตุผล ที่ ๒ อนุญาตได้แต่ต้องให้ประมูลกัน ที่ ๓ อนุญาตได้ (ตรงโดยไม่มีเหตุใดๆจะพึงต้องทำเพิ่ม) ในการตอบอนุญาตตรงได้นั้น เจ้าพนักงานก็บอกอัตราค่าภาคหลวงที่จะต้องนำไปเสียเป็นมัจจำในชั้นแรกให้ทราบทีเดียว เงินภาคหลวงมีอัตราต่างกัน แต่เท่าที่เฉลี่ยออกดูทั่วไปคงตัวได้ราว ๑๐ เหรียญต่อเอเคอร์ นอกจากเงินจำนวนนี้ยังมีต้องเสียเป็นรายปีอีกปีละ ๑ เหรียญต่อเอเคอร์ กับค่าแผนที่ซึ่งมีอัตราตั้งไว้แล้วอีกด้วย

วันพฤหัสบดี วันที่ ๒๕ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เวลา ๙.๓๐ ก. ท. รถไฟพระที่นั่งถึงสถานี นิวตัน (ในเกาะสิงคโปร์) ซึ่งเป็นสถานที่รัฐบาลจัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน พอรถพระที่นั่งแล่นลงเข้าไปในบริเวณบ้านนิวตันก่อนเข้าเทียบชਾਲาสถานี ปีนใหญ่

แห่งกองทหารปืนใหญ่สิงคโปร์และช่องกงอาร์ทิลลารี^๑ ก็ยิงสลุตถวาย
 คำนับ ๒๑ นัด ณ ศาลาสนามมี ฮิสเอกเซลเลนซี เซอร์ ลอเรนซ์ นันซ์
 กิลมาร์ค^๒ ผู้สำเร็จราชการสเตรตส์เซตตลเมนตส์และข้าหลวงสำเร็จ
 ราชการมะลายูพร้อมด้วยบรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน กับ
 กองทหารราบซัสแซกหลวง^๓ กองพัน ๒ มีแถวธงประจำกองในบังคับ
 บัญชานายร้อยเอกเควิสอันเป็นกองเกียรติยศมาตั้งแถวและคอยเฝ้ารับ
 เสรีจอยู่เมื่อรถพระที่นั่งเทียบชานสถานีเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องขาว นายพลเอกทหารอังกฤษเสด็จลง ผู้สำเร็จ
 ราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทและนำข้าราชการมี นายพลตรี เซอร์
 เทโอโดร์ เฟรเซอร์^๔ ผู้บัญชาการกรมทหารรักษาการประเทศมะลายู ๑
 นายร้อย เอกโอลีฟวี่^๕ นายทหารคนสนิท ๑ นายร้อยเอก ชาแมร์^๖
 นายทหาร

-
- ๑ Singapore and Hong Kong Artillery.
 ๒ His Excellency Sir Laurence Nunns Guillemard, K. C. B., K. C. M. G. มีตำแหน่งทางทหารเป็นผู้บัญชาการด้วย
 ๓ The Royal Sussex Regiment
 ๔ Major-General His Excellency Sir Theodore Fraser, K. C. B., C. S. I., C. M. G.
 ๕ Captain V. G. Olive, A. D. C.
 ๖ Captain A. Chamier, O. B. E., Extra A. D. C.

คนสนิทพิเศษ ๑ ไรต์เรเวอเรน เฟอร์กุสัน - เดวี^๑ สมภารเจ้าคณะ
ใหญ่จังหวัดสิงคโปร์ ๑ เซอร์ วอลเตอร์ชอร์^๒ อธิบดีผู้พิพากษาศาล
สตรีทส์เซกตลเมนตส์ ๑ ทืออนอรบล แบคคิลีย์^๓ ผู้รั้งตำแหน่ง
ปลัดบัญชาการเมือง (โคโลเนียลเสกเรตารี) ๑, กับมิสเตอร์ ชอลล์
เลขานุการอีก ๑ เผ่าทูตละออองธุลีพระบาทด้วย ในวาระนี้ เซอร์ เทโอโตร์
เฟรเซอร์ได้นำนายร้อยโทเบอร์เก^๔ นายทหารคนสนิทของตนเข้าเฝ้า
เหมือนกัน เมื่อเสร็จการเฝ้าตอนนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พร้อมด้วยผู้สำเร็จราชการสมุหและผู้ช่วยสมุหราชองครักษ์ตามเสด็จทรง
ตรวจและตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ กองทหารกระทำวันทยาวิ
ตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อเสร็จการตรวจแถวทหาร
ผู้สำเร็จราชการเชิญเสด็จขึ้นบนบัลลังก์ ซึ่งจัดไว้ถวายเป็นที่ประทับสำหรับ
ให้ข้าราชการ มี ทืออนอรบล เซอร์ มิวริสัน^๕ อธิบดีอัยการ ๑
ทืออนอรบล เทาเนอร์^๖ ผู้ทำการแทนนายช่างกลใหญ่แผนกเมืองขึ้น ๑

๑ The Rt. Rev. Ferguson-Davie, D.D., Bishop of Singapore.

๒ Sir Walter Shaw, Kt. B., Chief Justice, S.S.

๓ The Hon'ble F.M. Baddeley, Actg. Colonial Secretary.

๔ Lieut. H.S.J. Bourke, R.A.

๕ The Hon'ble Sir James W. Murison, Kt. B., K.C., B.A., LL. D., Attorney-General.

๖ The Hon'ble Towner, Actg. Colonial Engineer.

ที่ออรบล อับกอตต์^๑ ที่ออรบล โลเทอร์แคมป์^๒ สมาชิก
 แห่งสภาสำเร็จราชการจำพวกนอกราชการ ๑, ที่ออรบล บีตตี้^๓
 ข้าหลวงว่าการพลเมืองจีน ๑ ที่ออรบล ลอร์นีย์^๔ ข้าหลวงที่ดิน ๑
 ที่ออรบล เคนแนม^๕ อธิบดีกรมตำรวจ ๑ นายแพทย์ เกรย์^๖ ผู้รั้ง
 ตำแหน่งเจ้ากรมกรมแพทย์ฝ่ายพลเรือน ๑ ที่ออรบล กิบบอนส์^๗
 ที่ออรบล เอเวอริตต์^๘ ที่ออรบล อินชีโมหะหมัดยูนัสบินอับดุล-
 ลาห์^๙ กับที่ออรบล ซิมส์^{๑๐} สมาชิกสภาอุษฏกา (ที่มีได้รับราชการ
 ประจำ) ๔, นายนาวาเอก สตีเวนส์^{๑๑} เสนาธิการทหารเรือ (ในท้อง
 ที่) ๑ นายพันตรี ฮาร์วีสัน^{๑๒} นายทหารในกรมเสนาธิการทหารบก ๑

๑ The Hon'ble Upcott.

๒ The Hon'ble Lowther-Kemp.

๓ The Hon'ble Mr. D. Beatty, Secretary of Chinese Affairs.

๔ The Hon'ble Mr. J. Lornie, Commissioner of Lands.

๕ The Hon'ble Denham, C.I.E., C.B.E., Inspector-General of Police

๖ The Hon'ble Dr. J. Grey, Actg. Principal Civil Medical Officer.

๗ The Hon'ble Mr. V. Gibbons.

๘ The Hon'ble Mr. O. Eyeritt.

๙ The Hon'ble Inche Mohamed Unus bin Abdullah.

๑๐ The Hon'ble J.M. Sime.

๑๑ Captain P.R. Stevens, R.N., D.S.O., Chief of Naval Staff.

๑๒ Bt. Major H.C. Harrison, D.S.O., General Staff Officer.

และนายพันตรี วอตัน^๑ รองผู้ช่วยปลัดทัพและเกียกกายทหารบกอีก ๑
 เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอีกแผนก

พอเสร็จพิธีเฝ้าของเหล่าข้าราชการชุดหลังแล้ว เสด็จลงจากศาลา
 สถานี ผู้สำเร็จราชการเชิญเสด็จขึ้นประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ตนได้จัด
 มาถวายและรับเสด็จพระราชดำเนิน ประทับด้วยผู้สำเร็จราชการและสมุห
 ราชองครักษ์ไปยังสถานที่ว่าการกงสุลเยเนอราลสยาม ณ เนินเอลีซาเบท
 ตำบลทั้งหลินที่ได้จัดไว้ถวายเป็นที่ประทับแรม เมื่อเสด็จลงจากรถพระ
 ที่นั่งจะเสด็จสู่ที่ประทับ ผู้สำเร็จราชการกราบถวายบังคมลากลับ

ระหว่างเวลาประทับในเกาะสิงคโปร์ กงสุลเยเนอราล (สยาม) ได้
 จัดให้บรรดาข้าราชการบริพารแยกพักกันอยู่ ๒ ที่อีก ที่แรพฟลโฮเทลแห่ง
 หนึ่ง ที่กุคคูชอลล์ใกล้กับบริเวณที่ประทับนั้นอีกแห่งหนึ่ง

เวลาบ่ายมีกำหนดที่สุลต่านเมืองยะโฮร์จะมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระ
 บาท แต่เนื่องด้วยป่วยเสียได้จัดให้ซิสไฮเนสส์ปรินซ์อิสไมลโอรส
 ผู้เป็นรัชทายาทมาแทน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฝ้า ณ ที่
 ประทับ ทรงพระราชปฏิสันถารด้วยเจ้าอิสไมลตามสมควรแก่กาลแล้ว
 เจ้ากราบถวายบังคมลากลับ

เจ้าอิสไมลยังมีอายุหนุ่มมาก มีชนมายุพึงได้ ๓๐ ปี ชาตะเมื่อ
 วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้เคยไปศึกษาวิชาในประเทศอังกฤษ

๑ Major E V. Watson, D.S.O., D.A.A., C.M.G., Dy. Asst.
 Adj. & Quartermaster-General.

พูดภาษาอังกฤษได้ดี มีผิวเนื้อสีขาว เค้าหน้าและกิริยาเกือบจะว่าค่อนข้างฝรั่งมากกว่ามะลายู

เวลา ๔.๐๐ ล. ท. เศษ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยข้าราชการบริพารในชุด ไปเยี่ยมตอบผู้สำเร็จราชการ ณ จวน เสร็จการเยี่ยมแล้วเลยเสด็จประพาสช่องเขา พอได้เวลาอันสมควรเสด็จกลับที่ประทับ

ค่ำวันนั้น เฮอร์ ลอเรนซ์ คิลมาร์ค ผู้สำเร็จราชการมีการเลี้ยงพระกระยาหารที่จวนถวายเพื่อเป็นพระเกียรติยศและเป็นโอกาสให้ข้าราชการอังกฤษและกงสุลต่างประเทศได้เฝ้าด้วย

เวลา ๘.๐๐ ล. ท. เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์อิฟวนิ่งเดรส ประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์สายสะพายบาทหัด เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากที่ประทับไปยังจวนผู้สำเร็จราชการ พร้อมด้วยข้าราชการในชุดมี มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยาอมราช มหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมมาธิกรณาธิบดี นายพลเอก เจ้าพระยารามราฆพ จางวางเอก พระยาอนิรุทธเทวา จางวางเอก พระยาอุดมราชภักดี มหาอำมาตย์โท หม่อมเจ้าฉลากลบเลอสรรมหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร นายพลตรี พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ และอำมาตย์เอก พระยาประติพัทธภูบาล ผู้สำเร็จราชการและบรรดาแขกทั้งหลายได้มาคอยเฝ้าฯ รับเสด็จอยู่ ณ เชิงบันได แล้วเชิญเสด็จประทับ ณ ห้องรับแขกใหญ่ มีพระราชปฏิสันถาร กับ เฮอร์

ลอเรนซ์และเลดีคิลมาร์คกับแซกบา คนแล้ว ผู้สำเร็จราชการเซี่ยงไฮ้ถึง
ประทับโต๊ะเสวย ผู้ที่ได้รับเชิญมาประชุมในการเลี้ยงวันนี้ นอกจาก
ข้าราชการฝ่ายไทย ทางบ้านเมืองมีนายพันเอก เรย์มันโตไมรา นาย
พลตรี เซอร์ เทโอโตร์ เฟรเซอร์ ที่ไรต์ เรเวอเรน เฟอร์กุสัน-เควี
เซอร์ วอลเตอร์ ชอว์ ที่ออนออบล แบคคิเลีย ที่ออนออบล เซอร์
มิวริสัน ที่ออนออบล เฟรเซอร์ ที่ออนออบล เทาเนอร์ ที่ออนออบล
โลเทอร์แคมป์ ที่ออนออบล แฮมมันต์ ที่ออนออบล บีคิต ที่ออนออบล
ลอร์นี ที่ออนออบล เคนแนธัม ที่ออนออบล วินสเทดต์^๑ ที่ออนออบล
กิบบอนส์ ที่ออนออบล เอเวอริตต์ นายแพทย์ เกรย์ ที่ออนออบล
เทสเซนซอห์น^๒ ที่ออนออบล อินซิโมหะหมัต ยูนัส ที่ออนออบล
ไซม์ มิสเตอร์ ฮาร์ริส^๓ กงสุลเยเนอราลสหพันธรัฐอเมริกา นายซาโต
ทซุงะ อุกิตะ^๔ กงสุลเยเนอราลญี่ปุ่น มิสเตอร์ บอเยอร์^๕ กงสุล
เยเนอราลวิลันดา มิสเตอร์ เฟร์ไรรา^๖ กงสุลเยเนอราล ปอร์ตุเกส
กัปตัน สติเวนซ์ มิสเตอร์ ฟาเรอร์^๗ มอนซิเออร์ อังเดร ฌักยู^๘ กงสุล

๑ The Hon'ble Mr. R.O. Winstedt, D. LITT.

๒ The Hon'ble Mr J.S. Tessensohn.

๓ Mr. L.E. Harris.

๔ Mr. Satotsuga Ukita.

๕ Mr R.P. Borger.

๖ Mr. A.A. Ferreira.

๗ Mr. R.J. Farrer.

๘ Mon. Andre Danjou, Legion of Honour.

ฝรั่งเศส นายเจียบุอิน มิสเตอร์ เฮนซอว์ นายพันตรี ฮาร์ริสัน นายพันตรี วอตสัน นายร้อยเอก โครวฟซ์ มิสเตอร์ ราโมสปาส^๑ มิสเตอร์ เบอร์ก มิสเตอร์ ฮอลล์ นายร้อยเอก ซาเมอร์ นายร้อยโท เกกบี และนายพันตรี โอลีฟ ยังมีผู้ได้รับเชิญแต่ไม่สามารถจะมาฉลองพระเดชพระคุณได้อีก ๕ นาย คือ สุลต่านเมืองยะโฮร์ ที่อนนอร์บล ปอนต์เนย์ ผู้พิพากษาบาร์เรตต์ - เลนนาร์ต ผู้พิพากษาอีกท่าน กับมิสเตอร์ ชุกเบกกี

เมื่อจวนเสร็จเสวยพระกระยาหาร ผู้สำเร็จราชการได้ยืนขึ้น กล่าวคำขอพระเกียรติและถวายพระพรชัยมงคล เป็นใจความว่า มีความยินดีเป็นล้นพ้นที่ท่านได้รับเกียรติยศเชิญเสด็จเสวยค่ำวันนี้ พระราชประสงค์อันดีแห่งพระองค์ ซึ่งทรงมีต่ออาณาจักรของเขานั้น เป็นที่ทราบกันอยู่อย่างแจ่มแจ้งและก็ได้ยกย่องไว้อย่างสูง ความเชื่อมต่อยกย่องระหว่างประเทศทั้งสองนี้ย่อมมีเป็นพิเศษ ที่จัดว่าเป็นที่หนึ่งก็คือในการที่พระองค์ทรงภูมิรู้ในเรื่องประเทศอังกฤษ ได้เคยทรงศึกษาในมหาวิทยาลัยของอังกฤษ และตั้งแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติมาสู่ได้ ๑๔ ปี ในคราวสงบก็ทรงมีพระราชหฤทัยแต่รักษาความมิตรภาพ ครั้นมาถึงคราวมีศึกขึ้นแล้ว ก็ทรงเข้าเป็นสัมพันธมิตรร่วมการสงครามด้วยอีก เกียรติยศที่ผู้สำเร็จราชการได้รับวันนี้ต้องนับว่าเป็นของที่มีค่าอันสูง เพราะได้ทราบอยู่เนืองว่า แต่พระองค์เสด็จกลับจากประเทศอังกฤษมา ๒๑ ปีแล้ว ยังไม่

๑ Mr. Ramos Paz.

เคยออกจากประเทศสยามเลย ที่ทรงเลือกเมืองนี้เป็นเมืองแรกเสด็จ
ประพาสนี้ ย่อมชี้ให้เห็นว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระองค์ ซึ่งทำ
ให้เป็นที่ยินดีของรัฐบาลมะลายูทั้งองค์พระราชาของท่านผู้สำเร็จราชการ
ตลอดถึงรัฐบาลของประเทศอังกฤษด้วย พอจบลงแถวของกรมทหาร
ราบซัสแซกหลวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ผู้สำเร็จราชการได้
ชักชวนบรรดาแขกที่เชิญมาให้ดื่มถวายพระพรชัยอีกครั้ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบเป็นภาษาอังกฤษ
มีข้อความดังนี้ พระองค์ทรงขอบใจท่านผู้สำเร็จราชการในการที่ดื่มถวาย
พระพรชัยมงคล ในการที่พระองค์ทรงรักษาความมิตรภาพระหว่างพระ
ราชอาณาจักรของพระองค์และของพระราชาแห่งท่านผู้สำเร็จราชการ
นั้น พระองค์ทรงตระหนักพระราชหฤทัยเสมือนหนึ่งว่าพระองค์ได้
ทรงทำภาระของสมเด็จพระชนกนาถ พระองค์ได้ทรงพยายามเสมอ
ที่จะรักษาความมิตรภาพอันนี้ไว้ และจะไม่ละเพาะเพียงจะสงวนไว้อย่าง
เดียว ยังทรงพยายามที่จะให้เจริญมั่นคงอยู่ต่อไปด้วย ที่พระองค์ทรง
กระทำการเช่นนี้ได้ พระองค์อาจจะตรัสได้ก็โดยการที่ได้อาศัยประเทศ
อังกฤษส่งมนตรีที่สามารถเหมาะแก่การงานออกมาประจำอยู่ที่สิงคโปร์นั้น
ได้เสมอ ถ้าไม่เช่นนั้นและไม่ได้รับความช่วยเหลือของผู้สำเร็จราชการ
จังหวัดสิงคโปร์ทั้งในการที่แล้ว ๆ มากระนั้น ความสัมพันธ์มิตร
ระหว่างสองประเทศคงไม่ดำเนินมาถึงขีดได้ดังเห็นประจักษ์ใจกันอยู่

ทุกวันนี้ หนึ่งพระองค์เล่าเมื่อ ๓๐ ปีล่วงแล้วมานับว่ายังทรงพระเยาว์
ก็ไต่เคยเสด็จออกมาประทับอยู่ที่สิงคโปร์นี้ ระหว่างเวลาประทับพระองค์
รู้สึกเสมอว่า พระองค์ประทับอยู่ในย่านนี้ฉันใด ก็เช่นเดียวกับพระองค์
ทรงประทับอยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ฉันนั้น ครั้นมา
ครั้งนี้พระองค์ได้มีโอกาสออกมาอีกครั้งนี้ ก็ยังคงทรงรู้สึกพระองค์ได้ดี
เช่นเมื่อครั้ง ๓๐ ปีที่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อพระองค์ทรงมีโอกาสจะเสด็จ
ประพาสที่ใดนอกพระราชอาณาจักรของพระองค์ได้ตั้งคราวนี้ไซ้รู้เป็น
ธรรมดาที่ต้องทรงกะเลือกเอาเมืองนี้ ทั้งเป็นที่ใกล้ชิดพึงประพาส ใน
ที่สุดพระองค์มีพระราชกระแสต่อไปว่า การต้อนรับอันดีของท่านผู้สำเร็จ
ราชการครั้งนี้ ทำให้พระองค์ทรงระลึกถึงความต้อนรับอันดีในประเทศ
อังกฤษ ที่พระองค์ได้ทรงรับจากพระบรมวงศานุวงศ์นั้นเสมอ และ
กระทำให้ระลึกถึงความต้อนรับอันเต็มที่ซึ่งพระราชาธิบดีแห่งประเทศ
อังกฤษได้ทรงมีพระราชหฤทัยกระทำถวายเป็นที่สุด ในที่สุดแห่งพระ
ราชดำรัสได้ทรงชักชวนเหล่าบรรดาแขกที่มาประชุมอยู่ด้วยกันดื่มถวาย
พระพรชัยแก่พระเจ้ากรุงอังกฤษ อันเป็นพระปรีyamิตรแห่งพระองค์
ครั้นได้เวลาอันสมควรเสด็จกลับ

ในการเลี้ยงค่ำวันนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ตะลุ่มถมแก่ผู้สำเร็จราชการคนหนึ่ง

เมื่อเสด็จกลับถึงที่ประทับแล้ว ได้ทรงมีพระราชโทรเลขถวาย

สมเด็จพระเจ้ายอร์ชพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ เป็นการแสดงพระราช
อัธยาศัยไมตรี ว่า

ทูล สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ ณ กรุงลอนดอน
หม่อมฉันได้มาถึงสิงคโปร์วันนี้ ผู้สำเร็จราชการได้รับรองเลี้ยงดู
เป็นอย่างดีมาก จึงถวายพระราชปฏิสันถารมาโดยไมตรีจิตต์ ในระหว่าง
ที่อยู่ในส่วนสำคัญอันยิ่งแห่งหนึ่งในพระราชอาณาจักรของพระองค์

เซอร์ ลอเรนซ์คิลมาร์ค ผู้สำเร็จราชการ (สเตรตส์เซตตลเมนตส์
และข้าหลวงสำเร็จราชการมะลายู) ผู้^๕เป็นผู้มีอายุก่อนข้างสูงถึง ๖๒
แล้ว เริ่มศึกษาวิชาในโรงเรียนตรินิตี จังหวัดแกมบริช มีความรู้
ทางวิชาพลเรือน เริ่มเข้ารับราชการในแผนการคลังเมื่อ ค.ศ. ๑๘๘๘
เลื่อนตำแหน่งราชการในหน้าที่ขึ้นเป็นลำดับมา เคยรับราชการใน
ตำแหน่งที่สูง ๆ และสำคัญแล้วมาหลายแห่ง ได้รับตราของประเทศ
อังกฤษเองชั้น K. C. B. กับ K. C. M. G.^๑ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔
ได้รับตราไริซิงชัน (อาภิศยอุทัย) ชั้นสายสะพายของประเทศญี่ปุ่น
เป็นผู้มีลักษณะผอมสูงกิริยาท่าทางสุภาพ พุดจาจะฉานอย่างว่าสมเป็น
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง

การรับเสด็จ ณ เมืองสิงคโปร์นี้ เดิมกะว่าเวลาเสด็จถึงจะจัดการ

๑ ท่านผู้นี้ได้ลาออกจากตำแหน่งเสียเมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๖ และในปีนั้นได้เลื่อนชั้นตราดวงนี้
ขึ้นเป็น G.C.M.G.

รับเสด็จพระราชดำเนินที่สถานีแท่งโรคในเมือง เนื่องด้วยที่นั่นคับแคบ จะทำการใดให้เป็นการสมพระเกียรติยศได้ไม่เหมาะ จึงย้ายออกไปที่ ตำบลนิวตัน จัดขยายฐานสถานีนั้นออกไปให้กว้างใหญ่และปลูกปะรำเพิ่มเติมแก้ไข ตกแต่งตัวสถานีและปะรำทำโค้งระหว่างเสาต่อเสา ประดับด้วยใบไม้กิ่งไม้พันผ้าสีแดงขาวน้ำเงินและปักห้อยธงต่าง ๆ ตลอดไปทั่วบริเวณ นอกจากนี้ยังจัดให้ออกหมายกำหนดการแก่ผู้มีการเกี่ยวข้อง หมายนั้นมีข้อความ คือ:-

๑. เวลา ๙.๐๐ ก. ท. ให้กองทหารราบซัสแซกหลวงแห่งกองพัน ๒ ซึ่งจะไปตั้งเป็นกองเกียรติยศรับเสด็จพร้อมด้วยแถวธงประจำกอง ไปตั้งแถวอยู่ในสถานีด้านซ้ายมือทางตะวันออกเฉียงใต้ หันหน้าแถวไปยังทิศนั้น

๒. เวลา ๙.๐๕ ก. ท. ให้บรรดาข้าราชการในสภาสำเร็จราชการ, สภาเกษฎีกา บรรดาผู้พิพากษาศาลสุปรีมชอร์ต และข้าราชการในกรมทหารบกทหารเรือ ไปคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ยังด้านสถานีที่มีป้ายหมายอักษร A ไว้

๓. เวลา ๙.๑๕ ก. ท. ผู้บัญชาการทหาร พร้อมด้วยนายทหารคนสนิทของตน สมภารเจ้าคณะใหญ่จังหวัดสิงคโปร์ อธิบดีผู้พิพากษาศาล กับปลัดบัญชาการเมือง (โคโลเนียลเสเกรตารี) ต้องมาพร้อมกันอยู่ในบริเวณสถานี ณ ที่ใด ๆ และคอยผู้สำเร็จราชการว่าจะได้มาถึง

๔. เวลา ๙.๒๐ ก. ท. ตัวผู้สำเร็จราชการพร้อมด้วยบริวารประจำตำแหน่งทั้งชั้นสูงและต่ำจะมาถึง

๕. เวลา ๙.๓๐ ก. ท. เป็นเวลารถพระที่นั่งจะแล่นเข้าสู่บริเวณศาลาสดานี้ ให้ทหารปืนใหญ่ยิงปืนใหญ่สลุตถวายคำนับเป็นพระเกียรติยศทั้งมีคำสั่งอยู่แล้ว เมื่อรถพระที่นั่งเทียบชานสถานนี้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงแล้ว ผู้สำเร็จราชการจะได้นำข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทก่อนหมู่หนึ่ง ผู้บัญชาการทหารนำนายทหารคนสนิทของตนเฝ้าอีกคนหนึ่ง ก่อนไปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยผู้สำเร็จราชการจะได้เสด็จและไปยังแถวทหารกองเกียรติยศทรงตรวจผ่านแถวทหารนั้น แล้วผู้สำเร็จราชการจะได้เชิญเสด็จมาประทับบนฐานที่จัดไว้ ณ ที่นี้จะได้มีการนำข้าราชการอีกหมู่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อข้าราชการหมู่หนึ่งเฝ้าแล้ว จะต้องเดินผ่านหน้าที่นั่งออกไปเป็นแถวไปพักอยู่ ณ ด้านสถานีตรงที่มีป้ายหมายอักษร B ติด ก่อนไปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงนำข้าราชการในชุดของพระองค์ให้รู้จักกับผู้สำเร็จราชการ เมื่อเสร็จการเฝ้าและนำแล้ว ผู้สำเร็จราชการจะได้นำเสด็จ เสด็จผ่านไปยังด้านสถานีที่มีป้ายหมายอักษร B แล้วเชิญเสด็จประทับรถยนต์พระที่นั่งที่จัดมาเทียบไว้ อัญเชิญเสด็จไปยังที่ประทับ ณ สถานคอนสแตนเตเนอราลสยาม เวลารถพระที่นั่งแล่นไปตามถนน ให้มีรถยนต์ของ

กรมตำรวจคันหนึ่ง มีเจ้าหน้าที่พร้อมนำเสด็จไป วั้ระยะห่างจากรถ
พระที่นั่งราวสักร้อยหลา รถข้าราชการในชุดเล่นตามเสด็จต่อเบื่องหลัง
วั้ระยะให้พอเหมาะแก่การเดินทางจนถึงที่ประทับ

วันศุกร์ วันที่ ๒๐ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เช้าวันนี้ได้ทรงรับพระราชโทรเลขตอบจากสมเด็จพระเจ้ากรุง
อังกฤษทรงขอบพระราชหฤทัยในการที่ได้ทรงพระกรุณามีพระราชหฤทัย
ทรงมีพระราชโทรเลขถวายข่าวเสด็จถึงไปให้ทรงทราบนั้น ว่า:-

ทูล สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ณ เกาะสิงคโปร์

หม่อมฉันขอขอบพระราชหฤทัยที่ได้ทรงปราศรัยและกรุณา
ประทานข่าวเสด็จถึงสิงคโปร์มาให้ทราบ หม่อมฉันหวังว่าในการที่
พระองค์เสด็จประทับในอาณาจักรของอังกฤษกระนั้น คงเป็นที่พอพระ
ราชหฤทัยทุกประการ

เวลา ๔.๕๐ ล. ท. เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งประพาสถนนตาม
ด้านตะวันออกแห่งเกาะ ประทับทอดพระเนตรประปาที่ขังน้ำในเมือง
ทั้ง ๒ แห่ง แล้วเสด็จผ่านหน้าสถานีวิทยุโทรเลขไป ประพาสสวน
หลวงแล้วประทับเสวยน้ำชาที่ชีวิวิโฮเทล ผู้จัดการโฮเทลจัดลานชาย
ทะเลเป็นที่ประทับ ประทับอยู่ราวชั่วโมงเศษจึงเสด็จกลับ ถึงที่ประทับ
ราว ๗.๐๐ ล. ท.

ชีวิวิไฮเทลไม่สู้ใหญ่โตนัก ปลุกสร้างออกไปใกล้ฝั่งทะเลที่เดียว
 มิสเตอร์ ซากีซกับบอราทูน เศรษฐีใหญ่ชาตียูว์^๑ เป็นเจ้าของ ออก
 จะเป็นผู้นับว่ามีชื่อเสียงโด่งดัง ถึงคณะงานขึ้นเรียกว่า ซากีซบราเทอร์ส
 แต่เพียงในเกาะสิงคโปร์ยังมีไฮเทลที่เป็นสมบัติของตนอีกถึง ๒ แห่ง คือ
 แรฟเฟิลส์ไฮเทลกับทีกรอสแวนอร์ ทัวติกไฮเทลด้านหน้ากำลังมีการ
 ซ่อมแซมใหม่ เพื่อให้สะดวกต่อการพักอาศัยของผู้เดินทางยิ่งขึ้น

ที่ซึ่งน้ำประปาที่ทอดพระเนตรทำอยู่ที่บนเนิน ขุดลงเป็นอ่างหรือ
 สระ ขอบก่อเป็นคันเขื่อนแน่นหนา น้ำใช้ในเมืองทำท่อต่อเข้าไป มีเสียง
 ว่ายังไม่พอใช้ ว่ากันว่ากำลังทำเพิ่มขึ้นใหม่บนเขาในเมืองยะโฮร์อีกแห่ง
 และจะฝังท่อติดต่อเอาน้ำเข้าไปจากนั้น

เวลาประมาณ ๘.๓๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินยังสวนสโมส
 รจีน ซึ่งตั้งอยู่ชายทะเล ณ ตำบลทานาห์มะราห์ เสดวยพระกระยาหารจีน
 ที่พระยาประติพัทธภูบาลจัดถวาย พร้อมด้วยข้าราชการบริพารทั้งฝ่ายในฝ่าย
 หน้าประมาณ ๓๐ ในระหว่างเสวย ผู้จัดงานได้จัดรองเงงมามีถวายให้
 ทอดพระเนตรด้วย เสดวยแล้วเสด็จพระราชดำเนินยังเข่งปีเวลลีเป็นที่
 ที่มีงานรื่นเริงประจำเมือง

รองเงงเป็นมหรสพของมะลายูชนิดหนึ่ง เป็นสังคีตหรือก็แบบ
 เดียวกับนัซของอินเดีย มีหญิงเป็นผู้ขับ ชายเป็นผู้ทำดนตรี เครื่อง
 ดนตรีมีซอรูปซอฝรั่งไวโอลิน รำมะนา กลองรูปอย่างกลองชนะ

๑ สงสัยว่าจะเป็นอาเมเนี่ยน

แต่สั้นกว่า ออกจะอย่างว่าต่อไปไม่ได้ลักษณะ กับฆ้อง หึงผู้ขับนั้น ยืนขับและพ้องท่าทางต่าง ๆ แต่ไม่เข้าอย่างระบำ วิธีการไม่ไกลกับ นัซของอินเดียนัก จำนวนหึงขับมี ๓ บ้าง ๔ บ้าง แล้วแต่ง ใหญ่วงเล็ก การขับผลัดเปลี่ยนกัน ขับทีละคนบ้าง ขึ้นพร้อมกันทุกคน ทีเดียวบ้าง หรือคนหนึ่งขับ จำนวนที่เหลือก็ช่วยกันรับประสานเสียง ต่อเพลงช่วยกันบ้าง จะมีแสดงประชันกันอย่างเพลงหรือลำตัดของเรา ก็ได้ เมื่อจัดให้มีกันขึ้นคราวละหลาย ๆ วง เพลงที่ขับนั้นเป็นเพลงที่ ต่างประพันธ์กันขึ้น วงใครก็ของวงใคร ต้องระวังไม่ให้เกิดซ้ำกัน เป็นเอาอย่างกันได้ การแพ้ชนะอยู่ที่วงไหนจะมีบทเพลงไพเราะและ แปลกกว่ากันไป รูปโฉมของหึงขับก็อยู่ในเกณฑ์จะได้รับความชมหรือ ตี ทำนองเพลงขับนอกจากเป็นพื้นมะลายูเองแล้วยังทำเป็นทำนองต่าง ประเทศ เช่น ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น จีน ฯลฯ และขับให้เป็นทำนองภาษานั้น เช่นอย่างข้างไทยเราประพันธ์ให้ชื่อเป็นฝรั่งว่าแท้ จีนโล้เรือเหล่านี้ การแต่งตัวไม่มีพิธีอย่างไร ถ้าจะว่าแล้ว ก็คงให้เป็นไปตามธรรมดา เพียงใช้เสื้อผ้าไหมชิ้นหน้อย อาภรณ์ชะนิคี่ขึ้นนิตตามที่ตนมีหรือหยิบ ยืมเขาได้ ถ้าจะเทียบกับทางเราแล้วก็ให้เห็น ๆ แต่งกันเวลาเทศกาล ตรุษหรือสงกรานต์เท่านั้น ยิ่งผู้ชายพวกทำดนตรีแล้วไม่มีอะไรเลย อย่างตีกีเสื่อที่สวมและโสร่งที่นุ่ง จะใหม่ชิ้นใดก็ไม่มาก มีผู้กล่าวว่ารอง เกงของมะลายู^๕ ผิดกันกับที่มีทางชะวา ของชะวามีผู้ชายพ้องด้วย มี การเค้า^๕เกี้ยวพาราสีแตะโลมอย่างเพลงของเรา และถึงกอดจูบกันจน

รัฐบาลเห็นว่าเป็นการลามกต้องห้าม จะมีได้ก็เป็นครั้งเป็นคราวตาม
กาลเทศะและในบ้านนอกชนบท ว่าที่จริงรองเงงมะลายูนีก็ไม่ใช่เป็น
ของที่แปลกอะไรกับพวกเราไทย ๆ เพราะในกรุงเทพ ฯ เองก็เคยมี
แสดงกัน แม้นคนไทยที่แสดงได้ก็มี ที่มาแสดงถวายค่าวันนี้เป็นวงเดียว
งานที่แฮปปี้เวลลีก็อย่างมะนิลาหรือคานีวาลโซว์ที่พวกฝรั่งกับแขก
นำมาเล่นที่สนามน้ำจืด ประพาสอยู่ครู่หนึ่งแล้วเสด็จสถานวิกตอเรีย
ฮอลล์ ทอดพระเนตรการเต้นรำ ซึ่งจัดมีกันขึ้นเพื่อบำรุงโรงพยาบาล
เสนต์คันสตัน อันเป็นโรงพยาบาลสำหรับทหารที่เสียจักษุ ในงานนี้
ได้มีผู้คนไปกันมาก นับแต่ผู้สำเร็จราชการลงไป แต่เวลาเสด็จถึงนั้น
เป็นเวลาและผู้สำเร็จราชการได้กลับเสียแล้ว ยังอยู่แต่ผู้บัญชาการทหารได้
เฝ้าและจัดการรับเสด็จอย่างแข็งแรง ประทับอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงจึง
เสด็จกลับ เสด็จถึงที่ประทับราว ๒.๐๐ ก.ท. การที่ผู้สำเร็จราชการ
ได้กลับเสียก่อนเสด็จถึงนั้น ค้วยไม่เข้าใจว่าจะเสด็จ และการประพาส
ที่นี้ก็มีได้มีไว้ในโปรแกรมด้วย

ในโอกาสนี้ได้พระราชทานเงินบำรุงโรงพยาบาลนั้น ๑,๐๐๐ เหรียญ

วันเสาร์ วันที่ ๒๑ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เวลา ๔.๐๐ ล.ท. เสด็จออก ณ สถานคอนสุลเตเยเนอราล ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓ แก่นายร้อย
เอก เอส. บี. โครฟวซ์ แอดยูแทนตำรวนกรบาลผู้ที่รัฐบาลอังกฤษจัดส่ง

มาช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้
 ชั้น ๔ แก่หลวงศรีสยามกิจ (เพิ่มศักดิ์ วิริยะศิริ) รองกงสุลสยามประจำ
 สิงคโปร์ แล้วประทับรถยนต์พระที่นั่งประพาสท้องที่ในเมือง ประทับ
 ร้าน เดอ ซิลวา^๑ พ่อค้าเพชรชาวสิงหล นาย ยู. เอส. เดอ ซิลวา^๒ ผู้
 จัดการได้จัดการรับเสด็จ ฯ กราบบังคมทูลเชิญเสด็จประทับบนพระเก้าอี้
 แล้วนำต้นบัวทำด้วยเงินเป็นกอ กอหนึ่ง มีใบดอกพร้อม ปลูกอยู่ใน
 กระถางรูปบาตรสีทองคำ ตั้งอยู่บนหลังช้างทำด้วยงา ๔ ช้าง น้อม
 เกล้า ฯ ถวายในนามของชาวสิงหลที่เป็นพุทธศาสนิกชนในเกาะสิงคโปร์
 ฐานที่พวกเขายกย่องเชื่อถือในพระองค์ว่า ทรงดำรงตำแหน่งพระราชา
 ธิราชแห่งพุทธศาสนิกชนอยู่แต่พระองค์เดียว และขอพระมหากรุณาให้
 ทรงรับของนั้นไว้ มีพระราชดำรัสตอบขอบใจและทรงซื้อของบางอย่าง
 ที่ร้านแล้วเสด็จห่างยอห์นลิตทลทอดพระเนตร และทรงซื้อของในห้าง
 นั้นอีกบ้าง กำลังที่ประทับอยู่ ณ ห้างนั้น ทรงทราบว่าสุลต่านเจ้าเมือง
 ยะโฮร์ มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ ณ สถานคอนสุลเตเยเนอราล
 ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับ เพื่อพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้
 สุลต่านเฝ้า สุลต่านได้กราบบังคมทูลแสดงความเสียใจที่มีได้มาเฝ้าด้วย
 ตนเองเมื่อวันเสด็จพระราชดำเนินถึง และกราบบังคมทูลแสดงความ
 ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ตลอด

๑ B. P. De Silva

๒ U. S. De Silva

ทูลถามข่าวคราวถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ทรงมีพระราชปฏิสันถารอยู่กับสุลต่านประมาณเกือบชั่วโมง เวลาราว
๖.๓๐ ล. ท. สุลต่านจึงกราบถวายบังคมลากลับ

เวลาประมาณ ๘.๓๐ ล. ท. เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย
ข้าราชการบางคนยังแรพพลซ์โฮเทล เพื่อเสวยพระกระยาหารที่ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาประติพัทธภูบาลไปจัดไว้ถวาย เสวย
แล้วเสด็จโรงละครวิกตอเรีย ประทับทอดพระเนตรละครพูด ซึ่งคณะ
สมาคมละครสมัครแห่งสิงคโปร์แสดงถวายจะเพาะส่วนพระองค์ ละคร
แสดงเรื่องแดนศักดิ์สิทธิ์ คณะละครมี ฝ่ายหญิง มิสซิสเมสัน^๑ มิสซิสคิล-
เบิตเคย์^๒ มิสซัทชินสัน^๓ และมิสซิสฮาร์ริงตัน^๔ ฝ่ายชายมี มิสเตอร์เมสัน
มิสเตอร์สตริงเจอร์^๕ มิสเตอร์ฟินเลย์^๖ มิสเตอร์ฟิลเมอร์^๗ มิสเตอร์ชิดสัน^๘

๑ Dandy Dick

๒ Mrs. J. W. Mayson

๓ Mrs. Gilbert Day

๔ Miss Lily Hutchinson

๕ Mrs. J. A. Harrington

๖ Mr. E. A. Stringer

๗ Mr. W. H. Finlay

๘ Mr. P. T. Filmer

๙ Mr. L. H. Chidson

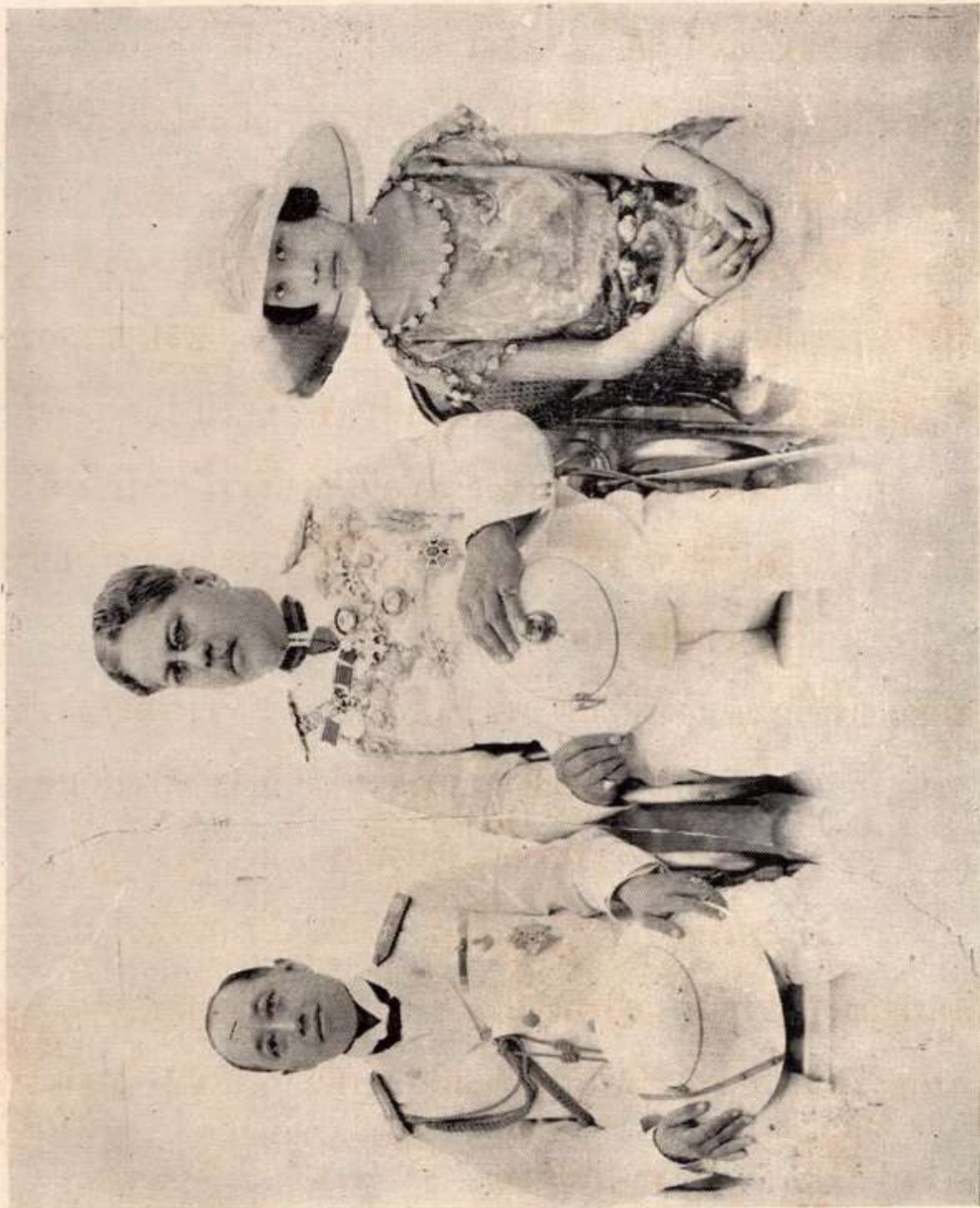
มิสเตอร์เดลมาร์มอร์แกน^๑ มิสเตอร์สเกย์^๒ มิสเตอร์เมสันมีหน้าที่เป็นผู้
ปล่อยตัวละคร มิสเตอร์เทรคโกลด์^๓ เป็นผู้จัดการ มิสเตอร์คิลเบิตเคย์
และวอร์นัม เป็นผู้ช่วย การเล่นได้ลุล่วงไปโดยเรียบร้อย เมื่อละครเลิก
แล้วหัวหน้างานได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จประทับ ณ ห้องโถง ถวายพระ-
กระยาหารว่าง (สัปเปอ์) ที่จัดมาจากยุโรปไฮเตล ระหว่างเวลาเสวย
นั้นมิสเตอร์เมสันได้กล่าวคำขอพระเกียรติทำวเรื่องทีคณะของตนได้รับ
พระราชทานเกียรติยศมาแสดงละครถวาย อันมีถ้อยคำว่า คณะเขาได้รับ
พระราชทานเกียรติยศสูงอย่างล้นเหลือ ที่ได้มีโอกาสมาแสดงละครถวาย
แด่พระองค์ผู้ทรงภูมิรู้ในทางการแสดงละครอย่างกว้างขวางให้ทอดพระ
เนตร เรื่องละครแคนดี้คิกนี้ ก็เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าพระองค์ทรง
ทราบเรื่องอยู่ดีได้เคยทรงแปลออกเป็นภาษาไทย และก็ทรงแสดงด้วย
พระองค์เองด้วย เมื่อเสร็จการดื่มถวายพระพรชัยแล้ว ทรงมีพระ-
กระแสพระราชดำรัสตอบขอบใจและสรรเสริญคณะละครว่า มีความ
สามารถแสดงถวายได้ อย่างเรียบร้อยเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก ใน
ที่สุดพระองค์ขอพระราชทานพรแก่คณะละครนั้น

๑ Mr. G.S. Delmar Morgan

๒ Mr. Skey

๓ Mr. T.G. Treadgold

๔ Mr. A.P. Wornum

ล้นเกล้า ฯ

สุลต่านยะโฮร์

พระนางเจ้า ฯ

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กันยายน

เกาะสิงคโปร์

เวลาราว ๑๑.๐๐ นาฬิกา ก่อนเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องขาวจอมพลทหารเรือประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ดารา มหาจักรีมงกุฎ เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยข้าราชการบริพารทั้งฝ่ายใน ฝ่ายหน้าชั้นผู้ใหญ่ไปยังยะโฮร์บาห์รู เมืองหลวงนครยะโฮร์ตามที่สุลต่าน ได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินไว้ ทั้งเป็นการเยี่ยมตอบสุลต่านอีกด้วย กระบวนเสด็จถึงย่านยะโฮร์บาห์รูประมาณเที่ยงวัน พอรถ พระที่นั่งย่างเข้าชานเมืองนับว่าพ้นเขตต์สเตรตส์เซตตลเมนตส์ตอนนั้นเข้าไป ทหารปืนใหญ่ในบ้อมบนเนินก็ยิงสลุตถวายคำนับเป็นพระเกียรติยศ ๒๑ นัด สุลต่านพร้อมด้วยเจ้านายวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งฝ่ายมลายูและอังกฤษ แต่งกายด้วยเครื่องยศขาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ได้พร้อมกันรอคอยเฝ้า ฯ รับเสด็จอยู่ที่ลานหน้าคัมมอิสตานาเบซาร์ กับมีกองทหารราบยะโฮร์ราวถึงกองพันพร้อมด้วยแถวธง ประจำกองมาตั้งแถวเป็นกองเกียรติยศอยู่ด้วย พอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึง ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทยาวิธ แตรวง บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อจบเพลงแตรแล้ว สุลต่านซึ่งยืนเฝ้าอยู่ ณ ลานตรงบันไดคัม เข้าไปกระทำการถวายเคารพกราบบังคมทูลเชิญเสด็จตรวจแถวทหาร พอเสร็จการ ตรวจก็นำเบิกตาโต๊ะ

อับดุลลาห์^๑ อันมีตำแหน่งเป็นมนตรีเบซาร์ นายกเสนาบดีเมือง ซึ่ง
เรียกกันทางภาษาอังกฤษในเมืองนี้ว่า ไปรมมินิสเตอร์ กับผู้แทนที่
ปรึกษาราชการทั่วไป^๒ (แอกติงเยเนอราลแอกไวเซอร์) เป็นคนอังกฤษ
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เสร็จการเฝ้าของขุนนางผู้ใหญ่ ๒ นายที่กล่าว
นี้แล้ว สุลต่านเชิญเสด็จขึ้นบนคัม ประทับ ณ ท้องพระโรงออกขุนนาง
(โอรนฮอลล์) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับบนฐาน
ภัทรบิฐด้วยสุลต่าน สุลต่านโปรดให้เบิกเจ้านายและข้าราชการเฝ้าทูล
ละอองธุลีพระบาทรายตัวเป็นชั้น ๆ อีกครั้ง การเฝ้าครั้งนี้ :-

ชั้นเจ้ามีเจ้าอิสไมล์^๓ เจ้ามกุฎเมืองยะโฮร์ ตนกูอาริสบันตะหะร่า
และตนกูอาห์มาห์^๔

สมาชิกสภาเสนาบดีและสภาสำเร็จราชการมี ที่ออนอรบล อังกฤษ

๑ Major The Hon. Dato Abdullah bin Jaafar, D.K.,
S.P.M. J., ป. ม.,

๒ ผู้เฝ้าเข้าเฝ้าชื่อ Hemmant

๓ His Highness Prince Ismail, ป. ม., The Crown Prince
of Johore รัชทายาทเมืองยะโฮร์นี้เรียกกันว่าคราวน์ปรินซ์, ตำแหน่งราชามูดา
ไม่ปรากฏว่าใช้กันทางมะลายูก็เห็นเรียกตนกุมะโคต๊ะ (เจ้ามกุฎ)

๔ His Highness Tunku Aris Bendahara

๕ His Highness Tunku Ahmah

อับดุลอาซิส^๑ ที่อื่อนอรบด อังกูโอมาร์^๒ ที่อื่อนอรบด คาโต๊ะคอกี
และที่อื่อนอรบด คาโต๊ะ มุสตาฟฟา

สมาชิกแห่งรัฐมนตรีสภามี ที่อื่อนอรบด ไชเอค อับดุลกาเคร์^๕
ที่อื่อนอรบด แรก ที่อื่อนอรบด คาโต๊ะ คอลอร์^๗ ที่อื่อนอรบด คาโต๊ะ
โมหะหมัดซาลเลย์^๘ ที่อื่อนอรบด แบรดเบอรี^๙ กับที่อื่อนอรบด
มิสเตอร์วังก์^{๑๐}

หัวหน้ากรมกองต่างๆ มี นายร้อยเอกมิโตซ์ฟรอสต์^{๑๑} ผู้บัญชา
การที่ดิน มิสเตอร์ เคเตอร์^{๑๒} ผู้บัญชาการกรมศุลกากร มิสเตอร์

๑ The Hon. Y.M. Unku Abdul Aziz, D.K., Deputy
Mentri Besar และอธิบดีตำรวจ

๒ The Hon. Y.M. Unku Omar

๓ The Hon. Dato Daud

๔ The Hon. Dato Mustaffa

๕ The Hon. Syed Abdul Kadir

๖ The Hon. Mr. Rex

๗ The Hon. Dato W.N. Gawlor

๘ The Hon. Dato Mohamed Salley D.P.M.J., อธิบดีกรม-
ไปรษณีย์

๙ The Hon. Mr. Bradbery

๑๐ The Hon. Mr. S.Q. Wong (จีน)

๑๑ Captain Meadows Frost

๑๒ Mr. G.E. Cator

ริชาร์ดส์^๑ ผู้แทนนายช่างกลใหญ่ แพทย์ฟิตส์ยรัลด์^๒ นายแพทย์ใหญ่
 มิสเตอร์ เฮลลิงส์^๓ เจ้ากรมกรรมกร แพทย์ คาลิก^๔ เจ้ากรมสุขาภิบาล
 มิสเตอร์ มิลล์ส์^๕ ผู้แทนผู้บัญชาการกรมตำรวจ มิสเตอร์ มอร์ติเมอร์^๖
 แทนอธิบดีศึกษาธิการ อินชิบราฮิม บิน अबดุลมายดี^๗ เจ้ากรมเก็บ
 และ อินช अबดุลราห์มาน บิน ยาสินี^๘ เจ้ากรมสรรพากรแผนกที่ดิน

ฝ่ายทหาร มี นายพันโท ทอมป์สัน^๙ ที่ปรึกษาราชการทหารใน
 กรมทหารยะโฮร์ นายร้อยเอก เอกิล^{๑๐} นายร้อยโท แมมมอน^{๑๑} นาย
 ร้อยโท อังกู अबดุลราห์มาน^{๑๒} นายพันตรี ยาหยา^{๑๓} องค์กรกำพร้าประจำ

๑ Mr. G.H. Richards

๒ Dr. R. D. Fitzgerald, M.C., B.A., M.D., B.Ch., T.C.D., D.T.M. & H.,

๓ Mr. G.S. Hellings

๔ Dr. G.H. Garlick, M.R.C.S.

๕ Mr. L.L. Mills.

๖ Mr. H. Mortimer, B.A. (Lond.)

๗ Inche Ibrahim bin Abdul Mejid, S.M.J.

๘ Inche Abdul Rahman bin Yasin

๙ Lt. Col. B.A. Thompson, Military Adviser & Chief Inspector, Johore Forces

๑๐ Captain Akil

๑๑ Lieut Maamon

๑๒ Lieut. Unku Abdul Rahman

๑๓ Major Yahya A.D.C.

องค์สุลต่าน นายร้อยเอก ซาอิด^๑ เลขาธิการ นายร้อยโท อับดุลลาห์^๒ ผู้ช่วยเลขาธิการ และนายร้อยตรี อับดุลฮามิดบินคอดี^๓ ผู้ช่วยองครักษ์
สุลต่าน กับมีแขกต่างเมืองอีก ๓ นาย คือ นายนาวาโท รอว์ลิ่ง นาย
นาวาตรี รัชบุรกี แห่งราชनावอังกฤษ กับมิสเตอร์ ทอมกินสัน^๔ (กอง
เรือบิน)

เมื่อเสร็จการเผ่าครั้งหลังนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
พระยาประติพัทธภูบาลนำข้าราชการในชุดเผ่าสุลต่านบ้าง

ข้าราชการฝ่ายไทยที่ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิน ตามอัญเชิญ
ของสุลต่านในงานวันนั้นนอกจากจำนวนในชุด มีฝ่ายใน เจ้าจอมสุวัฒนา
ท้าวอินทสุริยา หม่อมคลอง เกษมสันต์ ณ อยุธยา คุณหญิงรามราชมพ
คุณหญิงอุดมราชภักดี คุณประยงค์ สุขุม นางสาวเปล่งศรี อัครวรักษ์
กับคุณข้าหลวงอีก ๔ คุณ ฝ่ายหน้า จางวางโท หม่อมเจ้าชัชวลิต
จางวางโท พระยาทหารบกสีหราชบาลเมือง พระตำรวจโท พระยาอนุชิต
ชาญชัย จางวางตรี พระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิบดี จางวางตรี พระยา

๑ Captian H. M. Said, S.M. J.

๒ Lieut. S. Abdullah Dy. Pri. Secy.

๓ Sec. Lieut. Abdul Hamid bin Daud, J.V.F. Extra
A. D. C.

๔ Commander Rawling R. N.

๕ Lieut. Commander Rushbrook R. N.

๖ Squadron Leader Tomkinson, R.A.F.C.

ราชอักษร มหาเสวกตรี พระยาเวียงในนฤบาล มหาเสวกตรี พระยา
สมบัติบริหาร หัวหมื่น พระยาอิศราธิราชเสวี เจ้าหมื่นศรีสรวัักษ์ เจ้า
หมื่นเสมอใจราช หลวงศักดิ์นายเวร จ่า พระวิเศษพจนกรณ์ จ่า พระ
ชลาลัยวิจิตร อำมาตย์ตรี พระอนุกุลสยามกิจ นายพันตรี หลวงอาจหาญ
ณรงค์ อำมาตย์ตรี หลวงพิสิษฐสุขุมการ นายร้อยเอก นายศัลย์กำธร
นายกวตธุ์แพร นายพันยราชกิจ นายพิจิตรสรพการ นายพลพำห้
นายรองพิจารณาสรพกิจ มิสเตอร์ไว้อยอน - สมิท (กรมรถไฟสยาม)
กับนายร้อยเอก โครฟวซ์ (ในกองตำรวจจังหวัดสิงคโปร์นั้น) อีกนาย

พอเสร็จพิธีเผ่นแล้ว สุลต่านเชิญเสด็จประทับห้องในที่ต่อจาก
โอรนชอลล์ห้องพระโรงนั้นเข้าไปอีกห้อง แล้วถวายเครื่องดื่มในห้อง
นั้น บรรดาข้าราชการก็ได้รับการเลี้ยงดูเหมือนกัน

ในห้องพระโรงของสุลต่านได้ตกแต่งจัดทำกันอย่างเรียบร้อย มี
สเตริเคเลียด ประดับไว้ครบสำหรับ มีพนักงานพระราชมนเทียรกำกับ
ดูแลรักษาการ กับทหารรักษาพระองค์แบบโบราณในบังคับบัญชาอธิบดี
กรมพระราชพิธี (มาสเตอร์ ออฟเชอราโมนี) มาเข้าแถวเป็นกองเกียรติ
ยศ ขนานอยู่กับผนังข้างละแถว แถวละ ๑๑ คน กับยืนเป็นหมู่อยู่หลังฐาน
ภัทรบิฐ เข้าใจว่าเป็นชั้นนายอีก ๖ คน ทหารพวกนี้สวมเครื่องแบบ
เสื้อกางเกงสีดำ เสื้อมีแถบเหลืองติดตามข้อมือและหน้าอก ชั้นนายติด
โบว์ที่ไหล่ พลือขวานดำมยาว ตุ้มก็ใกล้กับตำรวจหลวง ฯ ในเรื่อง

หน้าที่ กองทหารราบยะโฮร์ที่จัดมารับเสด็จเป็นกองเกียรติยศ ณ ลาน
หน้าคัม ก็ดูท่าทางซึ่งซึ่ง นับว่าคงต่อระเบียบและการฝึกหัดที่อยู่
เครื่องแบบที่แต่งเสื้อกางเกงสี kaki ปรุอย่างของคนขับรถรางบริษัทไฟฟ้า
ใช้ปืนมัลลิกอร์ ชะนิคตาบปลายปืนยาวถือ

ประทับอยู่ในห้องชั้นในประมาณครึ่งใหญ่ สุลต่านกราบบังคม
ทูลเชิญเสด็จห้องเสวย ประทับเสวยด้วยสุลต่านกับบรรดาข้าราชการที่
ตามเสด็จทุกนาย การเลี้ยงเป็นล้นหลาม จัดอาหารอย่างมละยุแท้ มีเตร
วงบรรเลง จวนเสร็จเสวย สุลต่านได้ยืนขึ้นกล่าวคำอวยพรเกียรติและ
ถวายพระพรชัยด้วยถ้อยคำอันไพเราะล้นบ่งให้เห็นชัดว่า การรับเสด็จ
พระราชดำเนินนั้นได้ทำกันโดยความยินดีและตั้งใจจริง ไม่สักแต่พอ
เป็นพิธีอย่างว่ามีมาก็ทำไป เมื่อกล่าวจบแล้วได้ชักชวนบรรดาแขกที่เชิญ
มาให้พร้อมกันดื่มถวายพระพรชัยมงคลอีก เตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญ
พระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ กระแส
พระราชดำรัสเท่าที่รวมได้มีใจความว่า พระองค์ทรงขอบใจสุลต่านใน
การที่ได้จัดการรับรองนั้นมาก ทรงพอพระราชหฤทัยและยินดีที่สุดที่ได้
ทรงมีโอกาสดูเสด็จประพาสเมืองยะโฮร์ครั้งนี้ ด้วยที่นี้เป็นที่ที่สมเด็จพระ
ชนกาธิบติได้เคยประพาสมาแล้ว และก็ให้ทรงรับการรับรองจากสุลต่าน
คนนี้เป็นอย่างที่ดีเช่นเดียวกัน พระองค์ทรงยินดีที่จะตั้งพระราชหฤทัย
รักษามิตรภาพไว้ให้อยู่ยืนยงอยู่ได้เสมอ และหวังพระราชหฤทัยว่า ในวาระ

หนึ่งสุลต่านคงจะหาโอกาสเข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้ในกรุงเทพฯ เพื่อพระองค์จะได้ทรงรับรองได้บ้าง ในที่สุดได้ทรงชักชวนที่ประชุมให้ ตี๋มพระราชทานพรแก่สุลต่าน เถรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญบารมียะโฮร์

เมื่อก่อนจะพระราชทานพระกระแสแก่สุลต่าน ก็ได้ทรงชักชวน บรรดาแขกที่มาประชุมอยู่พร้อมกันให้ตี๋มถวายพระพรชัยแด่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงอังกฤษ เถรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญบารมีอังกฤษ เหมือนกัน

เสร็จการเลี้ยงแล้วเสด็จออก ณ สนามม้าใต้ข้างคุ่มภาคทะเล ประทับให้ช่างฉายพระบรมรูปพร้อมด้วยสุลต่านและเจ้านายข้าราชการ ทั้งฝ่ายมะลายูและไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเบื้องขวา สุลต่าน เจ้าจอมสุวัทนาั่งเบื้องซ้าย พอเสร็จการฉายพระบรมรูปแล้ว ทรงปฏิสันถารอยู่กับสุลต่านอีกประมาณสักครึ่งชั่วโมง ก็เสด็จยังรถยนต์ พระที่นั่ง ทรงรถพระที่นั่งไปยังท่าเรือกลไฟ สุลต่านตามส่งเสด็จถึง ฐานหน้ามุขภายใต้คุ่มที่เตรียมรถพระที่นั่งเทียบไว้ พอรถพระที่นั่งเคลื่อน สุลต่านและบรรดาเจ้านาย ตลอดจนข้าราชการฝ่ายยะโฮร์ได้พากันให้ร้อง ถวายชัยเป็นการส่งเสด็จ เสียงแซ่ไปตลอดคุ่มอีก

การแต่งกายรับเสด็จทางยะโฮร์วันนี้ แต่งเครื่องแบบกันทั้งฝ่าย ทหารและพลเรือน สุลต่านเองแต่งเครื่องแบบทหารปืนใหญ่ของยะโฮร์ ชูตขาว (เข้าใจว่าคงเต็มยศขาว) ฉันทนายพันเอก ประคัมเครื่องราช

โยธวาทัง

อิสริยาภรณ์ทั้งของตนและของอังกฤษ ไม่ได้ใช้สายสะพายใช้แต่สังวาล
กับคารา ส่วนผู้อื่น ๆ ก็อนุโลมกันลงมาเช่นเดียว เครื่องแบบทหารปืน
ใหญ่ของยะโฮร์ไม่มีอะไรแปลกกันไปกว่าของทหารอังกฤษ นับแต่หมวก
เสื้อกางเกงลงมาถึงกระบี่ หมวกก็เฮลเม็ตทรงอังกฤษ ยอดเป็นลูกปืน
มองผาด ๆ ถ้าไม่สังเกตตราอาร์มที่หน้าก็อาจจะพลาดได้ว่าทหารอังกฤษ
ที่เดียว ตราอาร์มของยะโฮร์กับอังกฤษก็ไม่ไกลกัน มงกุฎก็รูปมงกุฎ
อังกฤษ รูปเสื้อที่เกาะไหล่ห้อยขวา ก็ไม่แปลกกว่ารูปสิงห์โตกับม้าหงอน
ที่เห็นอยู่ว่าต่างกันก็วงพระจันทร์ครึ่งซีกกับดาวกลางไหล่เท่านั้น เครื่อง
แบบพลเรือนตุ๊กตอลองอังกฤษมาเหมือนกัน เว้นแต่หมวก เช่นใช้เสื้อขาว
กางเกงขาวมีเครื่องหมายที่คอเสื้อเป็นแผ่นสักหลาดดำปักลายไม้ด้วยคัน
ทองยาวสักสี่นิ้วติดทาบ กระบี่ก็รูปอังกฤษ ผิดกันก็ใช้แก้แทนเฮลเม็ต
เท่านั้น การใช้แก้เห็นจะอนุโลมให้เข้ากับศาสนา รูปแก้ทรงม้อตาล
แต่ไม่มีกระบี่หน้า ใช้กันทั้งทหารและพลเรือนผิดแต่สี ทหารใช้ดำ
พลเรือนขาว และแก้ป็นว่าสวมกันตลอดเวลา ไม่ว่าจะกลางแจ้งหรือใน
ที่ร่ม ยิ่งเข้าหาผู้ใหญ่ก็ต้องสวมไว้จึงเป็นการเคารพ แต่ดู ๆ ก็ไม่แน่นัก
เพราะเห็นพากันถอดเสียก็มี เช่นคราวนั้ปรีนซ์และใคร ๆ อยู่หลายคน
ถามไถ่ความว่า ธรรมเนียมอันนี้พากันซา ๆ ไปเสียมากแล้ว มนตรี
เบซาร์ก็แต่งเครื่องแบบทหาร มียศในกรมทหารราบชั้นนายพันตรี

สุดท้ายชะโงกมองขึ้นมีนามว่า อิบราฮิม เป็นโอรสองค์ใหญ่
ของสุลต่านอาบูบะการ์ผู้มีชื่อเสียงแก่กล้าในทางนักการเมืองที่ไปสิ้นชนม์
ชีพลงเสียในกรุงลอนดอน เมื่อ พ. ศ. ๒๔๓๘ ได้เข้าตะเมือ ณ วันที่ ๑๗
กันยายน พ. ศ. ๒๔๑๖ ขึ้นทรงราชย์เมื่อวันที่ ๗ กันยายน ปีที่ชนกนาถ
พิราลัยและกระทำการราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ในปีนั้น เวลา
นั้นมีอายุย่างเข้า ๕๑ ปีบริบูรณ์แล้ว ได้เป็นผู้คุ้นเคยเฝ้าแทนแด่พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแต่ยังเป็นร่ายามูดา ออกจะเป็นผู้มี
ความจงรักภักดี เวลาเสด็จออกมาประพาสหัวเมืองแถบ ๆ นครังไค
ก็มักหาโอกาสให้ได้มาเฝ้าแทบทุกครั้ง เป็นคนรูปร่างโตใหญ่ท่าทางสง่า
ผ่าเผยได้ลักษณะ เก้าทรงใกล้เคียงกับตุรกีมากกว่ามะลายู ผิวก็ขาว จมูก
ก็โต้ง พูดภาษาอังกฤษได้คล่อง เขว่ามีนิสัยชอบทหาร มีสุรเสียงกัง
มีกังวานสมเป็นทหารอยู่มาก

ตึก อิสตานาเบซาร์^๒ ต้องนับว่าเป็นตึกขนาดใหญ่ เห็นจะไม่เล็ก
ไปกว่าบ้านเจ้าพระยาสุรียังษ์ไวยวัฒน์ ทำเป็นสองชั้น หน้าต่างใช้บาน
เกล็ดคลื่น บันไดमुखเบื้องด้านถนนที่ใช้เป็นโอรนซอลล์ห้องพระโรง ทำ
สูงใหญ่กว้างเท่าตัวมุขขึ้นไป สังกะตู่ข้างในออกจะโอโถงกว่าข้างนอก
ห้องที่ใช้เลี้ยงอาหารมีเค้าคล้ายกันกับห้องในตึกจักรพงษ์ที่โรงพยาบาล

๑ His Highness Sir Ibrahim, G.C.M.G., ป.ช., K.B.E.

๒ Istana Besar.

จุฬาลงกรณ์แต่มียกพื้นอย่างเวทีละคร มีบันไดสองข้างขึ้นไปรับเสด็จท่าน
หนึ่ง เครื่องเฟอร์นิเจอร์จะโครม ๆ ตามบางห้องถึงเป็นชนิดที่มีค่า
สูงก็เก่าเสียถึงที่แล้ว นอกจากกระยาแก้ปวดใหญ่ในห้องกลางชั้นบนซึ่ง
พอมีหน้าค่าซื้อได้ อื่น ๆ ก็ธรรมดา ในโถงรอสลลมีพระรูปพระเจ้า
แผ่นดินอังกฤษขนาดใหญ่สองสามแผ่นติดไว้ตามผนัง คุณก็ไม่สู้หัน
ตัวติดปลุกอยู่บนเนินมองจากข้างล่างขึ้นไปซักทีบ ๆ เพราะหลังคาทำให้
ลาดปรกต่ำลงมา เขาก็คงว่าต้องการความเย็น การรักษาเมื่อให้เตาต้อง
ว่าไม่สู้เอาใจใส่ มีที่ชำระปลดปล่อยไว้ทั้งภายนอกภายในสบตาเข้าได้ถึงสาม
สี่แห่ง ทั้งปล่อยให้เกิดตบानหน้าต่างหักแขนอยู่ได้เป็นต้น บริเวณ
รอบ ๆ ติดทำเป็นสวนปลูกต้นไม้ใหญ่หน่อยอยู่หลายอย่าง มอง ๆ คุณอยู่
ข้างจะคร่ำไปบ้างเล็กน้อย

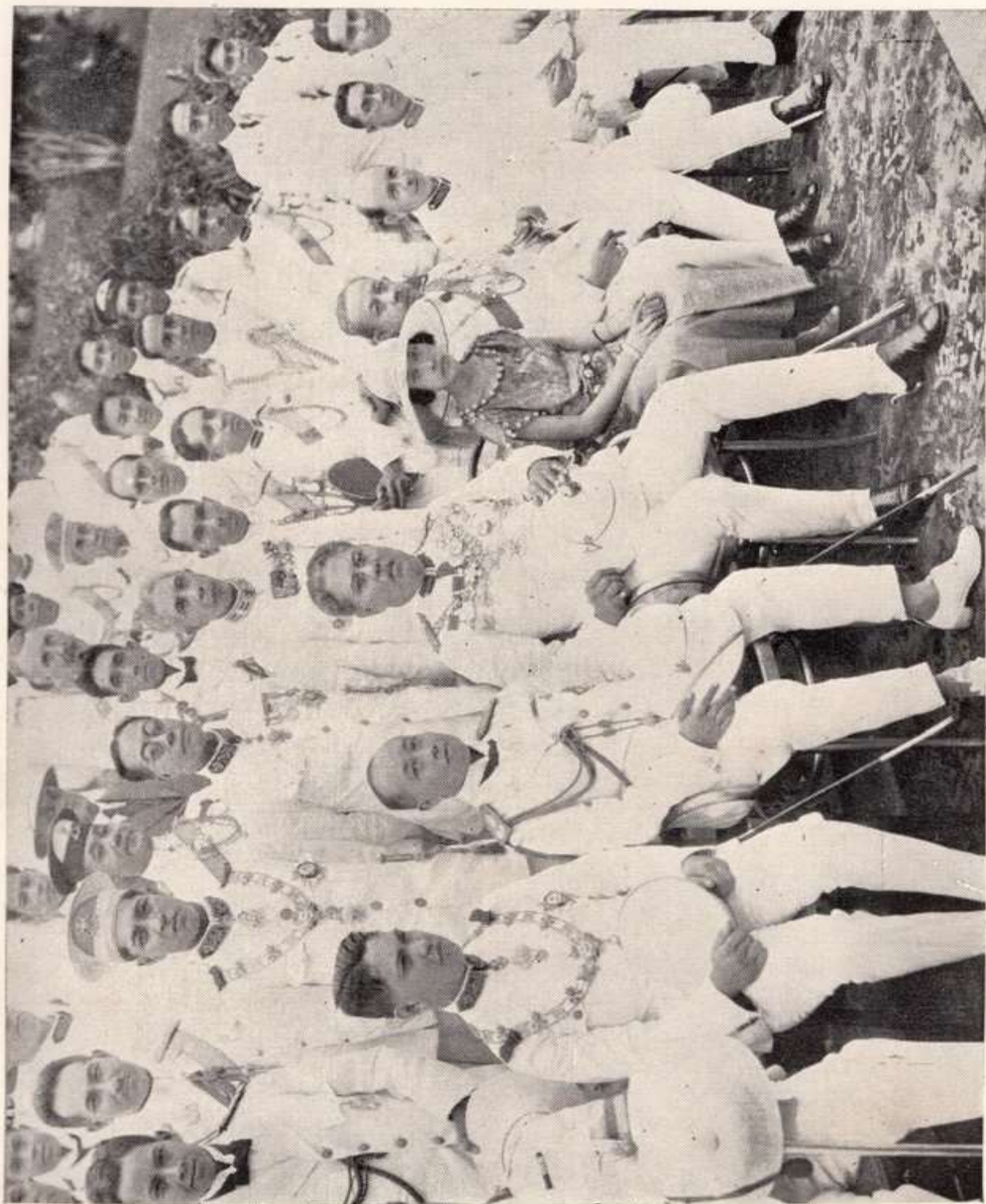
คำว่า อีสานาเบซาร์นี้ สงสัยว่าจะไม่ใช่ชื่อเสียกระมัง เพราะมี
คำแปลได้ซึ่งแปลออกไปก็ว่า วังหรือคุ่มใหญ่เรatici ถ้าจะคิดถึงภาษา
ไทยทางมณฑลพายัพก็คำที่ว่าคุ่มหลวงนั่นทีเดียว อีสานา ข้างมะลายูว่า
วังหรือคุ่ม เบซาร์ ว่าใหญ่หรือหลวง เมื่อให้ผ่านไปทางภาษาอังกฤษก็
แคเรนทร์พาเลส มหาราชวังพวกนี้

เมืองยะโฮร์baruเท่าที่เห็นได้ก็ตามที่ผ่านไปมาก็เป็นเมืองเล็ก ๆ
ถนนร่นแถมอะไรทำท่าจืดจืด ๆ แบบสิงคโปร์ ติดแถวสองข้างถนน
ก็แบบสองชั้นทรงรูปที่ปลูกสร้างกันตามในหัวเมือง ๆ เรา ถึงที่ราชบุรี

โคราชแถวนี้ มองคูมีแต่จีนอยู่กันเป็นพื้น ตลาดใหญ่ที่ขายของสดแห่ง
ของรับประทาน ของใช้ ตั้งอยู่ข้างคุชุตเข้าไปจากทะเล น้ำในคูนั้นใส
แต่เห็นจะใช้ทำอะไรไม่ได้เพราะจะไม่จืดด้วยอยู่ใกล้ทะเลนัก ถนนสาย
ที่ทำขนานกันไปกับฝั่งทะเลตอนหน้าเมืองนับว่าเป็นถนนที่น่าดูน่าเดิน
เที่ยวแต่ก็ไม่ยาวเท่าใด ข้อที่ชมได้ก็ฝุ่นน้อยและไม่มีหลุมบ่อ

ยะโฮร์baru แปลว่ายะโฮร์ใหม่ ฝั่งมาสร้างกันขึ้นเมื่อปลาย
รัชกาลที่ ๔ เท่านั้น พลเมืองจนบัดนี้ก็ยังไม่มีย่าใด ตามสำมะโนครัว
ที่รวบรวมใหม่ว่ามีประมาณเพียง ๑๕,๐๐๐ คน

เมืองยะโฮร์ชื่อเก่าตามตำนานเรียกว่า อูยงทานาห์แปลว่า
แผ่นดินปลายแหลม เป็นอาณาจักรของเมืองพะล่ำบัง ราวศตวรรษที่
๑๔ แห่งคริสตกาล พวกมายาปะหิตไปตีพะล่ำบังได้ ยะโฮร์เลยตกเป็น
ของมายาปะหิตไปช้านาน ภายหลังทางมะลากามีอำนาจขึ้น มาขับไล่
พวกมายาปะหิตออกจากคาบสมุทรมะลายู ยะโฮร์เลยกลับไปเป็นเมืองขึ้น
อยู่กับมะลากาอีก สุลต่านมะลากาปกครองยะโฮร์โดยเอารวมเข้าไว้เสีย
เป็นเขตต์เดียวกันจนเกือบทำให้ยะโฮร์ยุคนั้นหมดชื่อเสียงไปพัก ราว พ.ศ.
๒๑๕๑ พวกปอร์ตูกีสมาได้มะลากา สุลต่านเจ้าเมืองทั้งเมืองหนีไปหาที่
อยู่ใหม่ ทางตอนใต้เมืองเดิมลงไปในกลุ่มแม่น้ำชื่อยะโฮร์ ไปก่อสร้างที่
ตำบลนั้นขึ้นเป็นเมือง แล้วขนานนามเมืองว่ายะโฮร์ตามชื่อลำน้ำสายนั้น

ยะโฮร์บาห์รู

อาณาจักรยะโฮร์เดี๋ยวนี้ ออกจะนับได้ว่าเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อปอร์ตูกีสมาตี
มะลากาได้แล้ว

ชื่อเสียงของยะโฮร์มาแพร่หลายก็สมัยวิลันตามีอำนาจขึ้นใน
แคว้นมะลายู ยะโฮร์รับช่วยวิลันดาตีเอามะลากาจากปอร์ตูกีสได้ ต่อ
นั้นมาก็กลับคลายลงไปอีก

มารอบศตวรรษที่ ๑๘ แห่งคริสตกาล มีพวกบูกิสเข้าไปก่อการ
จลาจล สุลต่านเจ้าเมืองหมดความสามารถจะจัดการปราบปรามได้ ทั้ง
เมืองหนีไปอยู่เกาะเรียว ภายหลังยังออกไปถึงเกาะลิงกาตังตามะหง
ให้รักษาไว้ ตามะหงปกครองเมืองมาจนคริสต์ศักราช ๑๘๖๘ (ราว
พุทธศักราช ๒๔๑๑) เห็นสุลต่านไม่กลับก็ยกตนขึ้นเป็นใหญ่เป็นศรีมหา
ราชาครองเมืองเสียเอง

ตามะหงผู้ซึ่งสร้างเมืองยะโฮร์baru เมื่อได้ยกตนขึ้นเป็นศรีมหา
ราชาขึ้นทรงราชย์ดังกล่าวดังนั้น

เมืองยะโฮร์ยังมีเรื่องต่อไป ด้วยภายหลังทางสุลต่านกลับมา แต่
ประจวบเวลาการเมืองเข้าอยู่ในวงแขนอังกฤษเสียทั้งซ้ายขวาแล้ว อังกฤษ
ถือทางตามะหงจึงช่วยจัดการทำความตกลงให้สุลต่านขึ้นไปครอง
เอาเมืองมัวร์^๑ เรียกว่าสุลต่านเมืองมัวร์ แต่สุลต่านคนนั้นตามที่ว่า มี
นิสัยเป็นแอบเซนต์ ถึงมากองได้เป็นเจ้ามีอิสรภาพอีกได้ก็ดี แต่ไม่

๑ เมืองมัวร์เป็นภาคหนึ่งของยะโฮร์ทางฝ่ายเหนือเวลานี้จัดลงเป็นอำเภอ

ไม่เท่าไร เพียงชั่วอายุ ภายหลังวงศ์วานจะรับทายาทต่อ ราษฎรไม่
พอใจ แม้อังกฤษให้มีโหวต พวกสุลต่านก็แพ้โหวต กิจการเลยตกไป
ทางคัมมะหงส์สน

เรื่องคัมมะหงส์สนขึ้นเป็นเจ้าเมืองยกฐานขึ้นเป็นสุลต่านและ
เหตุการณ์ต่อไปมีเรื่องเล่ากันไว้แล้ว แม้ทางหนังสือไทยเช่นพระราช
นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้ในจดหมายเหตุ
เสด็จประพาสฯ เรื่องหนึ่ง ที่พิมพ์กันขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ก็มี เป็น
เรื่องราวที่เข้าใจง่ายและเพื่อไม่ต้องเรียบเรียงอีก ทั้งดูก็เหมาะที่จะคัด
เอามาแทรกเข้าไว้ จึงได้คัดลงว่าดังนี้ “อาบูบะกะ” พอได้ขึ้นก็อาศัย
ความต้องการของอังกฤษเป็นยอดเป็นใหญ่ ในเวลาที่อาบูบะกะเป็น
คัมมะหงส์ริมหารายากลายสมุหนายก อังกฤษต้องการจะให้ขัดแย้งต่อ
สุลต่านเมืองมัวร์^๒ จึงยกชื่อคัมมะหงส์ออกเสีย ใช้แต่่มหารายา เวลา
นั้นเป็นเวลาที่เราแรกออกมา ยกกันเกือบเป็นที่สองรองจากเรา เจ้า
พระยาไทรอะหะหมัด^๓ ดูไม่ได้ และขอย่าให้เราไปเชิญไปเมืองยะโฮร์
เป็นอันขาด เวลานั้นกำลังภูมิมากทั้งตัวเป็นกิจ^๔ แคมเปญใครไปถึง
เป็นกินได้หมด เกิดมาเป็นฝรั่งในสิงคโปร์ไม่มีสักคนเดียวที่จะไม่ชอบ

๑ คือสุลต่านอาบูบะการ์ที่เดิมเป็นคัมมะหงส์

๒ สุลต่านยะโฮร์ที่หนึ่งพวกบูกิสไปอยู่เกาะเรียว

๓ คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ

๔ บิดาเจ้าพระยาฤทธิสงครามฯ สุลต่านเมืองไทรฯ เดียวนี้ (พ.ศ. ๒๔๖๗)

๕ คือ King ที่ภาษาอังกฤษ (หมายความว่า) ว่า เจ้าแผ่นดิน

ที่จริงเขาก็เป็นคนรุกรังทวยหน้สินและเรื่องไม่ดีต่าง ๆ แต่หากอังกฤษ
 อยากจะตี ภายหลังก็ค่อย ๆ เก็บเข้าไปทีละน้อยจนถึงตัวเองอยากเป็น
 สุลต่าน เพราะเหตุว่าตำแหน่งมหารายาเป็นของข้างฝ่ายอินเดียและเป็น
 ชื่อข้างฮินดู ฝ่ายเมืองมะลายูนี้สุดแต่ใครเป็นใหญ่ต้องเป็นสุลต่าน ถ้า
 เป็นมหารายาออกสู้ดีกว่าเป็นไพร่ เพราะเหตุที่ตำแหน่งขุนนางเขามี ถ้า
 จะเปรียบด้วยไทย ๆ เหมือนกับตั้งเจ้าแผ่นดินให้เป็นพระยาปเสนทิโกศล
 ถึงจะมีชื่อแสดงมาในเทศनावากานว่าเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ก็ไม่ใช่ที่พอ
 ใจฉันใด ก็ฉันนั้น จึงได้รับสัญญาซึ่งอังกฤษทำใหม่แลกเอายศสุลต่าน ”
 นี่แหละ ท่านก็พอเข้าใจได้ในเรื่องคำมะหงกับเมืองยะโฮร์ยุคหลังนี้ไป

อาณาจักรยะโฮร์มีพื้นที่รวมด้วยกันประมาณ ๗,๖๗๘ ตารางไมล์
 มีพลเมือง ๒๘๒,๒๓๔ คน และคนจำนวนนี้มีจีนและแขกชาวอินเดียไป
 เสียราวครึ่ง ๆ มีฝรั่งกับพวกยูเรเชียราว ๖๐๐ คน

เขาว่า บรรดาอาณาจักรมะลายูของอังกฤษในคาบสมุทรมันแล้ว
 ยะโฮร์เป็นตอนทีลุ่มกว่ามาก มีน้ำท่วมกันเนื่อง ๆ ภูเขายอดที่สูงสุดก็
 โอเพียในเมืองมัวรวัดได้ ๔,๑๓๗ ฟุตเท่านั้น แม่น้ำสายใหญ่และ
 สำคัญมีสุโหลงยะโฮร์ พื้นที่ดินบนสองฝั่งได้ทำลงกันเป็นไร่นาตลอด
 การทำเหมืองแร่อยู่ในบริเวณแม่น้ำเมอร์สิง เนื้อที่ที่ขุดทำกันอยู่เวลา
 นี้มีถึง ๒๐,๐๐๐ เอเคอร์แล้ว

รัฐบะฮอร์เป็นรัฐบาลคอนสติติวชัน ก่อน พ. ศ. ๒๔๔๙ (ค.ศ. ๑๙๐๖) มีคณะที่ปรึกษาตั้งกันไว้ในลอนดอน พ. ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) อังกฤษจัดแก้ไขใหม่ทั้งผู้กำกับเรียกว่าเอเยนต์ส่งเข้าไปไว้ ครั้น พ. ศ. ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๙๑๔) เลิกตำแหน่งเอเยนต์ และตั้งตำแหน่งใหม่ให้เรียกว่าที่ปรึกษาทั่วไป (เยเนอรัลแอดไวเซอร์) ทำการติดต่อกับผู้สำเร็จราชการสหราชอาณาจักร

การปกครองแบ่งอาณาจักรออกเป็น ๗ ท้องที่ ภาคตะวันออกมี โอเคากับโคตาติงกี ตะวันตกมี มัวร์ บาตูปาฮาทและกูตูบ ภาคกลางมี ยะฮอร์บาร์และสั๊กกาหมัค มีเจ้าพนักงานท้องถิ่นที่ชะนิคินายอำเภอประจำรักษาการ

การศึกษาอยู่ในความควบคุมของรัฐบาล แม้ยังไม่มียูนิเวอร์ซิตี แต่มีโรงเรียนที่นับว่าอย่างดียิ่งอยู่ตลอดอาณาจักร และก็สอนภาษาอังกฤษด้วย

มีทหารอยู่ ๒ กรม ราบ ๑ ปืนใหญ่ ๑ กับกองอาสาสมัครอีก กอง ๑ กองอาสาสมัครนี้มีสมาชิกเป็นชาวอังกฤษเองก็มี สุลต่านมีตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการทั่วไปในทหารทั้ง ๓ กองนั้น

ยะฮอร์มีเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ๒ ตระกูล ชื่อตาร์ยะกระบัตร์ (ว่าเป็นตราราชวงศ์เห็นจะเค้าเครื่องราชอิสริยาภรณ์จักรีฯ) ตระกูล ๑ ชื่อตาร์ยะมะโค๊ะ (ตรามงกุฏ) อีกตระกูล ๑ มะโค๊ะ แปลว่ามงกุฏ

อะไรไม่น่าคิดเท่าการคมนาคม เขามีถนนถึงไชรต์ยอนทร์ไต้ตลอด
เมือง มีสะพานข้ามแม่น้ำตี ๆ อย่างที่ไว้ใจได้ทั้งนั้น มีทางรถไฟยาว
ประมาณ ๑๒๐ ไมล์ เป็นสมบัติของรัฐบาลแต่ให้การรถไฟสหรัฐมะลายู
ถือเช่า โทรเลขเป็นของรัฐบาลสหรัฐมะลายู รัฐบาลคงจัดแต่การ
ไปรษณีย์กับโทรศัพท์

พอเสด็จประทับเรือกลไฟพระที่นั่ง ปีนใหญ่บนบ้อมไต้ถึงสลัก
ถวายคำนับส่งเสด็จอีก ๒๑ นั้ก เรือพระที่นั่งแล่นไปยังเรือเปกาสส์ อัน
เป็นเรือสำหรับบรรทุกเครื่องบินทะเลของราชนาวีอังกฤษในกองทัพเรือ
ทะเลจีน ซึ่งบัดนี้กองบินหมวดนี้มาตั้งทำการรังวัดแผนที่โดยถ่ายรูป
(เบื่องบน) อยู่ในบริเวณน่านน้ำสเตรตส์ พอเรือพระที่นั่งแล่นไป
ใกล้เรือเปกาสส์ เรือปืนแมกโนเลียก็ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับเป็นพระ
เกียรติยศอีก ๒๑ นั้ก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นบนเรือเปกา
สส์ ผู้บังคับการเรือและเจ้าหน้าที่เฝ้ารับเสด็จกระทำการต้อนรับด้วย
ความเคารพอันดี เชิญเสด็จทอดพระเนตรลำเรือและเครื่องบินที่เก็บ
เครื่องบินกับโรงงานในเรือนี้ตลอด มีเครื่องบินอยู่ ๔ เครื่อง ได้มีการ
ทดลองการบินถวายด้วย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระ

๑ H.M.S. Pegasus (Aircraft Carrier)

๒ H.M.S. Magnolia

บรมราชานุญาตให้ข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จขึ้นเครื่องบินทดลองกับนักบินนั้นบ้าง นายพันตรี หลวงอาจหาญณรงค์ ได้ทดลองพระเทขพระคุณถวายในการนี้ ทรงทอดพระเนตรกิจการเหล่านั้นทั่วแล้วเสด็จกลับประทับเรือพระที่นั่ง เรือปืนแมกโนเลียยังปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศถวายอีกครั้ง เรือพระที่นั่งใช้จักรไปยังเรือซีเบล^๑ ซึ่งเป็นเรือยอชต์ประจำประเทศ เสด็จขึ้นประทับบนเรือนั้นแล้ว ทรงเสวยน้ำชาที่ทางราชการเมืองสิงคโปร์จัดส่งมาคอยถวาย ต่อไปเรือซีเบลใช้จักรแล่นไปส่งเสด็จยังท่าสเลตาร์ที่ปากเกาะ เรือเทียบท่าแล้วเสด็จขึ้นประทับรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จถึงที่ประทับราว ๗.๓๐ ล. ท.

เรือซีเบลเป็นเรือยอชต์สำหรับผู้สำเร็จราชการสเตรตส์เซตตลเมนตส์ เป็นเรือสองเสารูปเก๋งและขนาดก็เรือกลางของสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต หากจะเชื่องกว่าก็ไม่เท่าไร ห้องหับไม่กระทัดรัด ตัวเรือออกจะเก๋^๒ และก็เดินช้าเข้าแล้ว มีเจ้าพนักงานผู้ใหญ่มากับ ๒ นาย ชื่อ กัปตันเอ็ดวาร์ดนาย ๑ กัปตันสติเวนซ์อีกนาย ๑ ฝรั่งทั้งสองนี้ดูใจคอกว้างขวางดี เรือนี้ใช้ธงสหรัฐมะลายู มองดูผาด ๆ คล้ายธงจีนด้วยทำเป็นริ้ว ๆ มีสีรุ้งและสีส้ม ขาว แดง เหลือง และดำ ที่เห็นผิดกันไปไต่ก็มีวงรีขาวอยู่กลาง มีรูปเสือท่าวังอยู่ในนั้นเท่านั้น

๑ Yacht Sea Belle

๒ ขาวว่าจะต่อขึ้นใหม่

ถนนแท่ตัวเมืองสิงคโปร์ออกไปยะโฮร์นับว่าน่าทึ่งจริงๆ เริ่มออกจากเมืองก็เข้าถนนบุกิตติมะห์ ถนนเลาะทางรถไฟไปมีหมู่บ้านเกือบพุดไ้ทั่วตลอด พอพ้นสถานีรถไฟถนนคลันนี ถนนฮอลแลนด์ออกไปแล้ว ชักห่าง ทางผ่านสวนผลไม้ ป่าไม้ ไร่นา ไปหลายแห่ง บางตอนตัดขึ้นบนเนินและไปตามเทมเนิน ข้ามลำธารลำห้วยไปในดงป่าไม้ สวนผลไม้ก็มั่งคุด เงาะ มะพร้าว ไร้สับปะรด ดูออกจะหนาตาสังเกตดูว่ามีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เกือบใกล้ถึงตำบลลูตแลนด์ บ้านเรือนชักถี่เข้า และมาชักแน่นเอาตรงท่าตอนเชื่อมหัวถนนยะโฮร์กอสเวย์ สิ่งที่น่าปลื้มใจก็การรักษาเขาไม่ปล่อยให้มึลุ่ม ๆ คอน ๆ เลย

เวลาประมาณ ๙ นาฬิกาหลังเที่ยง เสด็จลง ณ สถานกุฎดุซอลล์ ที่กงสุลเยเนอราลสยามจัดไว้ให้เป็นที่พักของข้าราชบริพารที่โดยเสด็จพระราชดำเนินพวกหนึ่งนั้น ทรงเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยข้าราชบริพารทั้งมวลที่โดยเสด็จ เวลาเสวยพระยาประติพัทธภูบาลได้จัดละครโอเปอรามาละยากับภาพยนตร์ของบริษัทยูไนเตคอาติสต์มาแสดงและฉายถวาย พวกละครได้แสดงการเต้นรำถวายด้วย ภาพยนตร์ฉายเรื่องรอบินฮูด ว่าเป็นเรื่องที่บริษัทพึงคิดแต่งทำขึ้นใหม่ ยังไม่เคยนำออกฉายที่ไหนในแถบบ้านเมืองฝ่ายนี้ และฉายถวายครั้งนี้แล้วจะเอาส่งตรงเข้ามาฉายในกรุงเทพฯ เสด็จขึ้นราวเที่ยงคืน

สถานกุกูกซอลล์เป็นติกโองปลุกอยู่บนเนิน ทั่วติกและบริเวณ
กว้างใหญ่ก็ขนาด ๆ อยู่นี้แต่กลับ หากบริเวณจะแคบไปก็ไม่มากนัก
เดิมเป็นสโมสรของชาวเยอรมัน (เยอรมันกลับ) เมื่อคราวเกิดสงคราม
ใหญ่ในยุโรป รัฐบาลริบมาเป็นราชพญาแล้วจัดขายไป มิสเตอร์
มานัสส์ให้พ่อค้าใหญ่ผู้หนึ่งรับซื้อไว้ ว่าให้ราคาแสนเหรียญ การซื้อ
มีสัญญาเสี่ยงโชคกลางว่าหากการสงครามคราวนั้นฝ่ายเยอรมันเป็นผู้ชนะ
กิจการจะต้องคืนทรัพย์สินนั้นกลับให้แก่เยอรมันอีกก็ดี ผู้ซื้อต้องรับ
คืนให้โดยจะไม่เรียกร้องเอาค่าเสียหาย แม้เงินค่าซื้อก็ต้องเป็นพับไป
ทั้งหากทั่วติกหรือสถานที่เกิดมีสิ่งชำรุดขึ้นประการใด ตนต้องรับทำการ
ซ่อมแปลงให้ดีของเก่าอีกด้วย บัดนี้มีข่าวว่ามีผู้มาขอซื้อต่อ และ
ยอมขึ้นราคาให้ถึงห้าแสนเหรียญแล้ว

ในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินประพาสยะโฮร์วันนี้ ได้ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรเชิญ
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมภรณ์ช้างเผือกไปพระราชทานแก่สุลต่าน
เมืองยะโฮร์ และก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสยะโฮร์बारู ก็ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๓ แก่ มิสเตอร์
ไว้อยอน-สมิท

ตอนสอง

สิงคโปร์ – กัวลาลัมเปอร์

เสด็จจากเกาะสิงคโปร์ – เมืองสิงคโปร์ – ถนนคอสเวย์ – เสด็จ
ถึงกัวลาลัมเปอร์ – การรับเสด็จพระราชดำเนินที่สถานี – นาย ปี เอช
หันทรีย์ – ประพาสท้องที่ในเมือง – งานแอดโฮมที่สถานการ์โคซา – เสอร์
ยอร์ช แมกซ์เวล – หมายกำหนดการรับเสด็จที่กัวลาลัมเปอร์ – เมือง
กัวลาลัมเปอร์ – พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่พระยาประทีปพัทธ
ภูบาล เจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์

วันจันทร์ วันที่ ๒๕ กันยายน

เดินทางไปกัวลาลัมเปอร์

วันนี้เป็นวันมหกเชกต์กำหนดประทับจังหวัดสิงคโปร์ เวลาเช้า
จวน ๑๑ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ปกติ
นายพลทหารบกอังกฤษสีกาก็ เสด็จจากที่ประทับ ณ สถานที่คอนสุเลต
เยเนอราลสยามโดยรถยนต์พระที่นั่งไปยังสถานีนิวตันในการเสด็จพระ
ราชดำเนินเมืองกัวลาลัมเปอร์ ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์พร้อมด้วย
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารพลเรือนบางนายได้พากันไปคอยเฝ้าส่ง

เสด็จอยู่ ณ สถานที่ เมื่อได้ทรงปฏิสนธารกับผู้สำเร็จราชการและบรรดาข้าราชการอังกฤษบางนายที่ไปเฝ้าส่งเสด็จแล้ว เสด็จขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง รถพระที่นั่งเคลื่อนกระบวนในเวลานั้น

รถพระที่นั่งถึงสถานียะโฮร์บาร์เวลา ๑๑.๓๐ ก. ท. แม้ที่สถานีนี้นั้นจะมีได้กำหนดหยุดกันก็ดี สุลต่านเจ้าเมืองยะโฮร์ยังจักนายกเสนาบดีกับเจ้านายชั้นลูกเธอบางองค์พร้อมด้วยองครักษ์ ให้ไปคอยเฝ้าส่งเสด็จอยู่ในเวลาที่รถพระที่นั่งผ่านไป

เมืองสิงคโปร์เท่าที่ได้มาเห็นใหม่ เมื่อเทียบเวลา ๑๘ ปีล่วงแล้วไป ดูไม่สู้มีอะไรเปลี่ยนแปลงให้ผิดกันขึ้นเลย ถ้าจะให้กล่าวถึงรูปโฉมหน้าตาออกจะซุกซรา ๆ ลงซ้ำ เช่นตึกกว้านบ้านเรือนก็ไม่สู้คึกคัก นอกจากการขยายถนนให้กว้างใหญ่ออกทำให้เรียบร้อยขึ้น ลาดน้ำมันดิน แคลสให้ปราศจากฝุ่นลงไป การอื่น ๆ ที่เคยเห็นเป็นไปแล้วอย่างไรรู้ก็ดูเป็นไปอยู่ตังนั้น การปล่อยถนนบางถนนให้คงมีตักอยู่ก็ยังมี การไฟฟ้ายังมีไม่ทั่ว บ้านเรือนโรงร้านยังใช้ตะเกียงน้ำมันกันก็มาก ตัวเกาะดังที่ทราบกันก็อยู่ปลายสุดคาบสมุทร แต่ก่อนถนนคอสเวย์ได้สร้างข้ามไปจากยะโฮร์บาร์แล้ว มีช่องยะโฮร์ (ยะโฮร์สเตรต หรือเรียกกันตามภาษาพื้นเมืองว่า สะลักตะบรอ) เป็นทะเลกว้างราว ๓๐ เส้น เรือแล่นไปมาได้ขวางอยู่ เกาะสิงคโปร์เป็นที่มีชื่อเสียงโด่งดังอยู่ทางตะวันออกมา

นาน ฝรั่งเรียกประตูของตะวันออกภาคไกล ด้วยบรรดาเรือที่แล่นไป
มาเกือบจะพูดได้ว่าทุกชนิดต้องผ่านท้องแคว

เนื้อที่เกาะมีเพียง ๒๑๗ ตารางไมล์ วัตถุอนยาวที่สุดได้ ๑,๐๘๐
เส้น กว้าง ๕๖๐ เส้น ตัวเมืองตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลฝ่ายใต้ แม้เป็นเกาะ
และมีเนื้อที่ไม่เท่าไร เมื่อคิดถึงพลเมืองแล้วตามบัญชีสำมะโนครัวที่รวม
ได้ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ถึง ๔๑๘,๔๐๐ คน ไม่ไกลกว่าจำนวนคนใน
กรุงเทพ ฯ ของเราไปกี่มากนัก และถึงแม้ว่าจะเป็นแดนถิ่นของชาว
มะลายูกิตี แต่ในจำนวนพลเมืองเท่าที่ปรากฏมีแขกเพียง ๕๓,๖๐๐ คน
เท่านั้น เป็นจีนไปเสียกว่าสามแสน

มีกองทหารประมาณกองทัพสำหรับกำกับรักษาเมือง จะเพาะฝรั่ง
มีไปตั้งอยู่ ๓ กรม ราบ ปืนใหญ่ และช่าง และเป็นคนอังกฤษแท้
สับมาแต่อินเดียบ้าง ที่ใกล้เคียงอื่น ๆ บ้าง

การใช้จ่ายในแผนกตำรวจ ว่าปลีกลงเงินไปจากคณะมิวนิซีเปิลลิตี
สิงคโปร์ทราบกันแล้วว่าเป็นเมืองใหม่ เพราะฉะนั้นชั้นฟิงกูฟิงชม
ทางโบราณวัตถุชนิดใดเป็นธรรมดาคงไม่มีอะไรอวด ที่ดู ๆ กันอยู่ได้
ทุกวัน ๆ ก็หมุกกักกว่าบ้านเรือนที่ปลูกสร้างกันอย่างแบบใหม่ ๆ ถ้านัก
เที่ยวจำพวกเคยเห็นบ้านเมืองตามย่านตำบลยุโรปมาแล้ว เช่นตึกสูง ๖ ชั้น
๗ ชั้นกระนั้น อาจจะออกปากได้ทันควันว่าสิงคโปร์ไม่มีอะไร ตึกงามที่
เที่ยวดูกันไปพอมาเวลา ก็บรรดาสถานที่ทำการของรัฐบาล โรงละคร

วิกตอเรีย ทาวน์ฮอลล์ ซึ่งขณะนั้นซีเปลลิตีจัดสร้างไว้ กับเหล่า
ห้างฯ ฝรั่ง ธนาคาร ภัตตาคาร โรงพยาบาล สวนต้นไม้บ่อแท่นกัล
การ์เทน ห้องสมุด อนุสาวรีย์เซอร์แรฟเฟิลส์และเซโนทัฟฟ์ อื่น ๆ
ไม่ปรากฏจะถูอะไร แต่สำหรับคนไทยถ้ามีโอกาสไปแล้วไม่ควรลืมไป
เยี่ยมรูปช้างหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรง
สร้างพระราชทานส่งไปให้ตั้งไว้เป็นอนุสาวรีย์ในการที่พระองค์เสด็จ
ประพาสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ นั้นด้วย

เนื่องจากถนนคอสเวย์ได้เชื่อมแผ่นดินยะโฮร์ให้ติดเข้ากับตัวเกาะ
แล้วเมืองสิงคโปร์ต่อไปไม่ควรเรียกว่าเกาะอีก การก่อสร้างทำกันอยู่ถึง
๕ ปี เริ่มลงมือเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ฝังมาสำเร็จใช้รถเดิน
ข้ามได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ และมีการพิธีเปิดให้รถยนต์เดินในเดือนตุลาคม
ปีนั้น วิธีดำเนินการใช้หินถมลงไปทะเล เอาหินมาแต่ภูเขาบูกิตตี
มะห์บนเกาะสิงคโปร์เองบ้าง จากตามภูเขาในเกาะอุบินอีกบ้าง ขนาด
ก้อนหินที่ถมลงไปเอาทั้งก้อนใหญ่ ๆ นับแต่น้ำหนักห้าตันลงมาถึง
เท่า ๆ ผลมะพร้าว รวมจำนวนหินที่ถมลงไปตามที่ช่างผู้ทำคำนวณกว่า
ล้านห้าแสนหลา ลูกบาศก์ ตัวถนนยาว ๓,๔๖๕ ฟุต (วัดแต่ฝั่งยะโฮร์บาร์
ออกไปจรดแลนด์) กว้าง ๖๐ ฟุต ทำให้รถไฟเดินข้างหนึ่ง ยวดยาน
ต่าง ๆ เดินอีกข้างหนึ่งขนานกัน แคมถนนสำหรับยวดยานอื่นเดินนั้นทาง
ฝั่งทะเลทำเป็นลูกกรงกัน ข้างทางรถไฟเป็นราว ตอนปลายฟากยะโฮร์

เจาะช่องและทำสะพานเหล็กไว้เปิดเปิดให้เรือเดินไปมาได้ การปิดเปิดใช้แรงไฟฟ้า เขามีคว้านฮาไหลใช้แรงคนทำไว้อีกเครื่องเพื่อใช้ในเวลาเครื่องไฟฟ้าจะมีเหตุเสียขึ้น ราคาก่อสร้างรวมเบ็ดเสร็จ ๑,๙๕๕,๐๐๐ ปอนด์ หรือเป็นเงินบาทก็ราว ๆ ๒๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท บริษัททอปแฮม โยนซ์ และเรลลิน เป็นผู้รับเหมา

ตำนานของเกาะสิงคโปร์แต่ยุคโบราณกล่าวกันว่าเป็นเมืองที่มีกำลังวังชามีอำนาจวาสนามีกษัตริย์ปกครองเป็นคิงคอม สมัยนั้นเรียกกันว่า ทุมาซิก แปลว่าแผ่นดินกลางทะเล คำสิงคโปร์เป็นชื่อที่สำงนิลอุทะมะ มาตั้งใหม่คราวที่ตนมาได้เกาะโดยเอาเหตุผลวันที่ตนย่างขึ้นไปบนเกาะ ได้พบสิงห์โตเข้า ก็เอาคำสิงห์โต (สิงหปุระ) นั้นมาตั้ง สำงนิลเป็นราชาที่มีกำลังแก่กล้าในยุคคริสต์ศักราช ๑๓๖๐ มีเชื้อเถาเหล่ากอมาทางสุมาตรา มีบุญอยู่ถึง ๑๕-๑๖ ปี จนทางชะวาเกิดมีคณะใหม่มีอำนาจใหญ่โตขึ้นกว่า ยกกองทัพมาย่ำยีจึงเสียเมือง ตำนานของสำงนิลตามทีกล่าวคือเป็นเจ้าพงศาวดารเหนือน้ำพัง ก็กะวาครั้งนั้นว่าต่อสู้กันอย่างน่าหวาดเสียวถึงใช้อาวุธสั้นเข้าประจันบานจนเลือดนองแผ่นดิน ก่อนนั้นมาสิงคโปร์นับว่าหมดชื่อ ถึงบางคราวเลยกลายเป็นส่วนหนึ่งของสุมาตราหรือชะวาบ้าง กลับเข้ามาเป็นของมะลายูกันเองบ้าง ต่อยุคหลังจึงเป็นของยะโฮร์ เมื่อตำมะหงงเอายกให้เซอร์แรฟเฟิลส์นับกันว่าไม่มีค่าเสียแล้ว ไม่มีอะไร, พื้นแผ่นดินมีแต่ป่าเถื่อนไปตลอด แม้พลเมือง

ก็ว่ามีเพียง ๑๕๐ คน จีนกับแขก พวกมะลายูทางคาบสมุทรมลายูใช้เป็น
สถานที่จับปลา กับพวกสลักพากันมาตั้งช่องอาศัยอยู่บ้าง

ถึงกัวลาลัมเปอร์ ๘.๐๐ ล.ท. รถพระที่นั่งหยุดชาลาสถานีใหญ่
ณ สถานีมีสุลต่านซูลัยมานชาร์^๑ เจ้าผู้ครองนครสะลังงอ ทนกู เสอร์ มุฮัม
หมัด^๒ เจ้าผู้ครองนครนิคริแชมบิลัน ซึ่งเรียกกันว่า ยังตีเปอร์ ต่วน
เบซาร์^๓ ยัสเอ็กเซลเลนซี เสอร์ วิลเลียม ยอร์ช แมกซ์เวลล์ ข้าหลวง
ใหญ่ (ซีฟเสเกรตารี) ประจำรัฐมะลายู กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ๆ
อีกหลายคน พร้อมด้วยกองทหารเกียรติยศแห่งกรมทหารราบซัสแซก
หลวงกองพัน ๒ มีแถวธงประจำกองมาตั้งแถวคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ พอ
เสด็จลงชาลาสถานี กองทหารกระทำวันทยาวิธ แถววงบรรเลง
เพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยืนประทับ
รับคำนับอยู่จนเพลงจบ แล้วพระยาประติพัทธภูบาล เบิกข้าหลวง
อังกฤษกับเจ้าประเทศราชมะลายูที่กล่าวนามข้างบนเฝ้าทูลละอองธุลี-
พระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเสอร์ยอร์ชทรงตรวจและ

๑ His Highness Sultan Ala'idin Suleiman Shah, K.C.M.G

๒ His Highness Tunku Sir Muhammad, K.C.M.G., K.C.V.O.

๓ เป็นตำแหน่งของเจ้าผู้ครองนครนิคริแชมบิลัน ยาค่วนที่เรียกกัน และราชามาลาหามา
เป็นยาค่วนคนแรก พบหนังสือบางเล่มเรียก มาลาหะ

๔ His Excellency Sir William George Maxwell, K.B.E.,
C.M.G.

พระนางเจ้า ฯ

ล้นเกล้า ฯ

เสอรัลเลียม ยอร์ช แมกเวล
ข้าหลวงใหญ่ประจำสหรัฐอเมริกา

ตรวจแถวทหารกองเกียรติยศตามประเพณี เมื่อเสร็จการตรวจแถว
ทหารแล้ว ยักปีเตอร์ทวนเบซาร์นำผู้ร้องข้าหลวงประจำนครนิวยอร์ก
บิลันและอุทัง เสนาหกตำแหน่ง สุลต่านผู้ครองนครสะลังงอนำรายา
มูดาเมืองสะลังงอ กับอำมาตย์ท้าวพระยาอีก ๕ นาย ข้าหลวงใหญ่
นำมิสเตอร์สะโปรดี นายกข้าหลวงยุติธรรม มิสเตอร์ เฮนซ์ ผู้ร้อง
ข้าหลวงประจำนครปาหัง มิสเตอร์ ฟาร์เรอร์แมนบี ตุลาการและ
ที่ปรึกษากฎหมาย ทืออนอรบล กินเคอร์สเลีย์ นายจูเกียเบ็ง มิสเตอร์
แฮมไฟร์^๑ มิสเตอร์ เบเลย์^๒ นายวองยิกตอง^๓ และนายพันเอก
ยูเลียส์^๔ ผู้บังคับการกรมทหารราบซัสแซกหลวงแห่งกองพัน ๒ นั้น
เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำข้าราชการ
ในชุด ๘ นาย ให้รู้จักกับข้าหลวงใหญ่ พอเสร็จการพิธีเฝ้านี้แล้ว
เสด็จสู่ที่ประทับ ณ โฮเทลสถานี่ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้

๑ The Hon. Mr. Justice P. J. Sproul

๒ The Hon. Mr. A.S. Haynes

๓ The Hon. Mr. Justice Farrer-Manby

๔ The Hon. Mr. C.R.M. Kindersley

๕ The Hon. Mr. Choo Kia Peng

๖ Mr. R. D. Hamphire

๗ Mr. A.S. Bailey

๘ The Hon. Mr. Wong Yick Tong

๙ Col. Julius.

จัดไว้ เสด็จออร์ชและเจ้าผู้ครองเมืองทั้ง ๒ ตามเสด็จพระราชดำเนิน
ส่งเสด็จจนถึงเกรินโฮเทล

ตัวสถานีและบริเวณที่ใกล้เคียง ได้มีการตกแต่งทาสีใหม่ประดับ
ด้วยโคมไฟ และผูกพันด้วยผ้าสีสลั้ว ตามเว้งหลังคาสถานีที่เสด็จลง
ก็มีธงไตรรงค์ ธงชาติอังกฤษ และธงสหรัฐอเมริกาผืนใหญ่ ๆ แขนว
ห้อย พันชาลามีพรมลาดพระบาทแท่นบันไดรถพระที่นั่งจนถึงเกรินโฮเทล
และมีต้นไม้วางกับเครื่องตกแต่งตั้งเรียงรายตลอดไปด้วย ส่วน
บรรดาราษฎรที่มาคอยเฝ้าชมพระบารมีอยู่ในบริเวณสถานีทั้งภายนอก
ภายใน ล้วนแต่งกายอย่างว่าเป็นที่เรียบร้อยมากนั้น

ในการเดินทางจากเมืองสิงคโปร์ แม้รถพระที่นั่งจะออกช้าไป
ชั่วโมงก็ดี แต่โดยความสามารถของเจ้าหน้าที่ผู้เดินรถไฟ ได้นำรถ
พระที่นั่งไปถึงได้ตามกำหนดโดยปราศจากอุปสรรคทั้งปวง นับว่าเป็น
พระบารมีอย่างหนึ่ง อนึ่งตามสถานีรถไฟใด ๆ ที่กระบวนรถพระที่นั่ง
ไปหยุดระหว่างเดินทาง แม้มีเวลาเพียงชั่วเสกนัย ก็มีราษฎรมา
คอยชมพระบารมีอยู่เป็นจำนวนมาก ๆ และเมื่อรถพระที่นั่งเคลื่อน
กระบวนไป ก็พากันโห่ถวายชัยทุกแห่ง

วันอังคาร วันที่ ๓๐ กันยายน

โฮเทลสถานี เมืองกัวลาลัมเปอร์

เวลา ๔.๐๐ ล. ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออก

ณ ห้องรับแขกไฮเทล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นาย ปี เอช เฮนดรี^๑ พ่อค้าเครื่องเพชรชาวสิงหล เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท น้อมเกล้า ฯ ถวายงาช้างลังกา อันแต่งทำตั้งอยู่บนฐานไม้มะริคมีปลอก ทองคำประดับกันคู่หนึ่ง ข้างหนึ่งมีแผ่นทองสลักรูปพระครุฑพ่าห์ติด อีกข้างหนึ่งมีคำจารึกเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งมีถ้อยคำว่ามงคลบรรณาการของข้าพระพุทธเจ้า ปี เอช เฮนดรี ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายไว้แก่ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ เพื่อเป็นที่ระลึกในวาระที่พระองค์เสด็จประพาสเมืองกัวดาลาเปอร เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๗ บนแผ่นทองอีกแผ่นติด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบขอบใจนายเฮนดรี ในการที่ มีความจงรักภักดีต่อพระองค์กระนั้น แล้วนายเฮนดรีกราบถวายบังคมลากลับ

เวลา ๔.๑๕ ล.ท. เสด็จลง ประทับรถยนต์พระที่นั่งประพาสท้องที่ในเมือง เสด็จไปตามถนนสายนอก ๆ เมือง ทอดพระเนตรสวนยางสวนมะพร้าวตามข้าง ๆ ถนนที่รถพระที่นั่งผ่าน ประพาสไปราว ชั่วโมงเศษ แล้วเสด็จสถานการ์โกซา^๒ อันเป็นจวนของข้าหลวงใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน ทางถนนสเวตเทนแฮมเหนือสวนบับลิการ์เดินขึ้นไปในงานแอทโฮมที่ข้าหลวงใหญ่ได้จัดให้มีขึ้นถวายเป็นพระเกียรติยศ ท่าน

๑ P.H. Hendry

๒ Carcosa

ข้าหลวงใหญ่ไต้เชิญเจ้านายมะลายู นับแต่เจ้าผู้ครองนครสะลั้งงอและ
 นิกรีแซมบิลัน วงศานุวงศ์ตันทูศรีทวันทั้งฝ่ายในฝ่ายหน้า ตลอดจน
 บรรดาข้าราชการ มีผู้รั้งข้าหลวงประจำนครนิกรีแซมบิลัน ข้าหลวง
 ประจำนครสะลั้งงอ ผู้รั้งข้าหลวงประจำนครปาหัง สมาชิกคณะ
 สภาการรวมตลอดพ่อค้าคฤหบดีทั้งหญิงชาย ทุกชาติทุกภาษา ที่มา
 ประจำประกอบการอาชีพอยู่ รวมตัวกันประมาณ ๕๐๐ ให้ม้ายอย
 เผ้าทุลละอองธูปพระบาทและรับเสด็จด้วย เสด็จถึงราว ๕ โมงเศษ
 ข้าหลวงและเจ้าผู้ครองนครทั้งสอง ออกมารอเผ้ารับเสด็จอยู่นอกจวน
 เชิญเสด็จประทับห้องใน พอได้เวลาสมควรแล้วกราบบังคมทูลเชิญ
 เสวยน้ำชา เสวยพร้อมด้วยเซอร์ยอร์ช สุลต่านนครสะลั้งงอ กับมิสเตอร์
 สโตนเนอร์ ข้าหลวงประจำนครสะลั้งงอและภรรยา เวลาเสวยสุลต่าน
 สะลั้งงอได้กราบบังคมทูลเล่าถึงกิจการคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
 เกลาฯ เสด็จพระพาสเมืองสะลั้งงอครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ กับ
 เรื่องที่เรือพระที่นั่งเวสชาติรีไปเกยผาอับปางอยู่ที่ผาชาอีลี ริมเกาะปูเลา
 อังสา หน้าปากน้ำสะลั้งงอนั้นถวาย เสวยแล้วเสด็จออกลานสนามเทนนิส
 ที่หลังจวน ประทับทอดพระเนตรการแข่งขันเทนนิส ซึ่งเวลานั้นผู้
 เล่นมีมิสเตอร์สโคเวล คู่กับ มิสเตอร์โอลีเวอร์ ประชันกับมิสเตอร์
 ตันกัน คู่กับ มิสเตอร์กาเร ระหว่างเวลาประทับ ข้าหลวงใหญ่ไต้ นำ

๐ Sail Rock สุลต่านที่เล่า นั้น ขณะนั้นเป็นรายามูตา และได้มาเผ้า ฯ รับเสด็จ
 อยู่ด้วย

มิสเตอร์กูเคงหุย ชนจีน ราวชาหิ^๑ อารูลานันดัม พิลเลย์^๒ ผู้แทน
รัฐบาลอินเดียซึ่งเรียกกันว่าเอเยนต์ มิสเตอร์ กินเคอส์เลย์ และ
มิสเตอร์ ชาร์วีสัน ปลัดบัญชาการ^๓ เผ่าทุลละของธลีพระบาท ทรงมี
พระราชดำรัสปราศรัยกับข้าราชการ และพ่อค้าเหล่านั้นโดยทั่วถึง
ตลอดได้พระราชทานพระกระแสกับราวชาหิอารูลานันดัม พิลเลย์ว่า
ในภายหน้าพระองค์ทรงมีโอกาสเมื่อใด จะไกรเสด็จประพาสอินเดีย
สักครั้ง

เซอร์ ยอร์ช แมกซ์เวล เป็นผู้มีรูปร่างหน้าตาผ่าเผยได้ลักษณะ
เกิดเมื่อ ค. ศ. ๑๘๗๑ มีอายุถ้านับให้เต็มปีเวลานี้ ๕๒ บริบูรณ์ เริ่ม
ศึกษาวิชาในโรงเรียนคลิฟตัน เป็นเนติบัณฑิต แรกเข้าทำงานอยู่ใน
ราชการเประ เคยรับราชการในตำแหน่งขุนศาลและตุลาการตามท้อง
ที่ต่าง ๆ ในสหรัฐมะลายูหลายแห่ง ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็น
ทนายเมือง และผู้รั้งอธิบดีอัยการในสเตรตส์เซตตลเมนตส์ ค. ศ.
๑๙๐๙ ย้ายไปรับราชการในหน้าที่ปกครอง เป็นที่ปรึกษาราชการนคร
ไทรบุรี ปี ๑๙๑๔ เป็นผู้รั้งปลัดบัญชาการ (โคโลเนียลเสเกรตารี)
สเตรตส์เซตตลเมนตส์ ปี ๑๙๑๗ เป็นข้าหลวงประจำนครเประ รับ
ราชการก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับมา ปี ๑๙๑๘ เป็นที่ปรึกษาทั่วไปของ
รัฐบาลยะโฮร์ รุ่งขึ้นปี ๑๙๑๙ กลับไปเป็นข้าหลวงประจำนครเประอีก

๑ Rao Sahib เป็นบรรดาศักดิ์ขุนนางในอินเดีย

๒ Arulanandam Pillay, B.A., B.L.

๓ ตำแหน่งนี้เรียกกันในภาษาว่า Under-Secretary

มีตราอังกฤษชั้น K.B.E. และ C.M.G. เป็นนักประพันธ์ทางกฎหมาย ได้รวบรวมประมวลต่าง ๆ ทั้งทางแพ่งและอาชญาในสเตอร์ตส์ เซตทลเมนตส์และเปรชั่นไว้มาก

เสด็จกลับจากจวนข้าหลวงใหญ่เวลาห้ากึ่งสี่ ๗ ล.ท. เวลา ๙.๐๕ ล.ท. เสด็จลงจากที่ประทับโฮเทลสถานี่ ขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง ในการเสด็จพระราชดำเนินเกาะหมาก เสอร์ ยอร์ช แมกซ์เวลล์ พร้อมด้วยเจ้าผู้ครองนครสะลังงอและนิครีแซมบิลัน กับบรรดาข้าราชการประจำเมือง ตลอดจนพ่อค้ากฤหบดี ได้มาคอยเฝ้าส่งเสด็จอยู่ ณ ซาลาสถานี่ตั้งแต่วันเสด็จถึง รถพระที่นั่งเคลื่อนกระบวนออกจากสถานี่ตามเวลากำหนด ใช้จักรแล่นไปตลอดคืน

นับแต่วันออกจากกรุงเทพ ฯ มาจนถึงวันนี้ได้ ๙ ราตรีกับ ๑๐ วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสำราญพระราชหฤทัยตลอดมา

เจ้าสุเลมานซาค์ สุลต่านผู้ครองนครสะลังงอ กับเจ้ามุฮัมหมัด ยักตีเปอร์ต่วนเบซาร์ ผู้ครองนครนิครีแซมบิลัน เมื่อปีกลายก็ได้พากันเข้ามาเยี่ยมกรุงเทพ ฯ และพักอยู่ที่โฮเรียนเทลโฮเทลหลายวัน แต่การเข้ามาเพียงว่ามาผ่อนผันอิริยาบถเจียบ ๆ ไม่ประสงค์จะให้ผู้ใคร่จึงมิได้มีการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

การรับเสด็จ ฯ ที่กัวลาลัมเปอร์ ต้องนับว่าเขาได้จัดทำกันอย่างดี ที่สุดที่จะทำได้ ทางราชการก็ได้ออกหมายกำหนดการเค้าเดียวกับที่ออกใช้ที่สิงคโปร์ แต่ดู ๆ ระเบียบจัดการเขาออกจะกวัดขั่นกว่า เช่นตั้งจะ

เห็นได้ตามสำเนาซึ่งได้มาไว้ฉบับหนึ่งว่า :-

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรุงสยาม) จะเสด็จมาถึงเมือง กัวลาลัมเปอร์ในเย็นวันจันทร์ วันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๗ โดย รถไฟพิเศษ

เวลา ๗.๓๐ ล.ท. ให้กองทหารราบซัสแซกหลวงกองพัน ๒ ที่จัดไว้เป็นกองเกียรติยศ ไปถึงสถานีและขึ้นไปตั้งแถวอยู่ ณ ซาลาที่ ๑ หันหน้าตรงข้ามกับซาลาที่ ๒ ให้ข้างแถวซ้ายมืออยู่ตรงทางออกโฮเทล ไป หมวกแถววงให้ตั้งอยู่ทางขวามือแห่งแถวกองเกียรติยศนั้น

เวลา ๗.๔๐ ล.ท. ให้บรรดาสมาชิกคณะสภานักวิชาการรวมนายก ข้าหลวงยุติธรรม ผู้แทนข้าหลวงประจำนครปาหัง บรรดาข้าหลวง ยุติธรรม กับผู้บังคับการกรมทหารราบซัสแซกหลวงกองพัน ๒ ไป พร้อมกันอยู่ที่ระหว่างร้านขายหนังสือกับช่องทางเข้าซาลาที่ ๑ บรรดา เหล่าหัวหน้ากรมกองต่าง ๆ ที่ได้รับเชิญไว้ก็ต้องไปถึงซาลานั้นในเวลา เดียวกัน

เวลา ๗.๔๕ ล.ท. ยงตีเปอร์ตันเบซาร์ (เจ้าผู้ครองนคร) นิกรีแซมบิลัน ผู้แทนข้าหลวงประจำนครนิกรีแซมบิลัน อุนตัง (เสนา หกตำแหน่ง) แห่งนิกรีแซมบิลัน กับบริวารของเจ้าที่กล่าวมานั้น จะมาถึงสถานี ให้รอท่านข้าหลวงใหญ่อยู่ตรงปากทางโฮเทล ช่องที่จะ เข้าไปข้างในสถานีก่อน

เวลา ๗.๕๐ ล.ท. เจ้าผู้ครองนคร (สุลต่าน) สะลังงอ ข้าหลวง

ประธานกรรมการสงฆ์ กับบริวารของเจ้าจะมาถึงสถาน ณ ที่เดียวกันกับ
เจ้าผู้ครองนครนิกรีแซมบิลัน และปฏิบัติการทั้งนั้นเหมือนกัน

เวลา ๗.๕๕ ล. ท. เป็นเวลาที่กำหนดไว้ว่า ท้าวท่านข้าหลวงใหญ่
แห่งรัฐบาล (ซีฟเสเกรตารีทุทีเคาเวนนต์) จะมาถึง เมื่อท่านมาถึง
แล้ว เจ้าผู้ครองนครทั้ง ๒ กับบรรดาข้าหลวงประธานกร อุณห์แห่ง
นิกรีแซมบิลัน และเหล่ากรมการข้าบริวารของเจ้า จะได้พร้อมกันเข้า
ไปยังศาลาสถาน ณ ศาลาที่ ๑

เวลา ๘.๐๕ ล. ท. กระบวนรถพระที่นั่งจะแล่นเข้ามาเทียบชาน-
ชาลาที่ ๑ ท้าวรถพระที่นั่งจะจอดตรงปากทางออก

การนำเข้า

เมื่อรถพระที่นั่งเทียบชานชาลา นับว่าเป็นการเรียบร้อยดีแล้ว
กงสุลเยเนอราลสยามจะลงมาจากรถไฟ อัญเชิญท่านข้าหลวงใหญ่กับเจ้า
ผู้ครองนครทั้งสงฆ์และนิกรีแซมบิลัน ให้พร้อมกันขึ้นไปเฝ้าทูล
ละอองธุลีพระบาทบนรถพระที่นั่ง

เวลา ๘.๑๐ ล. ท. เจ้าผู้ครองนครทั้ง ๒ ที่กล่าวนามข้างบน
กับท่านข้าหลวงใหญ่จะได้กราบถวายบังคมลากลับลงมารอเฝ้าอยู่ ณ ศาลา
สถานี่อีกครั้ง

เวลา ๘.๑๕ ล. ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จลงจากรถ

๑-๒ เพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะไม่ต้องเสด็จออกเป็น ๒ ครั้ง การนี้ได้เป็น
ไปตามนี้ เปลี่ยนเป็นเสด็จลงให้เฝ้ากันที่ศาลาสถานี่เสียทีเดียว

พระที่นั่ง ให้ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทยาวิธ แตรวงบรรเลง เพลงสรรเสริญพระบารมีและลดธงประจำกอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ เจ้าผู้ครองนครทั้ง ๒ กับ ท่านข้าหลวงใหญ่จะตามเสด็จในการนี้

ระหว่างเวลาทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ เหล่าข้าราชการบริพารที่โดยเสด็จพระราชดำเนินในชุดจะมาพร้อมกัน แล้วยืนเรียงเป็นลำดับชั้นอยู่หน้ารถพระที่นั่งและที่ใกล้เคียง บรรดาเจ้านายและข้าราชการฝ่ายบ้านเมือง ผู้ที่จะมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ต้องมายืนเรียงกันอยู่ในบริเวณด้านหน้าทางออก ตรงระหว่างทางออกกับรถพระที่นั่ง

เมื่อได้ทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศแล้ว จะได้เสด็จพระราชดำเนินมายังที่ช่องทางระหว่างทางออกกับรถพระที่นั่ง ท่านข้าหลวงใหญ่เจ้าผู้ครองนครนิครีแซมบิลันและสะลังงอจะมายืนรออยู่เบื้องซ้ายแห่งที่ประทับ

เจ้าผู้ครองนครนิครีแซมบิลัน จะได้นำผู้แทนข้าหลวงประจำนครนิครีแซมบิลัน อุบักเสนาหาคำแหน่ง กับบริพารประจำองค์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

เจ้าผู้ครองนครสะลังงอจะได้นำข้าหลวงประจำนครสะลังงอ รามามูคา (รัชทายาท) เมืองสะลังงอ และมวลบริพารของเจ้า เฝ้า ฯ เช่นเดียวกัน

ข้าหลวงใหญ่จะได้นำนายข้าหลวงยุติธรรม ผู้แทนข้าหลวง
 ประจํานครปาหัง มวลข้าหลวงยุติธรรม ที่ปรึกษากฎหมายกับมิสเตอร์
 กินเตอร์สเลย์ นายจูเกียเบ็ง มิสเตอร์แฮมไฟร์ มิสเตอร์เบเลย์ นาย
 วองยิกตอง กับผู้บังคับการกองทหารราบซัสแซก (กองพันที่มารับ
 เสด็จ) นั้นเฝ้า ฯ

ผู้ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ต้องเดินมาทางเบื้องซ้ายแห่ง
 ทานข้าหลวงใหญ่ผ่านเจ้าผู้ครองนครทั้งสองไป เมื่อเฝ้าทูลละอองธุลี
 พระบาทแล้ว จะเดินผ่านหน้าที่นั่งไปทางเบื้องขวาที่ประทับ ตรงไป
 ทางรถพระที่นั่งเทียบ

เมื่อเสร็จการเฝ้าแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จยัง
 โฮเทลสถานีตามช่องทางชาลาที่ ๑ ข้าหลวงใหญ่พร้อมด้วยเจ้าผู้ครอง
 นครทั้งสอง จะโดยเสด็จพระราชดำเนินส่งเสด็จจนถึงโฮเทลก่อน
 จึงจะกราบถวายบังคมลา กลับ การกลับจะได้จัดให้ตรงข้ามกับเมื่อมา
 (ครั้งเมื่อท่านทั้ง ๓ นี้กลับแล้ว) สมาชิกคณะสภานิติชาการรวม นายก
 และข้าหลวงยุติธรรม ผู้บังคับการทหารราบซัสแซกจึงจะกลับ แล้ว
 ต่อไปบรรดาผู้ที่รับเชิญจึงกลับ

บรรดารถยนต์ที่เจ้าของขี้นมาจะต้องเอามาจอดไว้ตรงช่องทางเข้า
 สถานที่ทำการกรมรถไฟ (สหรัฐอเมริกา) แล้วเรียงไว้ตามทางเข้า
 สถานที่ได้โฮเทลให้เป็นลำดับไป ดังที่แจ้งไว้ข้างบน

รถพระที่นั่งระหว่างเวลาเสด็จประทับ จะจอดอยู่ ณ ที่ใต้มุขโฮเทล

และในโอกาสที่เสด็จประพาสเมืองกัวลาลัมเปอร์ จะปิดการสัญจร
ไปมา ณ ถนนคามันซาราตรงทางเข้าสถานี ตั้งแต่วันที่ ๒๕ เวลา ๗
นาฬิกาหลังเที่ยง จนถึงวันที่ ๓๐ เวลา ๕ นาฬิกาถึงกลางคืน บรรดา
ราษฎรผู้จะเข้าออกในบริเวณสถานีระหว่างเวลาที่กำหนดไว้ ให้ไปมา
ทางถนนวัตกินซ์ ด้านซาลาที่ ๔

ให้กรมตำรวจนครบาล จัดการประกาศแจ้งความการสัญจรใน
บริเวณสถานีในหนังสือพิมพ์มาเลเมลล์เสียแต่วันจันทร์ และใจความ
แห่งคำประกาศควรพูดให้ชัดว่า ถนนด้านหน้าสถานีทางถนนคามัน-
ซารานั้น จะปิดแต่วันจันทร์เวลา ๗.๐๐ ล.ท. ไปจนถึงวันอังคารเวลา
๕.๐๐ ล.ท. ผู้เข้าออกจะต้องมีใบอนุญาตของเจ้าหน้าที่ทุกคน

กับได้ทราบต่อไปว่า บรรดาผู้ที่ได้รับเชิญมาชมพระบารมี ต้อง
มีอนุญาตบัตรของเจ้าหน้าที่ออกให้ถึงจึงจะไปมาได้ ผู้ถือบัตรแดงเข้า
ไปเฝ้าได้ถึงซานซาลาสถานี บัตรเขียวให้อยู่ที่ลานบริเวณ

กัวลาลัมเปอร์^๑ เป็นเมืองอยู่ในอาณาจักรสะลังงอ เป็นเมืองหลวง
หรือเป็นที่ที่เรียกกันว่า ที่ว่าการของรัฐบาลสหรัฐมะลายู กับเป็นเมือง
หลวงของนครสะลังงอเองอีกด้วย เป็นเมืองอยู่ในจำพวกเมืองใหม่
เวลานี้ยังมีพลเมืองได้เพียง ๘๐,๔๒๔ คน ทัวเมืองตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำ

๑ Kuala Lumpur

กะลัง มีคำเล่าชมกันว่า:— “เมื่อ ๖๐-๗๐ ปีที่แล้วมาแล้ว ยังเป็นหมู่บ้านป่า ๆ เราดี ๆ ทั้งมีชื่อเสียงอยู่ว่าเป็นท้องถิ่นที่น่ากลัว ด้วยพวกจีนที่เข้าไปทำเหมืองแร่ คอยก่อวิวาทฆ่าฟันกันอยู่อย่างไม่มีเวลาหยุด และไม่ทำร้ายกันแต่ระหว่างผู้ที่มีอิทธิพลต่อกัน ผู้ที่สัญจรไปมาก็ถูกฆ่าฟันฟันแทงกันอย่างน่าหวาดเสียวเนื่อง ๆ ไม่มีใครเข้าไปจัดการอย่างไรเลย. สมัยนั้นเกือบจะเรียกกันได้ว่า บ้านเมืองไม่มีชื่อมีแป ใครจะต้องการทำร้ายใครเอาเงินออกจังกัน ก็ทำกันได้โดยซึ่ง ๆ หน้า เช่นยุคหนึ่ง ไม่กี่สิบปีล่วงแล้วไปนี้เท่าใด ราว ๆ ต้นรัชกาลที่ ๕ มีเรื่องหนึ่งปรากฏว่า กับปีตันหัวหน้าจีนผู้หนึ่ง เทียวออกประกาศจ้างตัดศีรษะคนอย่างง่าย ๆ โดยเปิดเผย ให้ทำไม่ว่าผู้ใดสุดแต่เขาจะเห็นได้ว่ามีอิทธิพลต่อเขา ทำกันได้ถึงเช่นนั้น แต่เวลานั้นตรงกันข้าม กัวลาลาเปอร์ลัมเป็นที่สนุกสนานมีชื่อเสียง เป็นที่ประชุมของพวกนักเทียวเกือบทุกชาติทุกภาษาในคาบสมุทรมะลายู เช่นเทียวถ้าบาตู บ่อน้ำร้อนคุซนัตว และไปตุการกสิกรรม เช่นการทำสวนยาง สวนมะพร้าว ไร่มันสำปะหลัง ทั้งการทำนา เหล่านี้” นี่เป็นถ้อยคำที่ยกกันชมความจริงแค่ไหนไม่มีเวลาพอตนเองได้ เท่าที่เห็นก็ทั่วเมืองซึ่งจะดีถึงเทียบสิงคโปร์ก็ยังไม่ไหว สถานที่ทำการของรัฐบาลปลูกสร้างกันอย่างโปรง ๆ เป็นตึกแบบฝรั่ง สังเกตได้ว่าคงเย็นสบายเพราะไม่ทึบ แม้ก่อทำกันสูง ๆ แต่โดยมากก็เพียง ๒ ชั้น ก้านหน้าศาลารัฐบาลมีหอนาฬิกาสูงใหญ่ทำต่อขึ้นไปบนมุข แม่น้ำกะลังแบ่งเมืองออกเป็นสองภาค

เรียกกันตามปากตลาดว่ายุโรป ซึ่งเป็นที่ฝรั่งอยู่ภาคหนึ่ง เอเซียสำหรับ
 กันให้ชาวตะวันออกอยู่ภาคหนึ่ง บ้านฝรั่งมักทำกันอยู่บนเนินและ
 โคต ๆ ออกไป มอสิวิหารแขงงาม ๆ ที่พออยู่ได้ก็จำพวกในเมือง
 และก็เป็นฝีมือช่างปัจจุบันโดยมาก ทั้งมีสิ่งที่น่าชวนถึงการออกแบบผัง
 เถาที่เห็นได้ คุณจะทำอะไรช่างไม่ค่อยใช้ความคิดใหม่เลย อันไหนมี
 รูปอย่างไรใหม่ที่ทำขึ้น ก็มักถ่ายแบบเอารูปทรงเท่านั้นไปอีก ตลอด
 ลวดลายเครื่องประดับตึกบ้านร้านโรงตามสองข้างถนน ก็แบบตามถนน
 เจริญกรุง ยังมีสูง ๆ ต่ำ ๆ คำ ๆ ขาว ๆ อย่างใครทำได้ทำเอา มีที่ขุด
 ถ่านศิลาอยู่แห่งว่าไม่ไกลจากตัวเมืองไปเท่าใดนัก เมื่อพูดถึงวิธีแบ่งบ้าน
 เมืองออกเป็นส่วนฝรั่ง ส่วนพวกตะวันออกก็ไม่ใช่ของที่แปลกอะไร
 เพราะฝรั่งเขามักจัดทำเมืองประเทศราชเขาคงนั้น ตั้งในอินเดียแม้
 รถไฟยังมีการกัน ๆ ไว้ในรถโดยสารเช่น มีชั้นที่ ๑ สำหรับฝรั่ง ชั้น
 ที่ ๑ สำหรับชาวเมือง ถนนเขาใช้หินแลตเทอไรต์แดงโรย ว่ามีภาษี
 กว่าชนิดแกรนไนต์ที่ใช้ ๆ กันในเมืองเรา อ้างประโยชน์ถึงเวลาแตก
 กล้าไม่ฉายเข้าสายตาผู้สัญจรอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งแม้ว่าเมื่อเป็นฝุ่น
 ปลิวขึ้นมาติดต้องเสื้อผ้าก็บดได้ง่าย เพราะไม่มีน้ำหนักเพียงไร ทั้ง
 เป็นประโยชน์ไม่ทำอันตรายต่อเท้าม้าหรือสัตว์พาหนะอีกด้วย มีสวน
 (ปาร์ก) ทำขึ้นเป็นที่เที่ยวของสาธารณชนทั่วไปสวนหนึ่งกว้างขวาง
 มาก ตั้งอยู่ระหว่างทางที่จะขึ้นไปจนข้ามหลวง และก็ไม่ห่างจากจน

นั้นไปเท่าใด มีสระยาวใหญ่ให้ชื่อว่าทะเลสาบชิตนี ถึงเอาเรือขนาด
ใหญ่ลงแจวพายเล่นในนั้นก็ไค้ สนามคอลฟ์อยู่ทางถนนเบิร์ช ไม่สู้
ห่างจากสถานีรถไฟใหญ่ไปก็มากนัก สนามแข่งม้าอยู่ออกไปย่านถนน
ปีนัง สังเกตดูความรักษาออกจะอย่างว่าบกพร่องบ้าง สถานีรถไฟใหญ่
กว่าที่อื่นไปห้มาก หรือให้พูดเสียทีเดียวว่า ใหญ่ที่สุดของบรรดา
ทุกสายที่มีอยู่ในคาบสมุทรก็ไม่ผิด โฮเทลสถานีปลูกติดออกไปด้านหลัง
หันหน้าออกถนนแบบเดียวกับที่อื่นไป เป็นตึกคอนกรีตสูงถึง ๓ ชั้น
มุมยังมีหอหวดสูงขึ้นไปอีกชั้น ทัวหน้หน้าว่าเป็นชั้นที่ ๔

อนึ่งเมื่อเวลาบ่ายได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทวีติยาภรณ์มงกุฎสยามแก่ อำมาตย์เอก
พระยาประติพัทธภูบาล กับทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มหา
อำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร เชิญเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไป
พระราชทานแก่เจ้านายและข้าราชการเมืองยะโฮร์อีก คือ :-

ประดมาภรณ์มงกุฎสยามแก่เจ้าอิสไมล เจ้ามกุฏ ๑ คาโต๊ะ
มนตรีเบซาร์ (อับดุลลาห์บินยาฟฟา) นายกแห่งคณะเสนาบดี ๑

ทวีติยาภรณ์ช้างเผือกแก่เจ้าอาริสบันตะหะรา ๑ เจ้าอาห์มาห์ ๒

๑, ๒ เป็นโอรสสุดด่านชั้นลูกเธอ และเจ้าอาห์มาห์ ต่อมาพบในหนังสืออื่นอีก เรียก
อาห์มัด Ahmad ก็มี กับดูเหมือนจะมีตำแหน่งเป็นตำมะหงด้วย

จักรดาภรณ์มังกุสยามแก่ นายพันตรี ยาหยา บินอาบูตาหลิบ
แห่งกรมทหารบกยะโฮร์ ๑

กับเบญจมาภรณ์มังกุสยามแก่นายร้อยโท อับดุลซามิต บินตอก
อีก ๑

๑ ตามราชกิจจา ฯ แต่เข้าใจว่าคงมีขศเพียงนายร้อยตรี เพราะตามบัญชีที่เบิกเฝ้า ฯ
ที่นำลงในหนังสือพิมพ์ ในสิงคโปร์เรียก Second Lieutenant.

ทางมะลายูเจ้านายและข้าราชการเขาก็มียศ (คล้าย ๆ) ฐานันดรใช้กัน สุดท่าน
เป็นผู้ให้ตั้งทางยะโฮร์ เช่นเจ้าอิสไมลที่เรียกกันว่าตนกูมะโคต๊ะ คำนั้นก็เป็นอย่าง
ฐานันดร และเจ้าอารีสมันตะหะระนันก็ชื่อเช่นนั้น เพราะชื่อเดิมเขาว่า อาบูบะการ มี
ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อีกหลายนาย ที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเมื่อคราวเสด็จ ฯ ที่มีชื่อ
เช่นนั้น เช่น :-

อังกูอับดุล อาสัส

มีว่า อังกูมาตาบา

ดาโต๊ะดอค

„ ดาโต๊ะกีวี

ดาโต๊ะมูสตาฟฟา

„ ดาโต๊ะอิสต์อาดัด และ

ดาโต๊ะโมหะหมัดชาลเลย์

„ ดาโต๊ะปรีวารา

ฯลฯ

ฯลฯ

ตอนสาม

เกาะหมาก—กัวลากังซาร์—อานะบูกิต

เสด็จถึงเกาะหมาก — เขาปิ้งและรถไฟเขา — ฝนตกใหญ่ — งานอุทยานสโมสรที่จวนผู้ว่าราชการ—บ้านอัษฎางค์ — จวน — มิสเตอร์ กอริงตัน — งานแข่งม้า — เสด็จเสวยที่ อี แอน โอ ไฮเทล — ประพาสวัง—พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ที่อยู่ตอก — ประพาสถนนรอบเกาะและสโมสรว่ายน้ำ—ประพาสวัดเก็กกลสี — เจ้าอธิการถวายพระพรชัย—วัดเก็กกลสี — ถนนรอบเกาะ — เสด็จบ้านพระยาภูมิบาลภักดี — ร้านเคอซิลวา — เกาะหมาก — เสด็จถึงกัวลากังซาร์ — นายพันโทพาร์ — ทอดพระเนตรคลี — งานเลี้ยงถวายที่ทำเนียบที่ประทับ — ถวายพระพรชัยของสุลต่านและกระแสนพระราชดำรัส — พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่สุลต่าน — เมืองกัวลากังซาร์ — เมืองไท่เผิง — ถนนแต่กัวลากังซาร์ไปบุกิตมะทายาม—สุลต่านอิสคานดาร์—ร่วม

วันพุธ วันที่ ๑ ตุลาคม

ถึงเกาะหมาก

รถพระที่นั่งถึงสถานีไปร อันเป็นสถานีปลายทางที่จะข้ามไปเกาะหมาก เวลา ๗.๔๐ ก. ท. เร็วกว่าเวลาที่กำหนดไว้ ๒๐ นาที เวลา ๘.๐๐ ก. ท. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องขาวนายพลเอกทหารอังกฤษเสด็จลงจากรถพระที่นั่ง ทรงพระราชดำเนินไปยังท่าเรือ ประทับ

เรือพระที่นั่ง ชีคัลล์ ซึ่งรัฐบาลสเตอร์สเขตชลมนตส์จัดเตรียมไว้ถวาย
 มิสเตอร์ เยอรราร์ด เอ. สมิท ผู้รักษาการท้องที่ปัตเตอร์เวท (ซึ่งเรียก
 กันว่า ซีเนียร์คิสตริกออฟฟิเชอร์ ทำนองผู้ว่าราชการอำเภอของเรา)
 ได้มากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ ณ สถานที่ ณ ท่าเรือที่จะเสด็จลง มีจางวางโท
 พระยาสุรินทรราชา^๒ สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลภูเก็ต พร้อม
 ค่ายข้าราชการและกรรมการเมืองภูเก็ต มี อำมาตย์เอก พระยาอัครราช
 ทรงสิริ^๓ อธิบดีผู้พิพากษา นายพันตำรวจเอก พระยาอาชญาพิทักษ์^๔
 ผู้บังคับการตำรวจภูธร อำมาตย์โท พระยาประวัติดุสิตวงศ์^๕ อำมาตย์
 โท พระระนองบุรีศรีสมุทเขตร^๖ ผู้ว่าราชการจังหวัดระนอง อำมาตย์
 ทรี พระศรีเวชกิจ^๗ สาธารณสุขมณฑล อำมาตย์ตรี หลวงพิทักษ์-
 ชินประชา กับ รองอำมาตย์โท ชุนพิศาลสารกรณ์ ปลัดสุขาภิบาล
 จังหวัดภูเก็ตอีก ๑ ซึ่งมากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ ได้ไปเฝ้าทูลละอองธุลี
 พระบาท

๑ Gerard A. Smith (Actg.)

๒ นายก วิเศษกุล, ต่อมาย้ายไปเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช แล้วเป็น
 อธิบดีกรมนคราทร

๓ แม้น อรุณลักษณ์

๔ เกษ สุนทรวรณ

๕ คอ บู้ดี ณ ระนอง นอกราชการอยู่หลังสวน

๖ คอ บู้ไย ณ ระนอง

๗ คี คัวแพทซ์

๘ น้อม เหมแก้ว

เรือพระที่นั่งใช้จักรออกจากท่าเรือราวเวลาประมาณ ๘.๓๐ ก.ท. พอแล่นออกไปได้กึ่งทาง จะถึงสะพานวิกตอเรียท่าขึ้นเมืองเกาะหมาก เรือรบแมกโนเลีย (ซึ่งออกจากสิงคโปร์แต่เย็นวันที่ ๒๘ เดือนก่อน เพื่อมากอยรับเสด็จอีกนั้น) ได้ยิงปืนใหญ่ถวายคำนับ ๒๑ นัด เรือพระที่นั่งถึง และเทียบสะพานท่าเรือได้ราว ๘.๕๐ ก.ท. ที่อนนอร์บล มิสเตอร์คอดริงตัน^๑ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด (แอกติงเรซีเดนต์-เคาซิลลอร์) เกาะหมาก มาเฝ้ารับเสด็จอยู่บนสะพาน เสด็จขึ้นท่าประมาณเวลา ๙.๐๐ ก.ท. ณ สะพานท่าเรือ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด นำมิสเตอร์ไวท์เลย์^๒ ผู้พิพากษาศาลจังหวัด (ปีวนิช) มิสเตอร์ปรักต์^๓ ผู้พิพากษาศาลแขวง (ติสตริกซ์) กับสมาชิกสภาอุษฎฐิกา และหัวหน้ากรมกองต่าง ๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พอเสร็จการ เฝ้าแล้วเสด็จโดยลาทพระบาทไปยังเชิงสะพาน ซึ่งมีกองทหารปืนพะม่า (เบอร์ม่าไรฟลส์^๔ ที่จัดมาจากเมืองไท่ผิง) ๑๐๐ คน มาเข้าแถวเป็นกองเกียรติยศ คอยรับเสด็จอีกชั้น ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทยาวิธ แตรวงกองทหารราบซัสแซกหลวงกองพัน ๒ บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อจบเพลงแตรแล้วทรงตรวจแถวทหารพร้อมด้วยผู้แทนผู้ว่าราชการ แล้วเสด็จขึ้นประทับรถยนต์พระที่นั่งเสด็จไปยังที่ประทับ

๑ The Hon. Mr. S. Codrington

๒ Mr. Justice M. H. Whiteley

๓ Mr. E. Pratt

๔ The Burma Rifles ทหารกองเด็วกับที่ไปรักษาการที่อิโปห์เมื่อเสด็จประทับ

แรมที่จัตวา ณ เช้าปีนั้น รถพระที่นั่งถึงเชิงเขาราว ๑๐.๐๐ ก. ท.
 มิสเตอร์ โรเยอร์ช^๑ ผู้จัดการรถรางเข้ามาคอยเฝ้ารับเสด็จ กราบบังคม
 ทูลเชิญเสด็จขึ้นประทับบนรถคันที่ตกแต่งเตรียมไว้ถวาย เสด็จถึงยอด
 เขาประมาณ ๑๐ นาฬิกาถึง ทรงประทับพระเก้าอี้ห้ามเสด็จไปยังเรือน
 หลวงอันมีนามว่า เบล รีติโร^๒ ที่รัฐบาลอังกฤษจัดถวาย

ในการเสด็จถึง บรรดาเรือกลไฟทั่วไปในอ่าวท่าเรือได้ชักธงราว
 และตกแต่งเรือถวาย เพื่อเป็นการแสดงความเคารพเช่นเดียวกับที่อ่าว
 เมืองสิงคโปร์เมื่อวันเสด็จถึงและกลับ ที่สะพานท่าวิกตอเรียก็มีการ
 ตกแต่งประดับทั่วสะพานและหลังคา มีผู้คนผ้าผูกโบไม้พันท้อยเป็นโค้ง
 เป็นซุ้มทั่วไป ทั้งมีธงไตรรงค์และธงชาติไทยใหญ่แขวนสลักกันตลอด
 ทุกซุ้ม

อเนกเวลาเสด็จลงจากรถไฟพระที่นั่ง ณ สถานีไปรเมื่อเช้า ได้ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหีบถมทองหีบหนึ่ง แก่มิสเตอร์
 เฮนชอร์ ผู้รั้งผู้จัดการทั่วไปแห่งรถไฟสหรัษฎะมลายู ซึ่งได้โดยเสด็จ
 พระราชทานเงินมาแต่วันเสด็จจากปากังเบซาร์ เพื่อกำกับควบคุมดูแล
 กระบวนรถพระที่นั่ง และได้กราบถวายบังคมลากลับไปที่อยู่ ณ เมือง
 กัวลาลัมเปอร์

๑ Mr. T. Rogers

๒ Bel Retiro

วันพฤหัสบดี วันที่ ๒ ตุลาคม
บนเขาปินัง (ปินังฮิลล์)

ตั้งแต่ ๑๐.๐๐ ล.ท. เมื่อคืนมา ฝนได้เริ่มตกพริ้ว ๆ ตีกลง
กลับตกหนักเข้า ทั้งมีพายุใหญ่จนต้นไม้ใหญ่ในบริเวณที่พักหักลง
อย่างระเนระนาด สว่างเข้ากลับหนักเข้าอีก และตกเรื่อยมาจนสาย
ตลอดถึงเที่ยงวันก็ยังไม่ซา ถนนตามบนเขาถล่มทะลายลงไปหลายแห่ง
เชื่อว่าในเมืองยอร์ชทาวน์น้ำท่วมบ้านราษฎรเอาหลายตำบล
ถนนก็ถูกน้ำท่วมหลายสายจนขัดการสัญจรไปมา และพูดกันว่านับ
แต่ ๑๕-๑๖ ปีล่วงแล้วยังไม่เคยมีฝนใหญ่ในเกาะหมากเลย

เวลาบ่ายผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดมีการรับแขกคาร์เทินปาร์ตีถวาย
เพื่อเป็นพระเกียรติยศ เนื่องจากมีฝนตกอยู่ตลอดวัน เลยไม่สามารถเสด็จ
พระราชดำเนินได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี
หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรเสด็จไปแทน เจ้าของงานได้เชิญแขกมา
ประมาณ ๓๐๐ คน แม้ว่าฝนตกใหญ่จนไม่มีเวลาชาลงได้ตั้งกล่าวก็ตี
บรรดาผู้ที่ได้รับเชิญก็ยังอุทิศสัพเพเหระไปนัยว่าเกือบทุกคน โดยหวังจะ
ได้มีโอกาสมาชมพระบารมีกระนั้น

รถรางเขาปินัง^๒ (ที่เรียกกันว่าปินังฮิลล์เรลเวย์) เมื่อยังไม่ทัน

๑ เมื่อคราวงานเดินรำแสนต์ตันสตันที่สิงคโปร์ หนังสือพิมพ์ที่นั่นลงว่า มกุฎราชกุมาร
Crown Prince (สยาม) ได้เสด็จแทนพระองค์ในงานนั้น

๒ Penang Hills Railway

เห็น หากให้เตาพุท ๆ กันถึงเรื่องวิธีทำ ก็คงจะว่ากันว่าทำกันโดยวิธี
ธรรมดา ทอขวางไปตามไหล่เขา สันเขา หักไปทบมา เช่นทำถนน
ขึ้นลงตามเขานั้นเอง นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ทำกันอย่างวิธีทำเกรินหรือ
ลิฟต์เรลคี ๆ อย่างที่เขาเรียกฟุนิกูลาร์เรลเวย์ ไม่มีสิ่งใดแปลกและ
พิสดารอย่างไร ทำแต่เชิงเขาตรงขึ้นไปสันเขา มองเป็นบันไดอย่าง
บันไดตรงที่บรมบรรพต ตรงสันเขาที่ทางรถทำขึ้นไป วัดสูงจากระดับ
น้ำทะเลได้ ๒,๓๘๑ ฟุต เนื่องด้วยความชันของเขาไม่ได้ระดับกันตลอด
บางแห่งต้องก่อเขื่อนยื่นออกไปรับไว้ ทางรถทำเป็นสองตอน ตั้งแต่
พื้นดินขึ้นไปถึงราวกึ่งทางตอนหนึ่ง ตั้งแต่กึ่งทางไปถึงสันเขาอีกตอน
หนึ่ง ระยะทางสองตอนนี้รวมด้วยกันยาวประมาณ ๕๐ เส้น ตัวรถ
ทำเป็นรูปคล้ายตุ๊กกว้างราว ๔ ศอก ยาวก็สัก ๑๐ ศอก สูงข้าง ทำข้าง
ที่นั่งทำเป็นชัน ๆ อย่างชันบันได จัดให้เดินอยู่ด้วยกัน ๔ คน ใน
ตอนหนึ่งขึ้นกันลงกัน การเดินใช้แรงไฟฟ้าทำนองเดียวกับลิฟต์ รถ
ขึ้นลงต้องพร้อมกัน มีลวดขอลเลขผูกติดกันรอยผ่อนขึ้นลง อัตราเดิน
เขากะไว้ไม่ให้เร็วกว่าชั่วโมงละ ๔ ไมล์ ระยะที่เดินขึ้นลงกินเวลา
เที่ยวละ ๒๔ นาที ทั้งขึ้นลงเที่ยวหนึ่งราว ๑ ชั่วโมง เพราะต้องมีการ
เสียเวลาถ้ายรถเมื่อหมดทางตอนหนึ่ง ๆ ตัวรถบรรจุคนโดยสารได้
อย่างเต็มที่ก็สัก ๓๐ คน มีสถานี ๓ แห่ง ตรงเชิงเขาแห่งหนึ่ง กลางทาง
เมื่อหมดทางตอนหนึ่งแห่งหนึ่ง กับบนสันเขาที่เรียกสถานีบนอีกแห่ง
หนึ่ง ระหว่างสถานีกลางขึ้นไปสถานีบนมีอุโมงค์ ๆ หนึ่งยาวราว ๕ วา

อุโมงค์นี้สงสัยว่าทำขึ้นด้วยความจำเป็นหรือเพื่ออวด เเท่าที่มองเห็นแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีความจำเป็นช่วยประการใดเลย รถเดินแต่เวลากลางวัน เริ่มแต่ย่ำรุ่งจนถึงทุ่มครึ่งเป็นอย่างตึก เขากำหนดเวลาเดินเป็นวัน ๆ ตามเทศกาล เช่นวันนั้น ๆ เริ่มออกเดินเวลานั้น ๆ ๑๕ นาทีต่อครั้ง บ้าง ๓๐ นาทีต่อครั้งบ้าง ไม่เหมือนกันทุกวัน เขามีกำหนดเวลา เดินรถแจกกันอยู่เสมอ ๆ ค่าโดยสารจัดเป็นสองชั้น ชั้นที่หนึ่งคิด เทียวละ ๑ เหรียญ ชั้นธรรมดา ๕๐ เซ็นต์ ชั้นที่ ๑ กับธรรมดาติดกัน ด้วยที่นั่งมีเบาะปู การก่อสร้างทำกันมานาน และเพิ่งเสร็จเปิดเดินรถ รับคนโดยสารได้เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ปีกลาย (ค.ศ. ๑๙๒๓)

บนเขาปี่นังหมู่ก้านสนสูงมีผู้ต่างพากันไปจับจองที่ทางไว้ และ ปลุกบ้านเรือนอาศัยอย่าง “ตากอากาศ” กันมาก ทางราชการก็ไป ปลุกขึ้นหลายหลัง สำหรับจำพวกข้าราชการนับแต่ผู้สำเร็จราชการ สเตรตส์ ตลอดชั้นรอง ๆ ลงไป หากเวลาใดว่างมีผู้ต้องการเช่าสัก ชั่วโมง คราว ก้อนุญาต จำนวนบ้านเรือนเกือบจะเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ขึ้นได้แล้ว ที่จัดเป็นที่ประทับและที่พักข้าราชการเป็นของรัฐบาล ทั้งสิ้น ตัวที่ประทับเป็นหลักที่ปลุกทำขึ้นสำหรับผู้สำเร็จราชการสเตรตส์ มีเครื่องใช้พร้อม ตลอดโต๊ะบิลเลียดและสนามเทนนิส กับมีโฮเทล ชื่อเกรก เป็นเรือนชั้นเดียวเตี้ย ๆ ตกแต่งจัดทำเรียบร้อยเหมาะแก่ การพักอาศัย เป็นสมบัติของรัฐบาลสเตรตส์เหมือนกัน แต่มีเสียงว่า

จากซ้ายไปขวา

- แถวหน้า ๑. น.ส. ทองคำ เนตรสิงห์ ๒. คุณจารุณี พนมวัน ณ อยุธยา ๓. พระนางเจ้า ฯ ๔. สันเกล้า ฯ
๕. เจ้าพระยารามราฆพ ๖. คุณเกตุมณี วิมุกตะกุด
- แถวหลัง ๑. พระยาอนันทรุทธเทวา ๒. คุณหญิงอรุณรัตน์ จารุฑล ๓. คุณหญิงอนันทิตา อาชบุตร์

ให้กรมรถไฟสหรัฐมะลายูรับไปจัดการ เข้าใจว่าจัดวิธีเดียวกับโฮเทล
หัวหินที่เป็นของของกรมรถไฟเรา เรื่องจับจองที่ทาง มีเสียงพูดกันว่า
เขาออกจะกัน ๆ นอกจากฝรั่งแล้วไม่ยอมให้ใครขึ้นไปจับตอบนบน ๆ
สันเขาเลย มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขรับส่งเมลไปมาตลอดเวลา
ตามเหล่าบ้านบนนั้นเขามีโทรศัพท์ติดต่อกันได้ทุกเมื่อ ริมทาง
รกร้างตอนใต้มีศาลเจ้าจีนไปปลูกขึ้นไว้ศาลหนึ่งแต่ไม่สู้ใหญ่โต เห็นจะ
ไม่มีสิ่งของอย่างใดที่ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่มีใครเขียนเรื่องราวขึ้นไว้

วันศุกร์ วันที่ ๓ ตุลาคม

บ้านอัมพางค์ เกาะหมาก

แม้มาจนเช้ายังมีฝนตกเป็นละอองอยู่อีก อากาศเป็นหมอกครึ้ม
อยู่จนสาย เวลา ๔.๐๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินโดยพระเก้าอี้หาม
จากบ้านเบลริทโร ไปยังสถานีรกร้าง เพื่อแปรพระราชฐานเข้าไป
ประทับในเมือง ทรงประทับรกร้างรถเลื่อนลงจากยอดเขาแล้วประทับ
รถยนต์พระที่นั่งประพาสที่ขังน้ำ (ประปา) และส่วนน้ำตกตามทาง
เสด็จ ฯ ประพาสอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อยก็เสด็จจนผู้ว่าราชการจังหวัด
ในการทรงเยี่ยมผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น ผู้แทนผู้ว่าราชการ
จังหวัดพร้อมด้วยภรรยาได้คอยเฝ้ารับเสด็จ เมื่อทรงประทับอยู่ราวครู่
แล้ว เขาทรงส่งเจ้าหน้าที่มาถวาย ขณะเสวยผู้แทนผู้ว่าราชการได้กราบ
บังคมทูลถึงงานสโมสรเมื่อเย็นวาน และแสดงความเสียใจในการที่มีได้

เสด็จ และว่าคนก็เข้าใจได้ทีแล้วว่าพระองค์คงไม่สามารถจะเสด็จได้
โดยแท้จริง ทรสปฏิสันถารอยู่พอสมควรแก่เวลากาลแล้ว เสด็จยังบ้าน
อัมพวงศ์ที่ถนนนอร์ทัม ซึ่งเป็นของนาย คอยู่ตอก ณ ระนอง มหาคเล็ก
จัดถวายให้เป็นที่พักประทับแรม เสด็จถึงบ้านอัมพวงศ์ราวเวลา ๗.๐๐

นาฬิกา นายคอยู่ตอกพร้อมด้วยภรรยาและบุตรกับญาติในสกุล
ณ ระนอง ที่พากันมาจากบ้านเมืองของตนเพื่อรับเสด็จได้มากอยเฝ้า ฯ
อยู่เชิงบันไดหน้ามุข ทรงประทับพระราชปฏิสันถารด้วยเจ้าของบ้าน
และวงศ์ญาติบางคนพอสมควร และทรงขอบใจที่เหล่าเขาได้มีแก่ใจจัด
บ้านถวายเป็นที่ประทับกระนั้นแล้วเสด็จขึ้น

บ้านอัมพวงศ์เป็นตึกสองชั้นไม้สุโขทัยใหญ่เท่าโถงสัก สร้างอยู่ใน
บริเวณที่ผืนเดียวกับบ้านจักรพงษ์ ทรงเค้ายกแบบบ้านจีนผู้ดี ๆ ใน
กรุงเทพ ฯ ตามถนนทรงวาด ชั้นบนเป็นห้องนอนและอยู่อาศัยจะเพาะ
ที่รับแขกและห้องทำการจัดไว้ข้างล่าง ออกจะทึบ ๆ วิตกว่าถ้าฤดูร้อน
จะร้อนมากไปกระมัง ชื่อเดิมตั้งไว้ว่า โนวา สกอเนีย เมื่อสมเด็จพระเจ้า
น้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา เสด็จออกมาก่อนหน้าสัก
๑๕ วัน เจ้าของจัดถวายเป็นที่ประทับและขอประทานนามใหม่ จึงได้
ประทานให้ว่า บ้านอัมพวงศ์ หน้าบ้านออกถนน ตรงตัวตึกออกมา
มีลานสนามหญ้ากว้างขวาง มองมาแต่ไกลทรวดทรงเขานับว่าพอใช้

ในระหว่างเวลาเสด็จประทับในเมืองเกาะหมาก (ยอร์ชทาวน์) เหล่าข้าราชการบริพารที่โดยเสด็จพระราชดำเนิน ก็มีแยกกันไปพักอยู่สองแห่งเช่นสิงคโปร์ ชั้นผู้ใหญ่ๆ ไปพักอยู่ที่อีแอนโอ โฮเทล นอกนั้นที่ รันนิหมิต อี กับ โอ เป็นน่าย่อของภาษาอังกฤษ คำเต็ม อี ว่า อีสเตน โอ ว่า โอรีเอนเตล

สวนน้ำตกที่ทรงแวะประพาสมา เมื่อพุดถึงดินที่เช่นเกาะหมากแล้ว ก็ว่าเป็นชั้นอันหนึ่งของเขา ระยะทางที่จะไปถ้านับแต่ท่าเรือเมืองยอร์ชทาวน์เข้าไปค่อนข้างไกลมาก ถึง ๑๘๐ เส้น เป็นสวนของรัฐบาลจัดสร้างขึ้นมาแล้ว มีเจ้าพนักงานควบคุมดูแลรักษา ตั้งอยู่เชิงเขาปีนังเหนือสถานี่รกร้างเขานั้นไปหน่อย ถ้าไปจากในเมืองลัดไปทางถนนนอร์ทัมออกจะไกล ตามทางไปนับว่าเป็นที่จูงใจอยู่บ้าง เพราะถนนเหล่านั้นมีต้นไม้ใหญ่ ๆ ปลูกไว้ทั้งสองข้างทางร่มรื่นอย่างถนนเพ็ชรบุรี ภูมิประเทศเมื่อจวนใกล้จะถึงสวน เป็นที่ราบมี สวนหมาก มะพร้าว เงาะ ทุเรียนเกือบตลอด ที่กำลังตกดอกออกผลก็มี ตัวสวนอยู่ในละแวกเขา เขาเหล่านั้นสูงต้ง ๆ พันฟุต อุดมไปด้วยพรรณไม้น้อยใหญ่ในประเทศร้อนเกือบทั้งสิ้น พื้นที่สวนกับพื้นที่ภายนอกออกจะตรงกันข้าม ในสวนเป็นเขาเป็นเนิน มองเป็นป่าช้ฎ ทั้งอากาศก็ชื้นเย็นสด มีลำน้ำลำธารหลายแห่ง มีน้ำไหลอยู่เสมอ หญ้าบนชันน้อยเขียวได้ตลอดปี มีน้ำตกสูงใหญ่ เสียงน้ำได้ยินออกไปได้แต่ไกล เขาว่าถ้าหน้าฝนแล้วคงเหลือเกิน บนไหล่เขาไต้ น้ำตกมีสระน้ำเป็นของทำขึ้น

เพื่อเก็บน้ำที่ไหลตกลงมา และใช้เป็นประปาฝั่งท่อก่อเอาน้ำออกไป
 ใช้ในเมือง การปลูกต้นไม้ทำไว้หลายอย่าง ปลูกลงในพื้นดินราบ
 ธรรมดาบ้าง พูนดินก่อเป็นเนินขึ้นไปบ้าง บางอย่างปลูกในกระถาง
 ในกระเช้าแขวน เช่นจำพวกเฟิร์น ปาล์ม หน้าวัว โกศล และ
 กล้วยไม้เป็นต้นและทำเรือนเก็บไว้ เรือนต้นไม้ก็ดูทำกันไม่สู้พิถีพิถัน
 ปานใด เพียงเอาเสามาใช้ปักลงเป็นคอก ๆ หลังคาทำเป็นโค้งมุงด้วย
 ไม้ซี่ ๆ เรียงอย่างมู่ลี่ ตัดถนนให้ไปมาถึงกันได้ทุกแห่ง เบื้องต่ำถึง
 กว้างพอรถยนต์เดินเข้าออกได้ไม่อึดอัด ตามพื้นดินหรือไหล่เขาทำเป็น
 รางน้ำให้น้ำไหลซึมไปได้ทั่ว มีสิ่งปลูกอยู่สูงใหญ่เที่ยวจับอยู่บนต้นไม้บ้าง
 อยู่ตามพื้นดินบ้าง เขามีข้อบังคับห้ามไม่ให้ใครทำอันตราย ตอนเหนือ
 แยกชั้นทางซ้ายมือมีถนนขึ้นไปบนเขาปีนังอีกสาย เป็นสายเก่าขึ้นลง
 ก่อนทางรถรางทำขึ้นไป มีพวกจีนมารับจ้างเป็นกุลีหามเก้อให้ เก้อ
 หนึ่งใช้คนหาม ๖ คน คิถเอาค่าจ้างเป็นรายคนคนละ ๔๖ เซ็นต์.

จนผู้ว่าราชการจังหวัดเรียกกันที่นี้ว่า เรซิดენซ์^๑ เป็นตึกใหญ่
 สองชั้น ทำสูงโปร่ง ห้องหับกว้างขวาง รู้สึกว่าท่าคงสบายดี ชั้นล่าง
 ออกจะโล่งโล่ง มีโต๊ะบิลเลียดและเครื่องเล่นกีฬา (ในร่ม) ทั้งและ
 จักไว้หลายสิ่ง เครื่องแต่งบ้านพอประมาณกับฐาน ตัวตึกออกจะค่อนข้าง
 เก่าแล้ว สังเกตดูการรักษาท้องชมว่าเอาใจใส่จริง ในบริเวณมี
 ต้นไม้ขนาดใหญ่ ๆ ขึ้นอยู่หลายต้น เข้าใจว่าเป็นของเดิมไม่ได้ปลูก

๑ Residency

ขึ้นใหม่ เพราะเป็นไม้ชะนิตรรรมา ไม่ใช่เป็นของประดับอวตไบ
หรือต้องการผล มีต้นมะพร้าวอยู่ ๒ หมู่ ถนนในบ้านก็นับว่าคงแก่
การรักษามาก

มิสเตอร์ คอตริงตัน ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด กูท่าทางออกจะ
หึงม ๆ รูปพรรณสันตักไม่สูงต่ำ กิริยาไม่ชิงชัง ร่างกายก็ชubbom
อายุเห็นจะราวเข้าเรือน ๕๐ ทำอะไรดูหงอย ๆ ออกจะเป็นพลเรือนไป
มากกว่าทหาร ตรงกันข้ามกับภรรยาซึ่งมีสีหน้าปราดเปรียวนัก

เวลาเสด็จลง ณ สถานีรถรางที่เชิงเขาปีนัง สมเด็จพระเจ้า
น็องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเสด็จมาจากสงขลา ได้
ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และเพื่อฟังเหตุการณ์ข่าวเสด็จพระราช-
ดำเนินด้วย

วันเสาร์ วันที่ ๔ ตุลาคม

บ้านอัมฎางค์ เกาะหมาก

เวลา ๔.๐๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินยังสโมสรกลี (โพลีคลับ)
ทอดพระเนตรการแข่งขัน ซึ่งคณะกรรมการและสมาชิกได้จัดให้มีขึ้น
ถวายเป็นพิเศษ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการคอยเฝ้า
จัดการรับเสด็จ การได้เป็นไปอย่างครึกครื้นโตใหญ่ การแข่งขันจัด
เป็น ๗ เที้ยว เที้ยวที่ ๑ เป็นของถ้วยเทิร์ฟคลับ เที้ยวที่ ๒ ของถ้วย
ชวลี ที่ ๓ ของถ้วยสยาม ที่ ๔ ของถ้วยอันต์ ที่ ๕ ของถ้วยสโมสร

กับถ้วยพิเศษรวมกัน ที่ ๖ ของถ้วย อี แอน โอ และที่ ๗ ของถ้วย
กรุงเทพ ฯ ม้า เทรตนอก ของมิสเตอร์ อาเลน ล็อก ชะนะได้ถ้วย
สยาม ม้า ม้าย่อง ของมิสเตอร์ เกรแฮม ชะนะได้ถ้วยกรุงเทพ ฯ
กรรมการได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้ทรงพระราชทานรางวัลแก่
เจ้าของม้าผู้ชนะ เมื่อเสร็จการพระราชทานรางวัลแล้วเสด็จกลับ
ขณะที่ทรงพระราชดำเนินออกจากสโมสรมา พวกคณะกรรมการ
และเหล่าบรรดาผู้ที่มาในงานได้พากันให้ถวายพระพรชัย ๓ ลา กับ
กราบเรียนคุณจอมสุวัทนาด้วยอีกลา

เวลา ๙.๐๐ ล.ท. เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์นิรภัยที่หนึ่ง
ไปยัง อีแอนโอ โฮเทล ประทับเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยข้าราช-
บริพารหญิงชายที่โดยเสด็จพระราชดำเนิน และข้าราชการมณฑลภูเก็ต
รวมด้วยกันประมาณ ๗๐ เศษ เสร็จการเสวยแล้วเสด็จทอดพระเนตร
การเต้นรำ ซึ่งบรรดาคณะฝรั่งผู้ที่ได้จัดมีขึ้นถวาย ณ ห้องเต้นรำใหญ่
ของโฮเทล ประทับทอดพระเนตรอยู่จนราว ๑.๐๐ ก.ท. จึงเสด็จกลับ

วันอาทิตย์ วันที่ ๕ ตุลาคม
บ้านอัมปางค์ เกาะหมาก

เมื่อเสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้ช่างถ่ายรูปมาฉายพระบรมรูป โปรดเกล้า ฯ ให้ฉายสองสามอย่าง
จะเพาะพระองค์กับเจ้าจอมสุวัทนาอย่างหนึ่ง ทรงประทับกับเจ้าจอม

W. C. G. & Co. 1
W. C. G. & Co. 1
W. C. G. & Co. 1

สุวักหนา คุณข้าหลวงทั้งสี่ กับเจ้าพระยารามราฆพ พระยาอนิรุทธเทวา
 อย่างหนึ่ง ทรงประทับพร้อมด้วยข้าราชการบริพารทั้งหลายที่โดยเสด็จ
 พระราชดำเนิน เป็นรูปหมู่ใหญ่อีกอย่างหนึ่ง เสร็จการฉายรูปแล้ว
 เสด็จประพาสวัดทุ่งกุสุโงะหลวง ทอดพระเนตรวัดและทุ่งที่เลี้ยงอยู่ในวัด
 ครัวหนึ่งก็เสด็จกลับ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเงิน
 ปฏิสังขรณ์วัด ๑๐๐ เหรียญ

ทางที่จะไปวัดนี้ต้องผ่านที่สวนผลไม้ต่าง ๆ เกือบตลอด เป็น
 ดินออกจะเป็นบ้านนอก ๆ บางตอนต้องผ่านทุ่งนาไป มีโรงเจ็กปลูก
 อยู่โคก ๆ เรียงรายอยู่ข้างทาง ๔-๕ หลัง เห็นจะเป็นของจำพวกที่
 พากันออกไปทำนา วัดอยู่ข้างทาง สร้างอยู่บนเนินเตี้ย ๆ ในดงมะพร้าว
 ตกดเนินขึ้นไปเป็นชั้น ๆ คุเหมือนสัก ๓ ชั้น สูงจากพื้นถนนรวมด้วยกัน
 สัก ๖ ศอก ทำทำนองเขื่อนใช้หินก่อกัน ทางขึ้นลงทำเป็นขั้น ๆ อย่าง
 บันได รถเทียบได้ถึงชานวัด ทั่ววัดก็รูปศาลเจ้าธรรมดา และขนาด
 กว้าง ๆ ไม่โตใหญ่กว่าวัดบำเพ็ญเงินพรตนัก ด้านหน้าริมทางจะเข้า
 ประตู มีต้นไม้ออกปลูกเป็นหย่อม ๆ กันเป็นสวนเล็ก ๆ อยู่ทั้ง ๒ ฟาก
 ในวัดมีพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่ คุเค้าอุ้มบาตรหรืออะไรรูปก่อนไป
 ทางจีนอยู่องค์หนึ่ง กับมีรูปหล่อหรือปั้นอีก ๔-๕ รูป ส่วนทุ่งที่เลี้ยง
 ปล่อยอยู่ตามกระถางหรือโครงทองเหลือง ชะนิคใช้ทำกระถางรูป
 กลมบ้าง สี่เหลี่ยมบ้าง กับตามกิ่งไม้แห้ง ๆ ที่หามาปัก ๆ ไว้ และตาม
 เชิงเทียนราวเทียนตลอดตามหิ้งหอยชั้นเชิงชอกคู้มูมฝา ปล่อยอยู่เฉย ๆ

ไม่ได้กักขังอย่างใด ชะนิกงนั้นคล้าย ๆ งูเขียว สีอย่างงูเขียวหางไหม้ มีอยู่หลายขนาด ขนาดยาวที่สุดที่เห็นเพียง ๔ ฟุต จีนเผ่าวัคกล่าวว่า ถึง ๘ ฟุตก็มี กิริยาของงูก็นอนอยู่นิ่ง ๆ เหยียดยาวไปตลอดตัวบ้าง ขกอยู่บ้าง และหนึ่งอย่างไม่กระดุกกระดิก ถ้าไม่สังเกตให้ดีจะเลยเข้าใจว่าตายเสียซ้ำ เวลาเดินเข้าไปใกล้ ๆ ก็ไม่ไหวไม่สะอึก ต่อเอาไม้หรือมือไปจี้หรือเขี่ยเข้า จึงจะทำเค้าว่ามีชีวิตอยู่ คือกลานตัวมดเตี้ยขึ้นมา แต่ก็ไม่ทำอะไรหรือจะหนีไปไหน เขามีไข่โกไว้ขายสำหรับผู้ที่จะได้ ทำบุญซื้อให้งูเหล่านั้นกิน มีผู้ซื้อให้ให้แจกเสียดงจัดการให้กิน แต่ไม่เห็นกิน เมื่อพูดให้ตลอดในการไปงูที่วัดนั้น รู้สึกมีความสะอิดสะเอียนมากกว่าประหลาด วัดนี้กล่าวว่าสร้างขึ้นเพื่ออุทิศแก่พระอรหันต์เขียวชือกง.

เสร็จการประพาสวัดแล้ว เสด็จพระราชดำเนินบ้านมหาอำมาตย์ตรี พระยาภูมิบาลภักดี^๒ จางวางกำกับราชการเมืองสตูล ประทับเสวยน้ำชาที่เจ้าของบ้านจัดถวายแล้ว เสด็จกลับ.

ก่อนจะเสด็จประพาส ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตริตาภรณ์มงกุฎสยาม แก่นายค้อยตอก ณ ระนอง มหาตเล็ก เข้มพระบรมนามาภิไธยประดับเพชรแก่ภรรยา นายค้อยตอก ณ ระนอง กับพระราชทานสัญญาบัตรให้พระบริรักษ์-

๑ งูนี้ต่อมาได้ความว่าจำพวกงูหลาม Pythonidae นี้เอง และที่มีอริยาบถดังนั้น ก็ด้วยธรรมชาติของมัน ตามถ้าเขาในมณฑลพายัพก็มีไม่แปลกอะไร

๒ กูบา ฮารูเดน บิน คำมะหง

Mr. & Mrs. W. H. H. H.
W. H. H. H.

โลหวิสัย (คอยุ่จ่าย ณ ระนอง) เป็นพระยารักษ์ภูธรราชภักดี หลวง
 ลัทธกะวาท^๒ กงสุลสยามประจำจังหวัดเกาะหมาก เป็นพระลัทธกะวาท
 และเข้มข้าหลวงเดิมแก่อำมาตย์ตรี หลวงพิทักษ์ชินประชา (ต้นม้าเสียง
 คัดทวนนิช)

เวลาค่ำ พระยาประทีปพัทธภูบาลได้มีการเลี้ยงอาหารเย็น ณ บ้าน
 อัมพางค์ เนื่องในวันตรงกับวันเกิดของเจ้าพระยารามราชมพ ได้กราบ
 บังคมทูลอัญเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับเสวย และ
 เชิญเจ้าจอมสุวัฒนา กับข้าราชการบริพารหญิงชาย ตลอดจนวงศ์ญาติเจ้าของ
 บ้านประมาณ ๕๐ เศษมารับประทานด้วย จัดอาหารเลี้ยงเป็นอาหาร
 จีน เสวยแล้วเสด็จประทับทอดพระเนตรรองเงงซึ่งเจ้าของงานจัดให้
 มีขึ้น รองเงงที่แสดงค่ำวันนี้เป็น ๒ วง ผู้พ่อนและขับได้แสดงอย่าง
 เต็มฝีมือ การงานได้เป็นไปโดยเรียบร้อย เสด็จขึ้นราวเที่ยงคืน

วันจันทร์ วันที่ ๖ ตุลาคม

บ้านอัมพางค์ เกาะหมาก

เวลา ๓.๐๐ ท.ล. เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง
 ประพาสถนนรอบเกาะ เนื่องด้วยมีฝนตกลงมากอยู่เมื่อสองสามวันและ
 ต่อมาก็ยังมีตกลงมาอีก ถนนบางตอนบางแห่งถล่มลง รถพระที่นั่ง

๑ บุตรพระยารักษ์ภูธรประคิษฐ์ (กอซิมบี)

๒ เลื่อน ธาตาสังห์

และรถกระบวนเสด็จไม่สามารถจะไปให้ตลอดทางได้สะดวก เสด็จได้
ราว ๑ ใน ๓ ของทางก็กลับ ตามทางกลับทรงหยุดประทับสโมสร
ว่ายน้ำ (สวิมมิงคลับ) คณะกรรมการสโมสร มีมิสเตอร์ ปาลเกรฟ-
ซิมป์สัน^๑ สภานายกกับภรรยา และมิสเตอร์เพนนีค^๒ เลขานุการ
เป็นหัวหน้าคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จ คณะกรรมการได้จัด
น้ำชากับเครื่องดื่มถวาย ทั้งเลี้ยงบรรดาข้าราชการด้วย

ประทับ ณ สโมสรว่ายน้ำอยู่ราว ๔๕ นาที ก็เสด็จวกแก้กลกิ
ที่ตำบลไอยะอิตำ เสด็จถึงวัดก่อนข้างเย็นมาก เมื่อเสด็จลงจากรถ
พระที่นั่งแล้ว เสด็จทรงคานหามที่เจ้าอธิการวัดจัดไว้คอยรับเสด็จอยู่
เชิงลานวัด เชิญเสด็จขึ้นไป เจ้าอธิการวัดจัดรับเสด็จอย่างแข็งแรง
ตกแต่งวัดด้วยธงไตรรงค์ธงชาติและธงสีต่าง ๆ กับมีกิ่งไม้ใบไม้ผูกเป็น
โบไซว้ ทั้งประดับด้วยดอกไม้สด และนำพระฐานา ฯ กับพระลูกวัด
เดินเป็นแถวลงมาคอยรับเสด็จอยู่ถึงชานวัดชั้นเนินล่าง แล้วให้พระ
แซงตามเสด็จขึ้นไป เสด็จลงจากคานหาม ณ เนินบน ทรงพระ
ราชดำเนินตามทางลาดพระบาท เจ้าอธิการนำเสด็จทอดพระเนตร
วิหารการเปรียญตลอดขึ้นไปเป็นชั้น ๆ พอถึงหอกกลางทรงกระทำ
สักการพระ ณ ที่นั้นมีพระสงฆ์คอยอยู่หมู่หนึ่ง เมื่อทรงสักการแล้ว
พระสงฆ์เหล่านั้นและเหล่าที่ตามเสด็จขึ้นไปก็สวทมนตร์ขึ้นพร้อมกัน

๑ Mr. Palgrave Simpson

๒ Mr. Pennycuik

การสวนมนตร์มีเกาะระฆังตีตอกตีแต่งตามแบบจีน เข้าใจว่าที่จะสวน
 ชยันโตถวายพระพรชัยกระมัง สวนอยู่พักหนึ่งก็จบ เมื่อจบแล้ว
 เจ้าอธิการนำเสด็จทอดพระเนตรกิจการวัดต่อไปอีก แล้วนำเสด็จเลี้ยว
 ไปทางเจดีย์ที่กำลังพึงสร้างขึ้นองค์หนึ่ง เชิญเสด็จเข้าไปประทับในซุ้ม
 ไถ่องค์ พอเสด็จประทับในซุ้ม พวกศิษย์วัดก็จุดประทัดที่แขวนไว้บน
 ปลายไม้รวกพวงหนึ่งยาวราววาเศษเป็นการรับเสด็จ พอหมดเสียง
 ประทัด ทายกพวกหนึ่งก็อ่านคำถวายพระพรชัยรวมกับคำกราบบังคม
 ทูลอัญเชิญให้ทรงวางศิลาแรกเจดีย์ และขอพระบรมราชานุญาตให้เจดีย์
 องค์นั้นมีนามตามพระปรมาภิไธยขึ้น

คำถวายพระพรชัยเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อเทียบแปลออกมา
 ให้เข้าใจภาษาไทย ๆ คงได้เค้าความว่า:-

“ข้าแต่มหาบพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระรามา-
 ธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ทั้งฝ่ายเหนือ
 ฝ่ายใต้ และดินแดนทั้งหลายที่ใกล้เคียง คือลาวเฉียง ลาวทาว มะลายู
 กะเหรี่ยงและอื่น ๆ ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของเครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์
 อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ เสนาบดีของเครื่อง
 ราชอิสริยาภรณ์ อันมีศักดิ์รามาธิบดี พระบรมราชาพุทธมามกะแห่ง
 สมเด็จพระสากยมุนีศรีสุวรเพ็ชญ์พุทธเจ้า

อาตมภาพเหล่าสาธุศิษย์แห่งสมเด็จพระโคตมบรมพุทธเจ้า ขอ
พระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณา ในการที่
ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จประพาสอารามของเหล่าอาตมภาพคราวนี้
นับว่าเป็นพระกรุณาธิคุณล้นเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้ อาตมภาพขอพระ-
ราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายพระพรชัย โดยพุทธานุภาพแห่งสมเด็จพระ-
โคตมบรมศาสดา ขอให้ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงทรงพระเจริญ
ในพระคุณธรรมแห่งอภิวรรคิกมรรควิถี ลุผลเป็นมรรคอุเทศกัถวายพระ-
ปรีชาญาณ พระคุณสมบัติ และพระอุปการคุณ ต่ออาณาประชาราษฎร
ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทยิ่ง ๆ ขึ้น

ย่อมปรากฏแล้วว่า ในสยามรัฐราชอาณาจักร ความสันติภาพ
และปกติภาพได้เอิบอาบแผ่ซ่านอยู่พร้อมมูล แสงสว่างแห่งธรรม
ก็เพิ่มพูนส่องฉายไปทั่วถ้วน ความกรุณา ความเสมอภาค และทยาคุณ
ซึ่งปรากฏเป็นเกียรติอยู่ในรัชสมัยของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทนั้น ก็
นับว่าเป็นสิ่งที่ฝังมั่นในความทรงจำอันจะไม่รู้เสื่อมคลาย อันพระฉายา
แห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านำมาซึ่งความสุขอันใด พระฉายาแห่ง
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทซึ่งปรากฏอยู่ ณ ที่นี้ บัดนี้ ก็นำมาซึ่งความหวัง
และความสดใสรุขภาพต่อ ผู้กระหาย ผู้อดโรย ผู้อยู่ในโรคนันตราย
ตลอดถึงผู้อยู่ในกองโรคทั้งหลาย อันแสนลำเค็ญจนมิสามารถจะเยียวยา
ได้ในประเทศสยามฉนั้น

ก็และเมื่อพระราชหฤทัยมั่นคงดำรงอยู่ในพระพุทธโอวาทดังนี้
แล้ว มวลอาत्मภาพจึงขอพระบรมราชวโรกาสรับพระราชทานพระ-
มหากรุณาได้โปรดเกล้าฯ ว่างคิลารากฐานพระสถูปพุทธเจดีย์ อันจะ
พึงสร้างขึ้น ณ ที่นี้ เพื่อเป็นสักขีต่อพระพุทธวณะแห่งอริยสัจจ์
สุทธภาพ ธรรมทมะ และเมตตา ซึ่งท่านผู้สถาปนาพระบวรพุทธศาสนา
ได้ทรงแสดงไว้

กับปวงอาत्मภาพขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตขนานนาม
พระสถูปองค์นี้ตามพระปรมาภิไธย เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ อัน
จะได้ฝังเป็นความทรงจำไว้ในการเสด็จพระราชดำเนินประพาสของใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาทอีกด้วย

และในที่สุด ณ อารามนี้ ขอให้กลืนเสียงแห่งภวานาธรรมจง
ลอยเด่นขึ้นเสมอไป เพื่อเป็นการจูงสรรพพรชัยมาสู่ใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และมวลพระบรมราชวงศานุวงศ์
ทั้งสิ้นทุกพระองค์ เทอญ ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบเป็นภาษาไทย
รวมใจความว่า ทรงมีพระราชหฤทัยโสมนัสในการที่ได้เสด็จพระราช
ดำเนินประพาสวัดอยู่มาก ทั้งทรงปราโมทย์ยินดีที่ได้ทอดพระเนตรเห็น
มหาพุทธอารามอันกว้างใหญ่ พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยที่ได้ทรง
ทราบ ว่า มวลสงฆ์ในอารามได้ขนานนามพระสถูปพุทธเจดีย์องค์นั้น
ตามพระปรมาภิไธย อันเป็นการเฉลิมพระเกียรติไว้แก่พระองค์ พระ-

องค์เองเล่าในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งประมุขแห่งพระบรมพุทธานุศาสนนา
ทรงขอรับว่า จะทรงอุปถัมภ์พระศาสนาให้เจริญตามที่พระราชทาน
พระบรมราชูปถัมภ์ได้ทุกทาง พระองค์ทรงพระโสมนัสที่ได้มาทอด
พระเนตรเห็นสงฆ์ในพระพุทธานุศาสนนาในวัดนั้นอยู่มากมาย และถ้า
พระองค์จะทรงกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดให้แก่พระภิกษุเหล่านั้นได้แล้ว
ก็มีพระราชหฤทัยยินดีที่จะพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์จงทุกที่
ทุกเมื่อ ในที่สุดทรงขอขอบใจพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายที่ได้พากันจัดการ
รับรองถวายในโอกาสที่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสเป็นอย่างคึกคัก
ด้วย

เมื่อสฤกกระแสนพระราชดำรัสแล้ว พระยาประติพัทธภูบาลได้แปล
ออกเป็นภาษาจีนยกเขียนบรรยายให้เหล่าพระนั้นฟัง เสร็จแล้วทรง
กระทำพิธีวางศิลาแรกเจดีย์ เจ้าอธิการทูลเกล้า ฯ ถวายเกวียนตัวทำด้วย
เงินด้ามเป็นทอง เพื่อเป็นของที่ระลึกในงาน พระสงฆ์พร้อมกันเจริญ
พระพุทธมนตร์ พอจบนับว่าเสร็จการพิธี เจ้าอธิการอัญเชิญเสด็จ
ประพาสวัดชั้นบน นำเสด็จสู่ห้องโถงใหญ่ที่ทอดที่ประทับไว้ ทรง
ประทับและปราศรัยกับเจ้าอธิการอีกครั้ง เจ้าอธิการจัดพระสุธารสถวาย
ขณะประทับนั้น เจ้าอธิการทูลเกล้า ฯ ถวายกระตาสแข็งแผ่นหนึ่ง มี
พระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงไว้เป็นภาษาไทย
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ กับพระนามดยุกออฟคอนนอมต์ เจ้าอาเล็กซาน
เคอร์ออฟแทก และชื่อแอคมิราลโตโงใส่กรอบอยู่ให้ทอดพระเนตร

ทรงทอดพระเนตรแล้ว เจ้าอธิการถวายกระดาษแผ่นใหม่อีกแผ่น กราบ
บังคมทูลอัญเชิญให้ทรงลงพระปรมาภิไธยในกระดาษแผ่นนั้น กับ
กราบเรียนขอให้คุณจอมสุวัทนาลงนามท่านด้วยเหมือนกัน เจ้าอธิการ
วัดไถ่น้້อมเกล้า ฯ ถวายม่านแพรผืนใหญ่มีตัวอักษรจีนปักด้วยไหมอยู่
ด้านบนอีกผืน เพื่อเป็นที่ระลึกในการเสด็จอีก ใต้ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้า ฯ พระราชทานเงินบำรุงวัด ๒,๐๐๐ เหรียญ เสด็จกลับถึงที่ประทับ
ประมาณ ๗.๓๐ ล.ท.

วัดเกศกลสี ถ้าให้พูดตามฐานที่บริเวณ ก็สร้างเนื่องกันขึ้นไปบน
ไหล่เขาเป็นหลั่น ๆ เป็นชั้นเป็นเชิง จากพื้นดินซึ่งนับว่าเป็นชั้นแรก
ทำเป็นบันไดทอด ๆ ขึ้นไปด้วยหินแกรนิตอย่างพื้นเลื่อย หมกกัน
บันไดมีชานกว้างใหญ่อยู่ชาน มีศาลาใหญ่ทำรูปเป็นศาลเจ้าชั้นไว้ศาล
หนึ่ง มีรูปบัว เคาเอาไว้จะเป็นกวนอูอยู่ในนั้น จากศาลานั้นมีบันไดขึ้น
ไปอีก หักเลี้ยวไปมา ข้างบันไดมีสระน้ำ มีเตาขนาดใหญ่เลี้ยงไว้
หลายตัว ชั้นที่ขึ้นบันไดไปถึงตอนบน มีถังเลี้ยงปลา ว่ามีปลาเงิน
ปลาทองก่อกด้วยปูนซีเมนต์ มีต้นกุหลาบ รักเร่ บานชื่น และเบญจมาศ
ปลูกใส่กระถางตั้งไว้รอบขอบ จากถังปลามีทางขึ้นอีก เมื่อเลี้ยวไป
ทางขวามีห้องโถงใหญ่คล้ายการเปรียญ มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่หล่อ
ด้วยทองเหลืองบ้าง สลักด้วยหินอ่อนบ้าง ขึ้นแล้วลงรักปิดทองคำเปลว
บ้าง ตั้งอยู่หลายองค์ มีที่บูชาจัดตั้งอยู่ตามองค์พระ กับมีเครื่องทำงเต็ก
เช่นหม้อ กลอง กระจับปี่ ซอ ตีอก แท่ง ตั้งบ้าง แว่นบ้าง ระหวาง

องค์พระนั้น ข้างผนังทำเป็นรูปมัจจุราชใหญ่ขนาดเท่ายักษ์ เชิงบันได
มณฑปพระพุทธบาทเมืองสระบุรี ยืนแยกเขี้ยว มือถือตะบอง ทำ
เหยียบหลังมนุษย์ ซึ่งสมมติว่าเป็นผู้ได้กระทำความบาปไว้ จำนวนพระสงฆ์
มีอยู่ด้วยกันหลายสิบรูป ได้พบที่พูดภาษาไทยได้ดี ๆ อยู่สามสี่รูป ว่า
เคยเข้ามาจำพรรษาอยู่วัดเล่งเน่ยยี่หลายปี การรักษาวัดต้องชมว่าสะอาด
สมภารเจ้าวัด ๑๐๐ ทำการใดออกจะอย่างไรเอาใจใส่มาก

ทางไปวัดจวนใกล้ถึงเป็นสวนมังคุด สวนเงาะ และมะพร้าว
ตลอดออกเป็นดินบ้านนอก ๆ แล้ว หมู่บ้านราษฎรก็ซ่อมซ่อมอย่าง
แถวบางซื่อบางเขน เป็นโรงไม้ไผ่่มุงจากกันไว้ก็มีมาก ที่เชิงบันไดจะ
ขึ้นไปลานวัดมีบ้านเรือนโหรงเหรงอยู่หมู่หนึ่ง มีโรงข้าวแกงแจ็กกับ
ร้านขายของชำจุกจิกอย่างจั้นอับอยู่สองสามร้าน ออกจะสกปรก มีทาง
รถรางไฟฟ้าทำออกไปจากในเมืองสายหนึ่ง ได้ไปมอง ๆ ดูตัวรถ รู้สึก
ไม่สู้สะอาด ผู้คนโดยสารตอนนอก ๆ ก็ดูมีน้อยหรืออย่างบางตา ไม่น่าจะคุ้มเสียเลย

เมื่อคำนึงถึงบรรดาวัดจีน ๆ ในเมืองมะลายูนี้ ดูที่วัดการอย่างไร
ในเรื่องที่ไปหาที่สร้างกันขึ้นไว้อย่างว่าเป็นการอุตริไม่น้อย แผ่นดิน
แผ่นทรายก็ใช้เท่าใบพุทรา ทำไม้จึงชอบพากันไปทำไว้ตามไหล่เขา
เทิมเขา บางแห่งอยู่ตามหน้าผาก็มี ช่างไม่คิดถึงความยากต่อการ

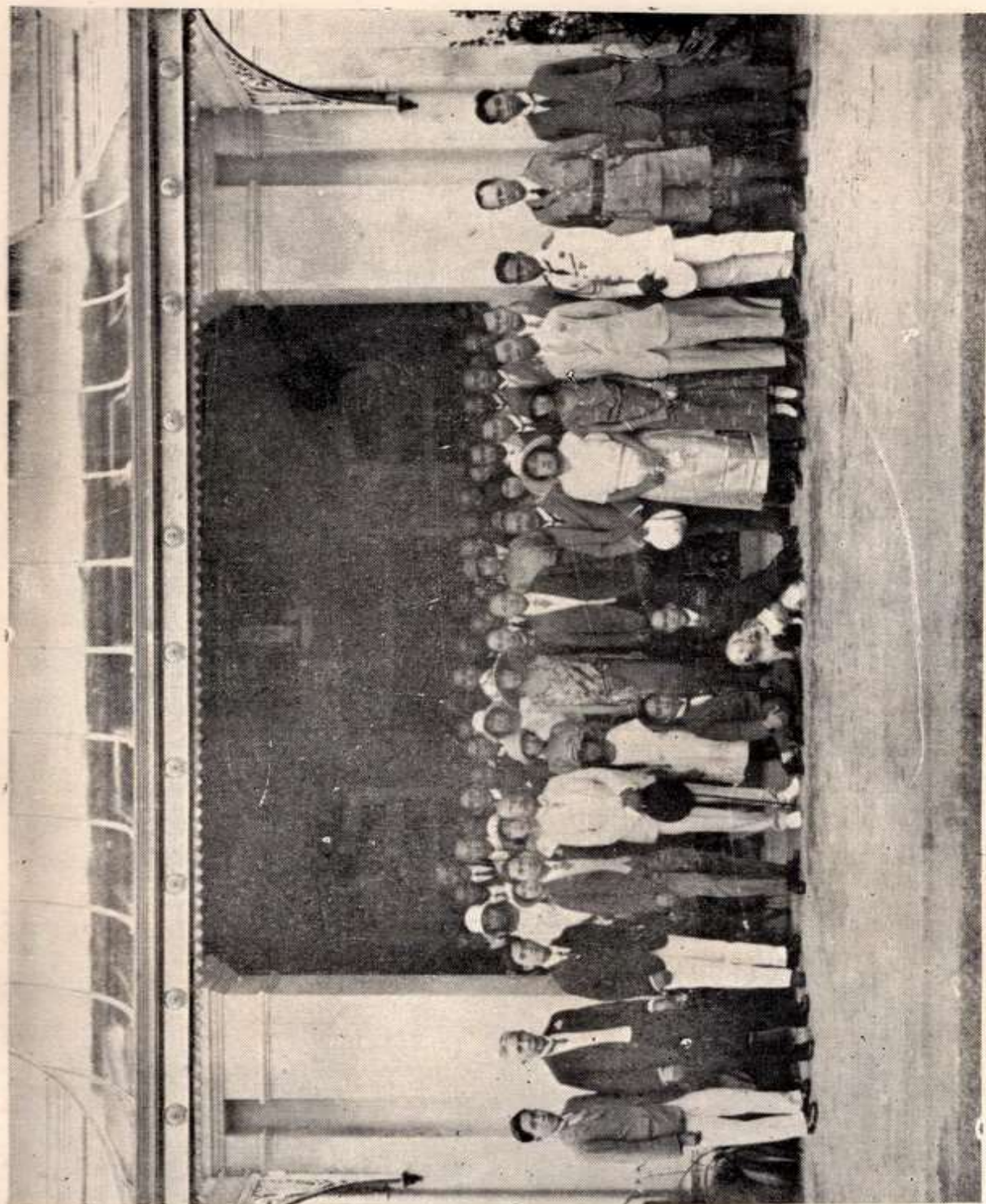
๑ เจ้าอธิการหรือสมภารวัดผู้นี้ชื่อ ปุนเตอง Poon Teong ต่อมาได้รับพระ
ราชทานสัญญาบัตรเป็นหลวงจีนโศภัสจันวัตร

ก่อสร้างตลอดการสัญจรไปมาของผู้คนบ้างเลย เกือบจะออกปากได้ว่า
ไม่ว่าเมืองไหน เอาอีโปห์ กัวลาลัมเปอร์ ถ้าวัดไหนถือกันว่าเป็นวัด
ศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องทำให้มีผู้คนไปเยี่ยมไปบุญแล้ว เป็นต้องไปอยู่ตามที
กันการเสียทั้งนั้น เงินทองก็มีถมไป จะเอาเข้ามาไว้ในบริเวณเมือง
ไม่ได้หรือ มีผู้ให้ความเห็นว่า ที่เป็นเช่นนั้นจะเป็นด้วยบ้านเมืองแถบนี้
เนื้อที่ราบ ๆ ติ ๆ พอเอาใช้ในประโยชน์อื่นได้ดีกว่าจะไม่พุ่มเฟือยกระมัง
ชะรอยรัฐบาลจะกันที่ทางที่ดี ๆ นั้นไว้ เพื่อไว้ใช้ให้เป็นประโยชน์ที่ดี
กว่า ก็จะเป็นได้อย่างหนึ่ง หรืออีกอย่างหนึ่งทางสัปบุรุษหายกที่มีศรัทธา
เห็นว่า เมื่อเป็นวัดควรเอาไว้เสียที่สูง ๆ เพื่อความขลังและความ
ศักดิ์สิทธิ์ก็จะเป็นได้ อย่างเคยเห็นคนชาวมณฑลภาคพายัพก็ชอบสร้าง
สถูปเจดีย์ หรือวิหารการเปรียญกันขึ้นไว้บนยอดคตอย ยอดเขา กระนั้น
ก็มี

การเที่ยวถนนรอบเกาะที่เสด็จประพาสได้ร่าวก่อนทางนั้น ว่า
กันว่า เป็นสิ่งที่ควรและเพลิดเพลินดี ในประเทศมะลายูเขาบอกกันว่า
มีอยู่เฉพาะแห่งเดียว นักเที่ยวบางคนถึงกับชมว่า ในตะวันออกภาคไกล
แล้ว ไม่มีถนนไหนจะใช้เที่ยวด้วยรถยนต์ได้ดีกว่า ระยะถนนยาวรวม
ด้วยกันถึง ๑,๘๔๐ เส้น หรือ ๔๖ ไมล์ ถ้าจะใช้รถยนต์วิ่งพอธรรมดา
กว่าจะรอบตัวเกาะได้ต้องกินเวลากว่าสี่ชั่วโมง หัวถนนเริ่มออกไปจาก
ในเมืองทางถนนนอร์ทัม ผ่านบรรดาไฮเตล ๆ ไปแล้วเข้าถนนนิวโคส

โรค และฝั่งทะเลเรื่อยไป ผ่านบ้านเรือนเกาะสถานที่ปลูกทำกันตาม
แบบปัจจุบันหลายแห่งอยู่ทางขวามือบ้าง ซ้ายมือบ้าง บางแห่งตัดชายผา
เข้าไปสร้างอยู่ก็มี ทางขึ้น ๆ ลง ๆ สูงขึ้นไปบ้าง ต่ำลงมาบ้าง เป็น
ตอน ๆ ลดเลี้ยวสูงต่ำแล้วแต่ฝั่งทะเลจะให้ บางระยะบางตอนถึงปลูก
ต้นไม้ไว้ริม ๆ ทางด้วย เมื่อนั่งรถไปมองเห็นเรือจับปลาของชาวเมือง
ได้เป็นหมู่ ๆ ตลอดเรือกลไฟใหญ่น้อยที่แล่นเข้าออกไปมาอยู่ตาม
มหาสมุทรอินเดีย เมื่อทางล่องไปได้ประมาณ ๒๐๐ เส้น ถึงบ้าน
ตันหยงโตกอง ต่อไปอีกสัก ๓๐ เส้น ถึงสโมสรวายน้ำที่ประทับประพาส
จากสโมสรวายน้ำทางทำสูงขึ้นไปจนเห็นภูเขาและภาพในเมืองไทรบุรีได้
ฉับพลัน ทางตอนนี้มีสวนยาง สวนมะพร้าวไปเป็นตอน ๆ ถึงหลักไมล์
ที่ ๘ ทางขึ้นสูงถึงยอดเขาทำไปตามสันเขา ถ้ามองไปทางขวามือจะ
เห็นภาพทะเลโค้งงามดี ที่เวียงบาชังตรงหลักไมล์ที่ ๑๔ ถนนเลี้ยวหัก
เข้าไปจากฝั่งทะเล แล้วสูงขึ้นเป็นระดับเรื่อยต่อไปจนถึงยอดเขาอีกเขา
ตรงยอดเขาภูนี้เมื่อก้มมองลงมาที่พื้นล่าง จะเห็นภาพถนนที่เรามาอยู่
ระหว่างต้นไม้คล้ายงูเลื้อย ถึงหลักไมล์ที่ ๑๔ นับว่าเข้าที่สูงสุดมองเห็น
อะไรได้ทั่ว และถ้าเข้าไปบนคาบสมุทรจะเห็นภาพต่าง ๆ เช่นทิวหมู่บ้าน
น้อยใหญ่ บ่าไม้ ภูเขา และเรือกวานนาไว้ในแดนสหรัฐมะลายูได้
อย่างชัดเจน งามดูภาพเขียนที่ใส่กรอบไว้^๑ ก่อนนี้ไปทางลดต่ำลง ตาม
ทางมาฟากซ้ายมือมีน้ำตก ถึงไม่สูงใหญ่ก็น่าดู ๆ อยู่หลายแห่ง ทางผ่าน
หมู่บ้านเรื่อยมาจนถึงสุโหงบิ๊งและบาลิปุเลา และตรงหลักไมล์ที่ ๒๖

๑ เป็นความเห็นของชนชาวเกาะหมาก

บ้านอ้นภูาค

ทางวกกลับดูจงล้อ ถ้าไม่สังเกตให้ดีจะเข้าใจว่า หันกลับไปทางที่มาเสีย
แล้ว ที่กินถึงปาสส์เป็นที่ที่น่าดูอีกแห่งแล้วก็หมู่บ้านกุมบาร์ และ
บายันลีปิส จากบายันลีปิสทางทำผ่านทุ่งนาไปเบนออกไปทางฝั่งทะเล
จนถึงหมู่บ้านพวกประโมงอวนแห และต่อออกไปอีกไม่ไกลเท่าใด
ก็บรรจบเข้าวังทางตรงวัตถุ ที่ได้เสด็จประพาสเมื่อวาน

เวลา ๙.๐๐ ล. ท. เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยข้าราชการ
ฝ่ายในฝ่ายหน้าบางท่านยังบ้าน มหาอำมาตย์ตรี พระยาภูมินาถภักดี
เสวยพระกระยาหารซึ่งเจ้าของบ้านกราบบังคมทูลเชิญ จัดเป็นอาหาร
มะลายู ระหว่างเวลาเสวยเจ้าของบ้านก็ได้จัดร้องเฆมาแสดงถวายให้
ทอดพระเนตร เช่นเดียวกันกับทั้งงานที่แล้ว ๆ มา เสด็จกลับที่ประทับ
ราวเที่ยงคืน

วันอังคาร วันที่ ๑ ตุลาคม

บ้านอัมปังค์ เกาะหมาก

เสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว ราว ๔.๐๐ ล. ท. เสด็จพระ-
ราชดำเนินประพาสโรงร้านในเมือง ประทับร้านบีบีเคอซิลวา ร้านขาย
เครื่องเพชรเจ้าของเดียวกันกับร้านที่เมืองสิงคโปร์ นายยูเอสเคอซิลวา
ผู้จัดการใหญ่ที่สิงคโปร์ได้มากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่อีก ได้ตกแต่งร้านด้วย

๑ อยู่ในละแวกสวนที่ตำบลภูกิตดำบาร์ที่ประทับเสวยน้ำชาเมื่อวันเสด็จประพาสวัดงู

ธงไตรรงค์ ธงช้างและธงชาติต่าง ๆ ทำโค้งซุ้มที่หน้าร้าน กลางซุ้ม
มีตราอาร์มพระครุฑพ่าห์ ตัวซุ้มตกแต่งด้วยใบไม้ดอกไม้สดคาวผ้าแดง
ผ้าขาวสลักกัน ในร้านมีพรมปูลาดตลอด พอเสด็จประทับพระเก้าอี้
ที่จัดทอดไว้ ผู้จัดการก็อ่านคำถวายพระพรชัย และถวายต้นหมากทอง
ทำปลุกบนฐานไม้คำ มีช้างสลักด้วยงาช้างทำเดินอยู่ใต้ต้นตัวหนึ่ง ต้นหมาก
นี้หมายความว่าตามนามของเกาะคือเกาะหมาก คำถวายพระพรชัยเป็น
ภาษาอังกฤษ พิมพ์ลงในแพรสีเหลืองมีลายขอบสีแดงใส่ไว้ในกรอบเงิน
สลักลายใบไม้ มีตราประจำเกาะหมากทำด้วยเงินลงยาติดไว้บนกรอบ
ด้านบน และเมื่อถ่ายภาษาแปลงเทียบให้มาตามแบบไทยแล้วคงได้
ถ้อยคำว่่า:-

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพุทธศาสนิกชนชาวสิงห์แห่งจังหวัดเกาะ
หมาก ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายเคารพแต่ได้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทผู้ทรงเป็นเอกอัครพุทธราชาธิราชในสกลโลก และขอถวาย
บังคมทูลการต่อพระบรมราชวโรกาส ที่ได้ทรงพระมหากรุณาพระ-
ราชทานให้ปวงข้าพระพุทธเจ้าได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทครั้งนี้

ก็เมื่อบรรดาคณะชนในมะลายูประเทศ พวกขึ้นชมนิยมดีต่อ
เกียรติยศยิ่งใหญ่ในการที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสฉันใด ปวงข้าพระพุทธเจ้าเหล่าพุทธศาสนิกชนชาวสิงห์แห่ง
จังหวัดเกาะหมาก ฤๅที่ใด ๆ ก็รู้สึกด้วยเกล้า ฯ เป็นทวิคุณในการที่มา

สบโอกาสอันประเสริฐคู่เคียงกันฉันนั้น ด้วยการที่ได้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทเสด็จมาประทับอยู่ ณ ท่ามกลางปวงข้าพระพุทธเจ้าฉันนั้น ได้
น้อมนำให้เหล่าข้าพระพุทธเจ้ามีความบันเทิงใจ หวนคิดไปครุ่นว่าในยุค
สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชจักรพรรดิราชาธิราชผู้ทรงพระคุณธรรม อัน
พระธรรมของพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เผยแผ่ออกไปกว้าง
ไกล บัดนี้ ในรัชสมัยของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พุทธศาสนิก
ประเทศหนึ่งก็ได้ถึงซึ่งความเป็นใหญ่ยอดเยี่ยมแล้ว ทั้งศาสนโนวาทของ
สมเด็จพระโคตมพุทธเจ้า ก็ได้กลับเข้ามาอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์อีก
ด้วยประการฉะนี้ ปวงข้าพระพุทธเจ้าจึงหวังด้วยเกล้า ๖ ว่าสกลโลก
อาจจะมีที่รับพระธรรมอันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทาน
เทศนาสั่งสอนไว้แต่ปฐมกาลล่วงได้ ๒๔๖๘ ปีมาแล้วนั้นอีกครั้ง

ปวงข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานถวายบังคมนาการต่อใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาทด้วยน้ำใจอันเปี่ยมไปด้วยความปีติศุภไสยขึ้นบาน แต่
มามีความเสียดายก็ในการที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จประทับ ณ เกาะ
หมากนั้นน้อยวันนัก

ด้วยอำนาจแห่งพระรัตนตรัย ขอให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจง
เสด็จดำรงรัฐสวัสดิโดยสันติภาพ และขอให้ประเทศบ้านเมืองของใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาท จงมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไปชั่วกัลปาวสาน
เทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบแสดงพระราชนิพนธ์ที่นายยู เอส เคอ ซิลวา ได้แสดงความสวามิภักดิ์กล่าวคำถวายพระพรชัยมงคลเช่นนั้น ทรงประทับในร้านประมาณชั่วโมง และทรงซื้อของบางอย่างแล้ว เสด็จประพาสห้างปริชาร์ด ทรงซื้อของและเสวยน้ำชาที่จัดหาเตรียมไว้ในห้าง เสด็จกลับที่ประทับประมาณยี่คำครึ่ง

เวลาเสด็จลงจะเสด็จประพาสเมื่อบ่าย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานซองบุหรืทองคำมีพระปรมาภิไธย และพระมหามงกุฎประดับเพชรแกมหาอำมาตย์ตรี พระยาภูมินาถภักดี ของหนึ่ง

ตัวเมืองเกาะหมากส่วนที่เรียกกันตามทางราชการว่า ยอร์ชทาวน์^๑ เท่าที่ได้เห็นวิธีการดำเนินกิจการบ้านเมือง แม้ว่าจะแบบเดียวกับสิงคโปร์ก็ดี แต่เมื่อเทียบส่วนในทางชั้นและสมัยตลอดความเป็นไปของดินที่แล้ว ดูออกจะดีไปกว่าด้วยประการต่าง ๆ เช่นตึกกว้านบ้านเรือนและการใช้ไฟฟ้าตามสถานที่อาศัยหรือถนนก็มีไฟฟ้าใช้กันได้ทั่ว โรงร้านห้างหอก็ดูคึกคัก ยิ่งสังเกตหน้าผู้ชายก็พากันยิ้มแย้มแจ่มใส ชักถามสิ่งใดไม่ค่อยยกไหล่และทำหน้าบูดเบี้ยว ต่างมีแต่พากันขยายใหญ่ขึ้นเงียบ ๆ เซา ๆ อย่างแบคแมน แซมป์สัน ของเราไม่สู้พบ เกาะหมากจะว่าไปอีกทีก็ไม่ใช่เป็นดินที่จะแปลกตาของพวกไทยเรา นับแต่ทาง

๑ George Town

รดไฟสายใต้ทำลงไปสำเร็จแล้วเกือบจะเรียกว่า เป็นโรงหนังข้างบ้านก็ได้
สถานที่หรือท้องที่ที่เกี่ยวแทบจะออกปากได้ว่า พันสวนน้ำตก วัดเกกกลส
เขาปิ้งและวัดงูแล้วไม่รู้ว่าจะไปไหนดี การเที่ยวเตร่รู้สึกเป็นค่ามาก
เข้าของไม่ว่าชนิดใดราคามันสูงไปกว่ากรุงเทพ ฯ เสียเกือบทั้งสิ้น ยิ่ง
ราคาค่าเช่ารถยนต์เรียกเอาชั่วโมงละตั้ง ๕ เหรียญก็มี ยังไม่มีของ
อะไรที่แปลกตาไปกว่าได้เห็นไว้แล้วในบ้านเมืองเรา จะเป็นเสื้อผ้าหรือ
ภาชนะใช้สอย จะมีอยู่อันก็รถบัส รับคนโดยสารที่แต่งหน้าขึ้นใหม่
ใช้กำลังแล่นไปมาด้วยแรงไฟฟ้า แต่ไม่ใช่รถไฟฟ้ารูปเป็นมอเตอร์คาร์
ที่เราใช้กัน รูปทรงก็ตรงแรงไฟฟ้าที่นำมาใช้ทางสายลวดอย่างวิธี
รถราง มีคันไทรลเล่ย์บนหลังคาขึ้นไปรับแรงไฟฟ้าที่สาย การเดิน
ไม่ต้องผั่งรางเดินตามถนนอย่างธรรมดา เป็นรถขนาดใหญ่บนทุกคน
ได้ราว ๔๐-๕๐ ล้อติดยางอย่างรถยนต์ คันไทรลเล่ย์ที่ขึ้นไปรับสายนั้น
วางรับกันได้แน่นไม่มีแกว่งมีหลุด แม้รถจะเข้าที่หลึกหรือเลี้ยวฉับไค
ก็ติดไปได้เรียบร้อย

จังหวัดเกาะหมากแบ่งออกเป็น ๓ บริเวณหรือท้องที่ คือตัวเกาะ
เอง ทั้งที่ทำการที่ยอร์ชทาวน์ท้องที่ ๑ โปรวินซ์เวลเลสเลยทั้งที่ทำการ
ที่บัตเตอร์เวทท้องที่ ๑ ที่ดินชิงชังทั้งที่ทำการอยู่ที่ลุมตอกท้องที่ ๑ มี

๑ ราคาแลกเปลี่ยนเงินเหรียญในตลาดประเทศมะลายู ต่ำกว่าค่าเดิมที่ ถึง ๖๐ เซ็นต์
ต่อชิลลิงหรือปอนด์ละ ๑๒ เหรียญ เนื่องด้วยทำกันเช่นนี้ ราคาของจากยุโรปในเมือง
มะลายู จึงมีราคาสูงกว่าในกรุงเทพ ฯ มาก

พลเมืองรวมกัน ๓๐๔,๓๓๕ คน และเมื่อจำแนกออกเป็นท้องถิ่น ๆ แล้ว ในตัวเกาะมีอยู่ ๑๖๒,๑๔๔ โปรวินซ์เวลเลสเลย์ ๑๓๐,๓๔๑ ที่ดินถึงซ์ ๑๑,๘๕๐ และในจำนวนพลเมืองที่ว่าสามแสนกว่า เป็นจีนเสียราว ๆ แสนห้าหมื่น

เกาะหมากเรียกทางแขก ทางฝรั่งว่า ปีนัง ปีนัง ภาษามะลายูว่า หมาก เดิมเป็นของเมืองไทร ๆ และอยู่ในความคุ้มครองของไทย เมืองไทร ๆ เป็นเมืองมะลายูที่เป็นประเทศราชของไทยมาช้านานไม่ต่ำกว่าสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เกาะหมากเป็นเกาะอยู่ปลีกออกไปในทะเลด้านตะวันตก แม้ไม่สู้โตใหญ่แต่เขานับว่าเป็นท้องถิ่นที่สำคัญอยู่ในอาณาจักรของอังกฤษส่วนหนึ่ง ฝรั่งนานชื่อเกาะสิงคโปร์ว่า ประตูนะวันออกภาคไกล เกาะหมากก็ว่า ไข่มุกต์ของบูรพาทิศ

ตำนานเกาะหมากและเหตุผลที่อังกฤษได้ไปมีเขียนกันไว้ทั้งทางไทยและฝรั่ง และเป็นเรื่องที่น่าฟังอยู่บ้าง จะได้นำลงทั้งทางไทยและฝรั่ง ซึ่งของฝรั่งเล่าว่า:-

เมื่อพุทธกาลล่วงได้สักพันเก้าร้อยปีมาแล้ว เกาะหมากก็เป็นเกาะเปลี่ยว ๆ มีแต่ป่า ๆ ทุ่ง ๆ อยู่กลางทะเล กัปตันลังกาสเตอร์ชาวอังกฤษนับว่าเป็นคนแรกที่พาเรือเข้าไป และขึ้นไปอาศัยแรกกันอยู่หลายวัน ภายหลังเกิดพากันป่วยไข้ลง และถึงล้มตายเข้าก็เลยพากันหนีกล่าวว่ายูคนั้น แม้ชื่อเสียงก็ยังไม่ปรากฏว่ากระไรกัน และที่กัปตันลังกาสเตอร์รีบหนีไปเช่นนั้น เลยทำให้เรื่องของเกาะหมากกันไปเสียนาน

ดูว่าจะถึงสองร้อยปีกว่า

เรื่องเกาะหมากเพิ่งมาเกิดขึ้นใหม่ก็สมัยกรุงรัตนโกสินทรราวคริสต์
ศักราช ๑๗๘๖ เมื่อทางอังกฤษมาพากันเห็นขึ้นว่า เมืองบันกุลันที่ไต้หวัน
ในสุมาตราไม่เป็นที่มั่นพอสำหรับท่าเรือ เพราะถึงคราวมรสุมตะวันออก
มาเข้าเมื่อใด เรือจะเข้าออกก็ไม่ได้สะดวก ถ้าอังกฤษยังไม่มีท่าเรือ
ที่ดี ๆ ไต้หวันแถบนี้ไต้หวัน ก็ยากที่จะดำเนินการค้าขายในคาบสมุทรมะลายู
ให้ดีขึ้น เพราะพวกวิลันดาเข้าไปเป็นใหญ่และก็ได้เมืองมะลากาไว้เสีย
แล้ว แฟรนซิสโลต์เป็นผู้หมายตาเอาเกาะหมาก ฝรั่งเศสผู้เดิมอยู่ใน
ราชนาวิอังกฤษ เป็นนายเรือโท ลาออกเสียเมื่อ ค.ศ. ๑๗๖๕ มาทำมา
หากินในอินเดีย อำนาจการปกครองหัวเมืองขึ้นของอังกฤษทาง
ตะวันออกสมัยนั้นจัดกันเป็นบริษัท วางย่านกลางไต้หวันในอินเดีย เรียก
บริษัทอีสต์อินเดียกันปะนี้ แฟรนซิสโลต์มาเป็นกัปตันเดินเรือไปมาอยู่
ระหว่างเมืองท่าในอินเดียกับคาบสมุทรมะลายู เวลานั้นมีอายุเพียง ๓๒
ต่อมาเข้าไปอยู่ในเมืองไทโร ๖ เป็นผู้แทนของบริษัทในเมืองนั้น กัปตัน
โลต์เข้าไปอยู่ก็หาช่องคุยกอยเจรจากับพระยาไทโร ๖ เพียรมาจน ค.ศ.
๑๗๗๑ พอตกลงกันได้ก็มีบอกเข้าไปในอินเดียว่า พระยาไทโร ๖ จะยก
ดินแดนก่อนฝั่งทะเลคันแต่ปากน้ำเคตะห์ไปจนหน้าเกาะหมากให้ ถ้า
อังกฤษรับจะช่วยป้องกันไม่ให้พวกสะลังงอและไทยเข้าไปรบกวน บริษัท
จัดการไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถจะรับสัญญาเรื่องทางสะลังงอให้เป็น

๑ Edward Monckton. เป็นทูตไปจัดการ

ที่พอใจของพระยาไทร ฯ กิจการเลยระงับกันไปวาระหนึ่ง แต่นั้นมา
กับตันไลต์ก็ขึ้นไปอยู่เสียเมืองกลาง มีเรื่องกล่าวเป็นนัยอยู่สองทาง
หนึ่งคนไม่พอใจที่บริษัทไม่จัดการเรื่องเกาะหมากให้สำเร็จ อีกหนึ่ง
คิดจะไปเอาเมืองกลางมาเปลี่ยน เมืองกลางยุคนั้นแขกเรียกอุยงชาลัง
ฝรั่งเรียกยังก์ซีลอน นิสัยกับตันไลต์ไม่เพียงเป็นทหาร ยังเป็น
นักการเมืองและชำนาญเอาตัว กับตันไลต์เข้าไปอยู่ในเมืองกลาง ๘ ปี
จนมีความรู้เรื่องการเมืองได้ดี แม้ชัยภูมิที่ทางก็ดูว่าได้แผนที่ไว้ทั่ว
ทั้งยังไปได้หญิงชาวเมืองบุตรชาวปอตตุเกสครึ่งชาติชื่อ มาตินา โรเซลซ์
เป็นภรรยา และทางภาษาไทยก็เข้าใจว่า คงจะรู้ดีได้เหมือนกัน

กับตันไลต์มีความรู้ในทางเมืองกลางทั้งชาติแล้ว พอเข้าปี ค. ศ.
๑๗๘๐ ก็ข้ามไปหาหลอดเทศถึงที่เมืองกาลกัตตา นำความเห็นที่จะเอา
เมืองกลางแทนเกาะหมากไปหารือ แต่ไม่สำเร็จเพราะมีอุปสรรคใหญ่
เกิดขึ้นด้วย พอหลอดเทศถึงเตรียมการ ในยุโรปอังกฤษไปเกิด
บาดหมางขึ้นกับฝรั่งเศสถึงต้องทำสงครามกันช้านาน

เรื่องอังกฤษคิดจะเอาเมืองเกาะหมากอ้างมาราว ๑๔-๑๕ ปี มา
สำเร็จเอาได้ต่อยุคหลอดคอรันวาลีสออกมาเป็นเจ้าเมืองบังกล่าใหม่
ส่งเสริมให้กับตันไลต์ไปเจรจากับพระยาไทร ฯ การครั้งนี้สำเร็จ อังกฤษ
ได้เกาะหมากใน พ. ศ. ๒๓๒๙ นั้น และถึงว่าเบื่องปลายมาเกิดมีข้อความ
ที่เข้าใจผิดขึ้นต่อพระยาไทร ฯ ในข้อสัญญาว่าไม่แน่อนลงได้ จนทำให้

๑ พุทธตามวินสเทดต์ ทางมีลลชกล่าวว่ เมืองด้วยแมกฟาสันไม่เห็นด้วย

พระยาไทร ฯ ไม่พอใจขอเลิกและยกพวกไปชุกีติ ทางกับตันโลตยัง
จัดการสำเร็จไปได้โดยยกพวกออกต่อสู้จนพระยาไทร ฯ แพ้ ถึงต้องยอม
รับค่าชดเชยต่ำลงมาเพียงปีละ ๖,๐๐๐ เหรียญสเปญ นี่เป็นค่าที่
เล่ำนตาม ๆ หนังสือฝรั่ง ทางไทยเอาเหตุผลที่อังกฤษได้ไปก็เนื่อง
พระยาไทร ฯ คิดจะตั้งตัวเป็นใหญ่ มีข้อไขเป็นมูลเรื่องตั้งปรากฏใน
พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ที่กล่าวไว้ว่า “ในสมัย
เมื่อก่อนปลายรัชกาลกรุงธนบุรีนั้น พวกฝรั่งต่างชาติชาวยุโรปที่
ไปมาค้าขายอยู่ทางตะวันออกแย่งประโยชน์การค้าขายกัน ในครั้งนั้น
อังกฤษอยากจะทำหัวเมืองเป็นที่ตั้งทำการค้าขายแข่งพวกวิลันดาทาง
แหลมมะลายู เห็นเกาะหมากคือที่มะลายูเรียกว่า เกาะปีนัง อันเป็นเขตต์
ของเมืองไทรบุรีเหมาะแก่การอันนั้น จึงแต่งคนให้ไปว่ากล่าวกับพระ-
ยาไทร ฯ ๆ ฝรั่งก็ยังไม่ยอม ครั้นถึงปีมะเส็งสัปกจลศักราช
๑๑๔๗ พ.ศ. ๒๓๒๘ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อกรม
พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จยกกองทัพลงไปปราบปรามพม่า
ที่มาตีหัวเมืองบักซ์ได้แล้วเลยไปตีได้เมืองปัตตานีด้วย ครั้นนั้นพระยา-
ไทร ฯ อับดุลละโมกัรรมชะกำลังกลัวกองทัพไทยจะยกไปตีเมืองไทรบุรี
จึงยอมให้อังกฤษเช่าเกาะหมากเมื่อปีมะเมียอัฐศกจลศักราช ๑๑๔๘
พ.ศ. ๒๓๒๙ แต่หนังสือสัญญาที่ปรากฏเป็นข้อความที่เมืองไทรบุรี
ร่างไปฝ่ายหนึ่ง โดยประสงค์จะให้อังกฤษต้องรับผิดชอบช่วยป้องกัน
ศัตรูที่จะมาทำร้ายแก่เมืองไทร ฯ ทุกทิศทุกทาง แต่ฝ่ายข้างอังกฤษ

แก้ร่างนั้นมา ยอมรับผิดชอบเพียงแต่ที่จะต่อสู้ศัตรูที่จะมาตีเกาะหมาก (เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเข้าใจว่า อังกฤษกับพระยาไทร ฯ หาได้ทำสัญญากันในครั้งนั้นไม่^๑) แต่ในเวลากำลังว่ากล่าวกันอยู่ด้วยเรื่องสัญญา อังกฤษเข้าไปปกครองเกาะหมากเมื่อปีมะเมียอัฐศกจุลศักราช ๑๑๔๘ พ. ศ. ๒๓๒๙ นั้น ต่อมาครั้นเมื่อพระยาไทร ฯ มายอมอ่อนน้อมต่อไทย โดยตีเหมือนกับเมืองตรังกานู ไทยยอมให้เมืองไทร ฯ เป็นเมืองประเทศราชอย่างเดิมไม่เบียดเบียน พระยาไทร ฯ ก็เกิดความเสียกาย เกาะหมากที่ยอมให้อังกฤษเข้าปกครอง เพียรว่ากล่าวเอาคืนก็ไม่สำเร็จ จึงเกิดรบกับอังกฤษเมื่อปีกุนทรศกจุลศักราช ๑๑๕๓ พ. ศ. ๒๓๓๔ พวกเมืองไทร ฯ ก็เอาเกาะหมากคืนมาไม่ได้ กลับต้องทำหนังสือสัญญากับอังกฤษในปีนั้น ยอมให้อังกฤษเข้าเกาะหมากปีละ ๖,๐๐๐ เหรียญ^๒ ทั้งนี้ และเหตุการณ์นี้มีขึ้นในรัชสมัยของพระยาไทร ฯ บิดา

๑ คำในวงเล็บนั้นเป็นพระนิพนธ์ของผู้เรียบเรียงหนังสือพงสาวดารเอง

๒ ทางหนังสืออังกฤษพูดไม่เป็นการเข้า กล่าวคือว่าเมื่อพวกพระยาไทร ฯ รบแพ้แล้ว การสิ้นสุดลงกันได้ก็โดยให้พระยาไทร ฯ ทำสัญญายกเกาะหมากให้อย่างไม่คิดเอาคืนอีก และอังกฤษจะยอมให้เงินสับสิดเป็นรายปี ๆ ละ ๖,๐๐๐ เหรียญ ได้พบงบประมาณรายจ่ายเงินทางสเตรตส์เซดดลเมนต์ส์ ยังมีประเภทจ่ายเงินให้แก่เจ้าเมืองไทร ฯ อยู่ปีละ ๑๐,๐๐๐ เหรียญ ในการช่วยเหลือเรื่องเกาะหมากและโปรวินซ์เวลเลสเลย์อยู่จนบัดนี้ กับเรื่องนี้ทางหนังสือ มัลลส์ มีกล่าวว่า เมื่อครอห์รด์เข้ามาขึ้นทางไทยจะขอเอาเงินรายนี้เสียเอง ครอห์รด์ไม่ยอม

เจ้าพระยารัตนสงครามรามภักดีเจ้าพระยาไทโร ฯ ที่แขกฝรั่งเรียกเจ้า
ปะแงรันผู้ลงไปตีเมืองเประมาถวายในรัชกาลที่ ๒ และเป็นเจ้าเมือง
คนที่ ๑๒ นับแต่เจ้าผู้ครองเมืองไทโร ฯ เปลี่ยนการถือลัทธิพุทธศาสนา
มาเป็นมะหะหมัดอิสลาม

วันพุธ วันที่ ๘ ตุลาคม

เดินทางไปกัวลากังสาร์ (เประ)

กำหนดประทับเกาะหมากหมดเขตต์ลงวันนี้ เวลา ๑๐.๒๐ ก. ท.
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากบ้าน
อัมฎาญ์ไปยังสะพานวิกตอเรียท่าเรือ ในการเสด็จพระราชดำเนินเมือง
กัวลากังสาร์นครเประ เสด็จถึงท่าเรือประมาณ ๑๐.๓๐ ก. ท. มีสเตอร์
คอตรึงตันผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด กับข้าราชการประจำจังหวัดเกาะ
หมาก มีมิสเตอร์ ไวต์เลย์ มิสเตอร์ ปรัดต์ มิสเตอร์ เทย์เลอร์
แพทย์ มิสเตอร์ เซนอาร์ฟฟิน ท่วน บูลาค แห่งเมืองไทรบุรี นายพันตรี
โรเบิตสัน และนายร้อยเอกโลเวลล์ กับบรรดาข้าราชการมณฑล
ภูเก็ททั้งพ่อค้ากฤหบดีชาวเกาะหมาก เช่น มิสเตอร์ ครีฟฟิน มิสเตอร์
ยู เอส เทอซิลวา มิสเตอร์ หลิมออทุน มิสเตอร์ จีห์ลินหงวน กับ
ประชาชนชาวเมืองชั้นผู้ดี ๆ อีกเป็นอันมาก ได้ไปคอยเฝ้าส่งเสด็จ
อยู่ ณ ที่นั้น ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัด ได้เชิญเสด็จลงประทับใน

เรือกลไฟซีกัลล์ที่รัฐบาลจัดถวายเป็นเรือพระที่นั่ง เพื่อเสด็จข้ามฟาก
จากฝั่งเกาะไปตำบลไปร พอเรือพระที่นั่งใช้จักรแล่นออกได้ราวกึ่งทาง
เรือรบแมกโนเลียก็ยิงปืนใหญ่สลุตถวายคำนับเป็นพระเกียรติยศทุกวัน
เสด็จถึง บรรดาข้าราชการทั้งฝ่ายอังกฤษและไทย นับแต่ผู้แทนผู้ว่า
ราชการจังหวัดเกาะหมาก ที่ไปคอยเฝ้าส่งเสด็จได้ยืนรออยู่ที่บนสะพาน
ท่าเรือ จนเรือพระที่นั่งแล่นข้ามทะเลผ่านกึ่งทางไปแล้ว จึงต่างพากัน
กลับ ในเรือพระที่นั่งซีกัลล์มีกอมมานเคอร์ฟีลเจ้ากรมเจ้าท่า กับตัน
ชอนเคิส นายตรวจกำกับการท่าเรือกับนายคอยู่ตอกและภรรยา ได้ตาม
เสด็จและมาส่งเสด็จจนถึงสถานีไปร เรือพระที่นั่งเทียบท่าไประเวลา
ราว ๑๑.๐๐ ก. ท. เสด็จขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง รถไฟใช้จักรออก
จากสถานีไปรในเวลานั้น

รวมเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับอยู่ในเกาะหมาก
๗ ทิวากับ ๗ ราตรี ทรงสำราญพระราชหฤทัยตลอดมา

แม้การที่เสด็จพระราชดำเนินครั้ง^{๕๕} นี้ จะเป็นการที่เสด็จมาฉะเพาะ
ส่วนพระองค์ เพื่อทรงสำราญพระราชอิริยาบถมิได้มีราชการอย่างหนึ่ง
อย่างใดมาเกี่ยวข้องด้วยประการใด ๆ ก็ดี กระนั้นเมื่อเสด็จถึงและ
ประทับที่ใด ก็มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ๆ ตั้งแต่ผู้สำเร็จราชการ ผู้ว่า
ราชการและบรรดาหัวหน้าท้องที่ตลอดพ่อค้าคฤหบดีลงมาถึงชาวเมือง
ได้มาจัดการรับเสด็จแสดงการเฝ้า^{๕๖} เพื่อกันทั่วหน้า บรรดาหนังสือพิมพ์

ทั่วไปในประเทศมละยา ก็พากันลงช่วยยกย่องสรรเสริญพระเกียรติยศ
พระปรีชาทั้งทางราชการและส่วนพระองค์อย่างว่าโดยอเนกประการ

รถไฟพระที่นั่งถึงกัวลากังซาร์เวลาสัก ๒.๐๐ ล. ท. ยิสไฮเนิสส์
เซอร์ อีสถานคาร์ซัท สุลต่านนครเประ พร้อมด้วยรายาประไหม
สุหรีชายา กับเจ้านายวงศ์าศรีทวันกรมการเมืองเประฝ่ายมละยาบรรดา
ที่ได้เคยไปเฝ้า ฯ ที่ฮือโปห์ที่แล้วมา ทั้งนายพันโท พาร์ร ข้าหลวงประจำ
นครได้พร้อมกันมากอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ ณ สถานี เสด็จลงจากรถไฟ
พระที่นั่งแล้ว มีพระราชปฏิสันถารปราศรัยกับสุลต่าน และบรรดา
ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยทั่วถึง สุลต่านเชิญเสด็จขึ้นประทับ
รถยนต์พระที่นั่งนำเสด็จไปยังท่าเนียบ ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์
(ที่ทางราชการเมืองเประได้ว่ายืมจัดถวายเป็นที่ประทับแรม) สุลต่าน
ได้ตามเสด็จในรถพระที่นั่งยังท่าเนียบ เสร็จการส่งเสด็จ ฯ เสด็จขึ้นแล้ว
จึงได้กราบถวายบังคมลากลับ พร้อมด้วยรายาประไหมสุหรี ซึ่งได้เชิญ
คุณจอมสุวัทนามาส่งในรถตน

- ๑ ในตำแหน่งข้าหลวง ฯ ผู้สำเร็จราชการจึงมีทำเนียบไว้ที่นี้ เพื่อมาพักเวลาตรวจ
ราชการ ทำเนียบหลังนี้เป็นตึก ๒ ชั้นใหญ่โดกว้างขวางตกแต่งสมกับฐานะ ปลูกอยู่
บนเนินสูง ตรงเชิงเนินนี้เป็นที่ห่อว่าการของสุลต่านตั้งอยู่ และเนื้อที่ทำเนียบ
ข้าหลวงกับที่ห่อว่าการของสุลต่านตั้งอยู่ในฐานเช่นนั้น นักประพันธ์เรื่องเมืองมละยา
ผู้หนึ่งเขียนเรื่องมาถึงตอนนั้นว่าเงาทำเนียบของผู้สำเร็จราชการบังห่อว่าการของสุลต่าน
ไว้ให้อยู่ในร่มได้ฉับใด ก็เหมือนความสุขของพวกมละยาที่ได้รับจากความปกครอง
ของอังกฤษอยู่ฉับนั้น

การที่สุลต่านจัดทำเนียบผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ถวายเป็นที่ประทับ
นี้ ได้ความว่าด้วยคัมใหญ่ของสุลต่านที่เรียก อัสตานานคร ซึ่งสมควร
จะจัดถวายเป็นที่ประทับ ได้กำลังทำการซ่อมแปลงเสีย

นายพันโท พาร์ร ข้าหลวงประจำนครเประเป็นผู้มีอายุแล้ว มี
ลักษณะรูปพรรณผอมสูง สักเกตตุกิริยาออกจะดั่งว่าสงบเสงี่ยม แรก
เข้ารับราชการก็ในราชการสหรัฐมะลายูในคริสต์ศักราช ๑๘๘๘ คริสต์
ศักราช ๑๘๑๓ ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดบอร์เนียวของอังกฤษ และ
เป็นอยู่จน ค. ศ. ๑๘๑๕ เสียระหว่างหนึ่ง ค. ศ. ๑๘๑๖ ย้ายมาเป็น
ข้าหลวงประจำนครปาหังได้รับตราอังกฤษชั้น C. M. G. และ O. B. E.

เวลา ๔.๔๐ ล. ท. เสด็จพระราชดำเนินสนามกอล์ฟ ประทับทอด
พระเนตรการแข่งขันกอล์ฟซึ่งสุลต่านจัดให้มีขึ้น พวกที่เล่นมีเจ้านายชั้น
รายาอยู่หลายคน ตัวสุลต่านเองก็เล่น เวลาเล่นได้มีแถววงของรัฐบาล
ประบรรเลง กับมีการเลี้ยงเครื่องดื่มด้วย

เมื่อเสร็จการแข่งขันแล้ว สุลต่านเชิญเสด็จประพาสท้องที่ใน
กัวลาแกังสาร์ ประพาสอยู่จนเกือบ ๗ นาฬิกาจึงเสด็จกลับ

ค่ำวันนั้นสุลต่านได้มีการเลี้ยงพระกระยาหารถวาย จัดพระ
กระยาหารเป็นเครื่องมะลายู เชิญรายาและข้าราชการจะเพาะมะลายู
กับข้าราชบริพารชั้นผู้ใหญ่ ที่โดยเสด็จพระราชดำเนินบางท่านทั้งหญิง
ชายรวมด้วยกัน ๒๔ มารับประทานด้วย ในการเลี้ยงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สุลต่านจุ่งเจ้าจอมสุวัทนา พระองค์เองทรงจูงรายา

ประโหมสุหรี และงานเช่นนี้นับว่าเป็นครั้งแรกที่หญิงผู้ดีมีฐานะชั้นสูง
ออกมานั่งโต๊ะรับประทานร่วมกับแขกต่างเมือง ทั้งเป็นครั้งแรกที่จะ
ปรากฏในพงศาวดารของบ้านเมืองเหมือนกัน

เมื่อจวนเสร็จการเลี้ยง สุลต่านได้ยืนขึ้นกล่าวคำถวายพระพรชัย
และกายอพระเกียรติอย่างยืดยาวถวาย ดังตามเนื้อเรื่องที่รวมได้ มีความว่า
สุลต่านขอกราบบังคมทูลให้ตระหนักพระราชหฤทัย ถึงการที่พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองเประไค้ออีกครั้งนั้น ไม่ใช่เพียง
แต่จะพระราชทานเกียรติยศต่ออาณาประชาราษฎรของสุลต่าน ยังเป็นการ
เพิ่มเกียรติยศต่อเมืองเประเองให้ด้วยอีกฐานหนึ่ง สุลต่านมีความยินดี
ที่จะกราบบังคมทูลซ้ำ ในการที่ตนรู้สึกภูมิใจที่มีโอกาสได้รับเสด็จพระ
ราชดำเนินประพาสเมืองกัวลากังซาร์ได้เป็นครั้งแรก แต่มาด้วยความเสียใจ
อยู่หน่อยถึงการที่ตนไม่สามารถจะกราบบังคมทูล และสนองพระราช
คำรัสอย่างใดให้เป็นภาษาไทย และไม่มีความรู้ในขนบธรรมเนียม
มรรยาทแห่งราชสำนักไทย แต่ก็หวังด้วยเกล้า ๆ ว่า การที่จัดที่ท่าไปแม่
จะมีสิ่งใดเกิดบกพร่องขึ้นไม่ตรงกับพิธีของไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวคงมีพระราชหฤทัยคิดเสียว่า เป็นด้วยขาดความรู้ทางไทยนั่นเอง
ในที่สุดสุลต่านกล่าวอีกว่า ตนจะไม่พรรณนาให้มากไปนัก ด้วย
คณะนักพ้อนที่มาแสดงถวายต่างก็กระหายรอจะสนองพระเดชพระคุณอยู่
เมื่อกระนั้นในกาลนี้สุลต่านเห็นเป็นการสมควรแล้ว จะพากันถวาย
พระพรชัยอีกครั้ง สุลต่านได้ชักชวนที่ประชุมให้พร้อมกันดื่มถวาย

พระพรชัย แตรวง (รัฐบาลเประ) บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี
ขณะที่ประชุมได้พากันให้ถวายชัยกลอไปจนเพลงแตรจบ

พอจบเพลงแตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยืนขึ้นประทับ
พระราชทานพระราชกระแสตรัสตอบว่า:— พระองค์ทรงพระโสมนัส
ที่ได้ทรงสดับวาจาสุลต่านกล่าวถวายพระพรชัย พระองค์ทรงขอบใจ
สุลต่านที่ได้จัดการรับรองอย่างเต็มใจ และใช้จะทำต่อจะเพาะพระองค์
ยังตลอดลงมาถึงเหล่าราชบริพารทั้งก็ทำกันเป็นฉันกันเองด้วย พระองค์
ใคร่ทรงขอกล่าวทั้งในพระนามและนามของเหล่าราชบริพาร ซึ่งว่าจะ
พากันลืมเสียไม่ได้ ในการที่สุลต่านและเหล่าบริพารขององค์ท่านได้
ทำการรับรองและไม่ใช้ทำเพียงฉันมิตร ทำถึงฉันทาติและกษัตริย์สนิท
เอาด้วย พระองค์ทรงตรัสได้ว่าที่เสด็จมาครั้งนี้มีเวลาน้อยนัก มีพระ
ราชประสงค์จะใคร่อยู่ในกัวลาทั้งสารให้มากกว่านี้ เพื่อได้มีโอกาสทำ
ความคุ้นเคยกับสุลต่าน และอาณาประชาราษฎร์ขององค์ท่านให้ดีกว่า
แต่ทว่าถึงจะน้อยดังเป็นมาก็ดี ต่างก็พากันรื่นเริงบันเทิงใจทั่วแล้ว
และในพระนามของพระองค์เอง และแทนเหล่าอาณาประชาราษฎร์
พระองค์มีพระบรมราชประสงค์อยากให้สุลต่านหาโอกาสเข้าไปเยี่ยม
กรุงสยามสักครั้ง เพื่อเป็นทางที่พระองค์จะได้ทรงรับรองให้ดียิ่งสุลต่าน
ได้จัดถวาย ในที่สุดพระราชกระแสพระองค์ได้ทรงชวนมวลที่ประชุม
ให้พร้อมกันดื่มอวยชัยแก่สุลต่าน ต่างก็พร้อมกันกระทำ คณะแตร
บรรเลงเพลงสรรเสริญเประ

เมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้ว เสด็จออกประทับห้องรับแขกทอดพระเนตรระบำและสัปดาห์ร้องประสานดนตรี ซึ่งมีญาติของสุลต่านมาแสดงอยู่ด้วยสามสี่คน ได้เวลาอันสมควรเสด็จขึ้น

เนื่องในงานค่ำวันนี้ สุลต่านได้น้อมเกล้า ฯ ถวายของเพื่อเป็นที่ทรงระลึกในการประพาสสามสี่อย่าง มีแผ่นลวดเงินกับทองสานเป็นผืนอย่างสี่อย่าง ๑ เสือกับหมอนอิงปักด้วยไหมทองเป็นลายมะลายู ๒ สำหรับอย่าง ๑ กับมีเครื่องสัมฤทธิ์และทองขาวเป็นของเก่าโบราณ จะใช้ประกอบทำเครื่องเขียนหมากหรือที่เป็นตลับ ฯ จะใช้ใส่ยาเส้นสูบกลองก็เหมาะ เป็นของทำในเมืองประเอง และด้วยฝีมือชาวประทั่งสิ้นอีกอย่าง ๑ และก่อนเสด็จลงประทับโต๊ะเสวย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎสยามแก่สุลต่าน

กัวลากังซาร์ถึงเป็นเมืองเล็ก ๆ แต่เคยมีชื่อเสียงอยู่ในประเทศหนึ่ง ภายปัจจุบันทางกิจการไม่สู้เป็นที่สำคัญแล้ว คงถือกันเพียงเป็นที่ที่สุลต่านเจ้าเมืองไปตั้งวังอยู่ แบบลพบุรีสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ สุลต่านก็คงบงการเมือง ณ ที่นี้เหมือนกัน แต่เขาว่าทำกันจะเพาะแผนกมะลายู มีพลเมืองเพียงสัก ๓,๐๐๐ เศษเท่านั้น ยุคที่

เป็นที่สำคัญก็ในรัชสมัย ราชยา เสอร์ อีตริส เมอซิก-ฮาล-แอ็สซัมชาห์
 G. C. M. G., G. C. V. O. สุลต่านคนที่พิราลัยเสียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗
 ตัวเมืองตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเประฟากขวามือ ออกจะเป็นที่ลุ่มมาก เวลา
 ฤดูฝนน้ำหลากแล้ว เกยท่วมถึงหลังคาบ้านเรือนกันบ่อย ๆ ราษฎร
 ในบริเวณนั้นต้องเตรียมเรือแพกันไว้ถ่ายทรัพย์สินสมบัติขณะมีอุทกภัย ซึ่ง
 ได้รับความเสียหายกันมาก ๆ เมือง ๆ บรรดาสถานที่ทำการรัฐบาล
 สาธารณสถาน ตลอดจนโรงเรียน เช่นโรงเรียนช่างเหล่านนั้น
 ได้ไปสร้างอยู่บนดอน ๆ ทรวดทรงบ้านเรือนราษฎรพูดได้ว่าไม่ขึ้นหน้า
 เพ็ชรบุรีไปเท่าไร นอกจากถนนซึ่งเคยกล่าวแล้วไม่ว่าที่ไหน ๆ เรา
 สู้เขาไม่ได้ ของอื่นไม่มีอะไรให้ชมเลย วังหรือคุ้มสุลต่าน ก็ไม่หนี
 แบบที่ยะโฮร์ไปได้ไกล ทรวดทรงหลังใหญ่ คูโอโงไปทางฝรั่ง ๆ
 มองเผิน ๆ ออกใกล้ ๆ โฮเตลรอยาล แต่หอสี่เหลี่ยมสามชั้นของ
 โฮเตลทำไว้เสียค้ำหน้า นั้นอยู่ค้ำข้างและก็มีทงสองมุม มุมละหอ
 หลังคาทำทรงปั้นหยาและสองชั้นอย่างหลังคาคร้ว มุขที่ยื่นออกมาตรง
 หน้าที่รถเข้าไปเทียบรับส่ง ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม พื้นบนหรือหลังคาเป็น
 ซาลามีลูกกรงเตี้ย ๆ เพียงปั้นเองกัน ชมกันว่าเอาแบบชาโตในเมือง
 ฝรั่งเศสมาทำ มอสก็แบบยะโฮร์หรือที่กัวลาลัมเปอร์ ยอดคงปุมป้าเป็น
 ฝาโถปริก วังสุลต่านมีอยู่ด้วยกัน ๓ แห่ง ที่เป็นที่ใหญ่ใช้ในการออก
 แหกหรือรัฐบาล รักษาตลอดเครื่องตกแต่ง และการดูแลเป็นหน้าที่
 ของรัฐบาลทั้งสิ้น

วันพฤหัสบดี วันที่ ๕ ตุลาคม

เดินทางไปอานะบุกิต (ไทรบุรี)

เวลา ๑๐.๐๐ ก.ท. เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งจากที่ประทับในเมืองกัวลาแกงซาร์ สุลต่านเซียมเสด็จประพาสทั่วเมืองอีกครั้ง นำเสด็จประพาสท้องที่ต่าง ๆ ทอดพระเนตรสถานที่บ้านเรือนโรงเรียนราษฎรตามทางเสด็จพระราชดำเนิน แล้วเสด็จไปหยุดรถพระที่นั่งประทับทอดพระเนตรโรงเรียนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ข้างทางเสด็จไปนั้นราว ๒ นาที แต่มิได้เสด็จเข้าไป รถพระที่นั่งใช้เครื่องเดินต่อไปเลี้ยวไปตามถนนสายออกนอกเมือง บรรจบทางออกชานเมืองกัวลาแกงซาร์เข้าทางสายเชื่อมไปไต้เผิง สุลต่านพร้อมด้วยรายามูตาและรายากรมการชั้นผู้ใหญ่ประมาณ ๖-๗ นาย โดยเสด็จพระราชดำเนินด้วย

โรงเรียนที่หยุดรถพระที่นั่งประทับทอดพระเนตรแต่กี้ เป็นโรงเรียนชั้นสูงชื่อมาเลย์คอลเลจ (มะลายูวิทยาลัย) กล่าวกันว่าได้จัดระเบียบหลักสูตรวิธีสอนพอกับการสอบไล่ที่จะเข้ามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ทีเดียว เป็นโรงเรียนกินนอน และเท่าที่เข้าใจก็จะสำหรับบุตรหลานบุคคลชั้นผู้ใหญ่ศึกษาเท่านั้น

ตัวโรงเรียนทำเป็นตึกสองชั้นกว้างขวางโตใหญ่ สังกะตึกแผนผังที่ทำมุขขนานยื่นออกไปสองข้างนั้น ออกจะคล้าย ๆ ศาลารัฐบาลเมือง

แพร่มาก... เสียงว่าห้องเรียนห้องนอนนักเรียนตลอดห้องต่าง ๆ ได้จัด
กันอย่างโรงเรียนฝรั่งทีเดียว... ทั่วตึกฉาบปูนสีขาว มีสนามหญ้าสำหรับ
เด็กนักเรียนเล่นกว้างใหญ่... การรักษาเท่าที่มองเห็นนับว่าทำกันได้ดี
พร้อม

เสด็จถึงไท่เผิงเวลาประมาณ ๑.๐๐ ล. ท. สุลต่านนำเสด็จประพาส
ห้องที่อยู่ราวสัก ๓๐ นาที... ก็นำเสด็จพระราชดำเนินต่อไปตำบลปาริต-
บุณฑาร

ไท่เผิง เป็นเมืองหลวงของนครเประ เป็นเมืองขนาดเล็ก ๆ
เล็กกว่าฮิโปร์ แต่โตกว่ากัวลากังซาร์... คำว่า ไท่เผิง เป็นชื่อมาจากจีน
มีคำแปลว่า “ความสงบอันไม่มีวาระสิ้นสุด”... ทั่วเมืองตั้งอยู่บนลุ่ม
แม่น้ำลารูตในที่ท่ามกลางทำเลทำเหมืองแร่... ถึงว่าจะเป้นแผ่นดินของ
แขกก็ดี แต่จีนนับว่าเป็นมนุษย์จำพวกแรกที่เข้าไปทำแร่ในนั้น และ
ทำสืบเนื่องกันติด ๆ มา ๗๐-๘๐ ปี... จนจะว่าไม่มีเวลาสืบเปลี่ยน
เจ้าของพากันเข้าไปตั้งเคหะสถานบ้านเรือนอยู่... มองทั้งว่าเมืองจีน จะ
หาแขกเข้าไปแทรกสักคร้วก็ขี้ยาก... ไปตั้งเป็นก๊กเป็นเหล่าถึงตงฮย
ตัวเหี้ยกันขึ้น... ทั่วต่างไปแย่งอำนาจแย่งการค้าขายซึ่งกันและกันจนเกิด
รบกันขึ้นเอง... ทำให้บ้านเมืองเดือดร้อนกันโตใหญ่... เลยแขกผู้เป็น
เจ้าบ้านหมดความสามารถจะทำการห้ามปรามได้... เป็นเหตุให้อังกฤษ

เข้านมือ นอกจากตอนกลาง ๆ เมืองซึ่งเหลือเนื้อที่อยู่ไม่กี่สิบไร่แล้ว ไม่มีตรังไหน แม้สักตารางหลาจะไม่ถูกค้ำยเข้าพื้นที่ในการทำเหมืองแร่ จวนข้าหลวงประจำนครตั้งอยู่ที่นี้ แผนผังเมืองก็ลอกกัวลาลัมเปอร์ และอีโปห์ ทั้งมีการแบ่งกันออกเป็นเมืองฝรั่งเมืองแขก ถนนสายที่พุ่งออกไปจากหลังสถานีรถไฟเป็นกำหนดหมายเขตต์ พวกยุโรปและเอเชีย สองฟากถนนสายใหญ่ ๆ มักใช้ต้นประดู่ปลูก ตามบางถนนต้นประดู่ เหล่านั้นขึ้นถึงขนาดใหญ่ มีกิ่งก้านยื่นปรกออกไปทำให้มีร่มได้ตลอด แล้ว สถานที่ทำการรัฐบาลเป็นตึกธรรมดาไม่สู้หรูหรานัก การประปา เขาเอาน้ำมาจากบนภูเขาตักน้ำหลังเมืองออกไป แล้วผั่งท่อให้ไหล เข้าไปในเมือง มีสวนที่เขียวเล่นอยู่ข้างจวนเลขานุการก็ถ่ายแบบจาก กัวลาลัมเปอร์ เช่นมีทะเลสาบหรือหนองใหญ่พอเอาเรือลงพายเล่นก็ได้ เหมือนกัน การปลูกจั้ตระเบียบต้นไม้และเก็บต้นไม้ชนิดใส่กระถาง กระเช้าดูเขาจัดได้ดีกว่า สิ่งที่น่าดูในสวนก็น้ำในหนองซึ่งรักษากันให้ ใสอยู่ได้จนมองเห็นตัวปลาว่ายไปมาได้ฉับนั้น บรรดาพื้นสถานที่ตาม หัวเมืองในสหรัฐมะลายู ทั้งเห็นในเมืองนี้เป็นตัวอย่าง เขามักใช้ปูด้วย หินอ่อน ที่ทำดังนั้นหาเนื่องการแสดงความโอ่อวดในทางฟุ่มเฟือยไม่ ทำเพื่อต้องการการการแข็งแรง เพราะที่เมืองอีโปห์เขามีที่ขุดทำหิน ชนิดนั้นกันมากและก็ขายราคาถูก ๆ ด้วย สนามม้าพากันชมว่าดีนัก ถึงยกย่องว่าบรรดาสนาม ๆ ตามหัวเมืองมะลายูแล้ว สนามนี้เป็นที่หนึ่ง ที่ให้แข่งมีกองทหารมาประจำอยู่ ๓ กอง กองอินเดียน ๑ กองปืนพะม่า ๑

และกองราบอังกฤษเป็นกองอังกฤษเองอีก ๑ การใช้จ่ายในกองทหาร
อินเดียนว่าคิดเอากันจากเงินรายได้ของบรรดาสุลต่านสี่หัวเมืองในสหรัฐ
มะลายูนัน

เสด็จถึงปาริตบุนตาราว ๒.๐๐ ล. ท. สุลต่านเชิญเสด็จขึ้นประทับ
บนทำเนียบ ซึ่งได้จัดไว้ถวายเป็นที่ประทับร้อนและถวายพระกระยาหาร
กลางวัน

เสด็จจากปาริตบุนตารประมาณ ๓.๓๐ ล. ท. ก่อนจะเสด็จขึ้น
ประทับรถยนต์พระที่นั่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สุลต่าน
กราบถวายบังคมลากลับ ท้ายทรงเห็นว่าถ้าสุลต่านจะตามไปส่งเสด็จ
จนถึงที่รถไฟพระที่นั่งไปรอรับเสด็จอยู่นั้น ก็จะเป็นการลำบากแก่สุลต่าน
ในการจะกลับทูลลาทั้งสารระหว่างเวลามีค้ำ สุลต่านกับร่ายามูดาและ
เจ้านายวงศ์ที่ตามเสด็จพระราชดำเนินมา และมาส่งเสด็จต่างพากัน
กราบถวายบังคมลากลับ เสด็จถึงบุกิตมะตายาม ๔.๔๐ ล. ท. เสด็จขึ้น
ประทับรถไฟพระที่นั่ง ณ สถานี ซึ่งมีตีสตริกออฟฟิศเตอร์แห่งท้องถิ่นกับ
ข้าราชการชาวอังกฤษอีก ๒-๓ นายมากอยเฝ้ารับและส่งเสด็จอยู่

รถไฟพระที่นั่งใช้จักรออกจากสถานีราว ๕.๐๐ ล. ท. ถึงอาเน-
บุกิต (ในไทรบุรี) ประมาณ ๘.๐๐ ล. ท. รถพระที่นั่งหยุด ณ สถานี
ประทับแรมในรถไฟพระที่นั่ง ณ ที่นั้นคืนหนึ่ง

ตำบลปาริตุนตารที่เสด็จมาประทับร้อนเมื่อกลางวัน เป็นที่ตั้ง
ที่ทำการของท้องที่กะเรียน ติดอยู่กับพรมแดนโปรวินซเวลเลสเลย์ เป็น
ท้องที่ที่มีชื่อเสียงขึ้นหน้าค่าชื่อในการทำเรือกสวนไร่นาในประเทศ
มะลายูอยู่มาก มีที่ดินเบิกขึ้นเป็นนาปลูกทำได้ดีแล้ว ๖๗,๐๐๐ เอเคอร์
นอกจากการทำนา ยังมีการทำสวนยาง สวนมะพร้าว ไร่มันสำปะหลัง
และไร่อ้อยกันอย่างกว้างขวาง นับว่าเป็นท้องที่ที่อุดมพร้อม

ถนนสายที่เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถยนต์พระที่นั่ง พุดเอาแต่
ออกจากกัวลาแกงสารมาจัดได้ว่าดีตลอด การรักษาต้องชมว่าเราสามารถ
แม้มีระยะยาวเชื่อมเมืองต่อเมืองกันถึงเพียงนั้น ยังไม่มีที่ใดที่ปล่อยให้
ชำรุดลงเป็นหลุมเป็นบ่อสับสนเลย หากยังมีผู้คนอยู่ในธรรมคา กว้าง
ว่าเป็นการพันวิสัยจะป้องกัน ตอนถัดกัวลาแกงสารออกมาหน่อย มีต้น
สักปลูกไว้ทั้งสองฟาก เป็นระยะๆ ห่างกันประมาณ ๕-๖ วา เรื่อยไป
หลายสิบเส้น บางต้นโตใหญ่มีขนาดได้ถึง ๖-๗ ก้าวแล้ว ได้สังเกตดู
ชะนิกรู้สึกว่าไม่สู้จะดีนัก คงจะไม่เหมาะกับพื้นที่อย่างพบปะกันตามป่า
ไต่ๆ เมืองพิจิตรลงมา มีสวนยางสวนมะพร้าวและไร่มันสำปะหลัง
ทำกันอยู่ตลอดทั้งสองฟากทาง ถนนผ่านนาไปบ้าง แต่ไม่ใช่ตอนที่กว้าง
ใหญ่นัก ผ่านที่ทำเหมืองแร่ไปสองสามแห่ง มองเห็นเครื่องจักรโรงงาน
ออกตระหง่าน คุกริกริกร้อย มีหมู่บ้านเนื่องกันไป บางหมู่บ้านใหญ่

โต มีโรงเรียนมิโบสถ์สุหร่านับว่าไม่เปลี่ยว ป่าคงรกชัฏไม่ปะเลย

ตามบรรดาหมู่บ้าน ๆ ที่เสด็จผ่านไป หมู่ไหนมีโรงเรียนเจ้าหน้าที่
ปกครองท้องที่ก็จัดนักเรียนให้มาเข้าแถวคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่ข้างทาง
เวลารถพระที่นั่งผ่านไปก็พากันโห่ร้องถวายชัยตามเพศตามภาษาทุกแห่ง

สุดท่าน เสอร์ อีสถานคาร์ ผู้ครองนครประะเป็นผู้มีอายุราว
กลาง ๆ คน กระว่าในเรือน ๔๐-๔๕ มีลักษณะผิวพรรณเนื้อสองสีหรือ
ค่อนข้างดำ ผมหงอกประะปรายแล้ว ร่างกายสันทัด ดูเป็นคนออกจะไป
ข้างหิม ๆ ไม่สู้หรูหรา ทำทางออกจะตรงกันข้ามกับสุดท่านยะโฮร์
เพราะท่านนั้นถ้าจะเรียกกันตามภาษาปากตลาดก็อย่างว่าหนักอยู่ ชาว
ว่าเป็นนักกีฬา ชอบเล่นคลี เล่นแข่งม้า ได้เคยออกไปศึกษาวิชาใน
ประเทศอังกฤษ และว่าในสมัยเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประทับอยู่ในออกซ์ฟอร์ดนั้น ถึงแม้ว่าครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่ฟังได้ทรง
รู้จักก็ดี สุดท่านก็ยังแสดงความจงรักภักดีจงตั้งได้คุ้นเคยเฝ้าแหนมาแต่
ก่อนแล้ว เป็นที่ชอบพระราชอัธยาศัยและพอพระราชหฤทัยมาก

อนึ่ง มีของที่แปลกตาอันเกี่ยวด้วยประเพณีของเจ้านายมะลายูแถบ
นี้ ที่ได้ไปพบปะเข้าชวนให้น่ามากล่าวอยู่อย่างในการใช้ร่วมเป็นเกียรติยศ
ร่วมที่ใช้กันไม่ใช่กลดหรือสัปทนที่ทางเราใช้กัน หรือที่ใช้กันทางกะลันตัน
และไทรบุรีดังที่เห็น ๆ มาแล้ว เป็นร่มฝรั่งปักค้างคาวอย่างชายกันตามร้าน
ในสำเพ็งชะนิคันละ ๕-๖ สลึงเราคี ๆ และมาเอาก้ามะหรืดที่หุ้มออก
เปลี่ยนใส่แพรหรืออะไรแล้วแต่พอใจและให้เป็นสีตามหมายยศ คิต

ตอนสี่

อาลอว์สตาร์ — สงขลา — ชุมพร

ประพาสเมืองอาลอว์สตาร์—เสด็จถึงอำเภอสะเทาะ—เสด็จถึงสงขลา— ทอดพระเนตรโน้หรัที่เสือป่าและลูกเสือแสดง — พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ — ส่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่รายาและข้าราชการเมืองเประ — เสด็จคืนพระนคร — เสด็จถึงชุมพร — พระราชทานสัญญาบัตรแก่ข้าราชการกรมรถไฟ — โทรเลขปราศรัยระหว่างหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรกับผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์

วันศุกร์ วันที่ ๑๐ ตุลาคม

เดินทางไปจังหวัดสงขลา

ก่อนเสด็จลงประทับโต๊ะเสวยเมื่อคืน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทนต์มเหษณ์หมักยี่หวาบุตรเจ้าพระยาไทรบุรีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทบนรถพระที่นั่ง และการที่ประทับแรมในเมืองไทรบุรีราตรีหนึ่ง แม้โปรดเกล้าฯ มิให้เป็นทางราชการด้วยประการใดๆ ก็ดี กระนั้นฝ่ายบ้านเมือง (สุลต่าน) ยังจัดให้เจ้ฮาริฟพื้นเลขานุการประจำตัวออกมาคอยช่วยเหลือบรรดาข้าราชการบริพารให้ได้รับความสะดวกในการพักอาศัย

เวลาราว ๑๐.๐๐ ก. ท. เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งจากสถานีอานะ
บุกิต ประพาสเมืองอาลอร์สตาร์ (เมืองหลวงนครเกะห์ ไทรบุรี) เสด็จ
ไปตามถนนสายผ่านสวนอานะบุกิต เข้าไปในเมืองทอศพระเนตรโรงร้าน
ขายของทั้งสองฟากถนนไปจนทางเลี้ยวหน้าวังสุลต่านผ่านหอออกเคียนซ์-
ฮอลล์และวิหารมอสใหญ่แล้วบ้านพักรถไฟเรลเวย์เรสต์เฮาส์ ประพาส
อยู่ราวเกือบครึ่งชั่วโมง ก็เสด็จเลยออกไปต่อถนนสายไปจับถนนไทรบุรี
ที่จะเข้าไปจังหวัดสงขลา เสด็จถึงพรมแดนพระราชอาณาจักรอันเป็น
เขตต์แคว้นจังหวัดสงขลา เวลาสักหนึ่งนาฬิกาหลังเที่ยง รถพระที่นั่ง
หยุดครู่หนึ่งเพื่อพระราชทานโอกาสให้นายร้อยเอกโครฟซ์ที่ตามมาส่ง
เสด็จถึงนี้ได้กราบถวายบังคมลากลับ ณ ที่พรมแดน นายพันตำรวจเอก
พระยาวิชัยประชาบาล ผู้บังคับการตำรวจภูธรมณฑลนครศรีธรรมราช
ได้ออกมากอยเฝ้ารับเสด็จ และนำเสด็จเข้าสู่พระราชอาณาเขตต์ เสด็จ
ถึงที่ว่าการอำเภอสะเตกาที่จัดไว้เป็นที่ประทับร่อนราว ๒.๐๐ ล. ท.

ณ อำเภอสะเตกา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรี-
ราเมศวร์ ได้เสด็จออกมากอยเฝ้ารับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จลงประทับร่อนและเสวยพระกระยาหารกลางวันที่สมเด็จพระเจ้าน้อง
ยาเธอทรงจัดถวาย เสวยแล้วประทับอยู่อีกรวมเวลาประมาณสักชั่วโมง
ราวเวลา ๓.๒๐ ล. ท. ก็เสด็จพระราชดำเนินต่อไป ถึงสงขลาเวลา ๗.๐๐

ล.ท. ประทับ ณ ตำหนักเขาน้อย ซึ่งเป็นตำหนักของสมเด็จพระอุปราชาได้
ทรงจัดไว้ถวายเป็นที่ประทับแรม

เมื่อเสวยพระกระยาหารค่ำแล้ว เวลาราว ๑๑.๐๐ ล.ท. เสด็จ
ออกหน้าตำหนัก ทอดพระเนตรกีฬาของเสือป่าที่มาแสดงถวาย ได้เวลา
อันสมควรเสด็จขึ้น

วันเสาร์ วันที่ ๑๑ ตุลาคม

ตำหนักเขาน้อย จังหวัดสงขลา

เวลาราว ๕.๐๐ ล.ท. เสด็จประพาสท้องที่ในเมืองสงขลาเสด็จไป
ตามถนนใหญ่แล้วไปบรรจบถนนสายที่มาจากอำเภอสะเตกาเข้าถนน
เลาะซอกกำแพงเมืองเก่าเลยออกไปถนนตลาดและสายขนานฝั่งทะเล
สาบจนสุดแล้วกลับล่องผ่านหน้าศาลารัฐบาลลงไปประทับเสวยน้ำชา ณ
แหลมสน เสร็จแล้วประทับอยู่ ณ ที่นั้นอีกประมาณ ๓๐ นาทีจึงเสด็จกลับ

ประมาณ ๑๑.๐๐ ล.ท. เสด็จลงหน้าตำหนักตั้งเมื่อคืน ทอดพระ
เนตรโน้หรีาซึ่งทางบ้านเมืองจัดเสือป่าและลูกเสือประจำจังหวัดมาแสดง
ถวาย เสด็จขึ้นประมาณ ๑.๐๐ ล.ท.

อนึ่ง เวลาเสด็จลงใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๑ แก่เจ้าจอมสุวัฒนา ชั้น ๓ แก่พระเจ้าวรวงศ์
เธอพระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการ ในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า
กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ และเข็มขัดหลวงเดิมแก่ นางเล็ก ทิพยวิสาร

ทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาประติพัทธภูบาล เชิญเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ไปพระราชทานแก่รายาและข้าราชการเมืองเประอีกคือ
เหริยวรรตนาภรณ์ชั้น ๒ แก่ รายาประโหมสุหรี^๑ แห่งนครเประ
ชายาสุลต่านอิสกานการ์

ทวียาภรณ์ช้างเผือกแก่ รายามูตาเมืองเประ (รายา อับดุล
อาลีส บิน มูซา)

ทวียาภรณ์มิ่งกุฎสยามแก่ :-

๑ รายา บันตะหะรา (รายา ยูซุบ)

๒ รายา คิยิลีย (รายา จุลัน) สมาชิกสภาการเมืองเประ

๓ รายา กัจลพงษ์ องครักษ์สุลต่าน

วันอาทิตย์ วันที่ ๑๒ ตุลาคม

เดินทางสู่พระมหานคร ฯ

วันนี้เป็นวันที่จะเสด็จกลับสู่พระมหานคร เวลา ๘.๐๐ ก. ท. เสด็จ
โดยรถยนต์พระที่นั่งจากตำหนักเขาน้อยไปยังสถานีรถไฟจังหวัดสงขลา
เสด็จขึ้นประทับรถพระที่นั่ง ใต้เวลา รถไฟพระที่นั่งใช้จักรออกจาก
สถานี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์พร้อมด้วย
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยประจําณฑลทักษิณไต่กับกองเสือบ้าและลูกเสือบ มี

แถวธงประจำกองมาตั้งแถวเฝ้าส่งเสด็จอยู่ ณ ศาลาถานี รถไฟพระที่นั่งถึงจังหวัดชุมพรราว ๙.๐๐ ล.ท. หยุด ณ สถานีตรงชานที่จัดไว้ให้เทียบ

ณ สถานีจังหวัดชุมพร มหาเสวกโท พระยากองการธำธิตีสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลสุราษฎร์พร้อมด้วยข้าราชการประจำมณฑลและจังหวัดชุมพรบางนาย กับกองเสือบ่าและลูกเสื่อในจังหวัดนั้นทั้งหมดทหารรักษาวัง ฯ ในกองพันที่ ๓ ได้มาตั้งแถวคอยเฝ้ารับเสด็จ ฯ และรักษาการตั้งเช่นวันเสด็จไป

เวลาราว ๙.๓๐ ล.ท. เสด็จประทับโศกเตลของกรมรถไฟแผ่นดิน เสดวยพระกระยาหารพร้อมด้วยข้าราชการบางนายบนนั้น เสดวยแล้วเสด็จกลับรถพระที่นั่ง ประทับแรมในรถ

อนึ่ง เวลาประทับ ณ สถานีสงขลาจะเสด็จขึ้นรถไฟพระที่นั่งเมื่อเข้าใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้:-

นายถวิล กุปตารักษ์ เป็นหลวงถวิลเศรษฐพำณชยการ

นายกิมหลี่ ชุนตระกูล เป็นหลวงรัตภาระพิทักษ์

วันจันทร์ วันที่ ๑๓ ตุลาคม

เดินทางสู่พระมหานคร ฯ

รถพระที่นั่งออกจากสถานีชุมพรราวเวลา ๖.๐๐ ก.ท. หยุดมาตามสถานีน้อยใหญ่ที่จัดไว้เป็นที่เติมน้ำและบรรทุกพื้นสำหรับรถจักรตั้งขาไป

ถึงเพ็ชรบุรีราว ๑.๐๐ ล.ท. ณ สถานีมีข้าราชการประจำจังหวัดพร้อมด้วย
กองเกียรติยศทหารบกที่ ๑๔ มากอยเฝ้าฯ และเข้าแถวรับเสด็จ พอ
รถพระที่นั่งย่างเข้าบริเวณศาลาสถานี แตรวงกองทหารบรรเลงเพลง
สรรเสริญพระบารมี รถพระที่นั่งหยุดอยู่ราว ๒๐ นาทีก็เคลื่อนกระบวน
ต่อไป ถึงสถานีราชบุรี ๔.๑๕ ล.ท. รถพระที่นั่งหยุด ณ สถานีอีกประมาณ
๒๐ นาที ที่ศาลาสถานีมีผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดมณฑลและข้าราชการ
ประจำมณฑลบางนาย กับนายพลตรี หม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ ผู้บัญชาการ
กองพลทหารบกที่ ๔ พร้อมด้วยกองเกียรติยศทหารบกที่ ๔ มากอย
เฝ้าฯ รับเสด็จ กองทหารกระทำการเคารพถวายเช่นที่เพ็ชรบุรี รถพระ
ที่นั่งเคลื่อนกระบวนจากสถานีเวลา ๔.๓๕ ล.ท. ถึงสถานีนครปฐม
๕.๕๐ ล.ท. จางวางตรี พระยาสุนทรบุรีฯ สมุหเทศาภิบาลพร้อมด้วย
ข้าราชการในกองมณฑลบางนายได้มาเฝ้าฯ และมีกองเสือบ่าลูกเสื่อไป
ตั้งแถวเป็นกองเกียรติยศเฝ้าฯ อยู่ด้วยเหมือนกัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องสักการะไป
นมัสการพระปฐมเจดีย์ตามพระราชประเพณีเสร็จแล้ว รถพระที่นั่งก็
เคลื่อนกระบวนจากนี้ ถึงสถานีบางกอกน้อย ๗.๐๐ ล.ท. ตรง ณ สถานี
บางกอกน้อยมีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยไปคอย
เฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาทรับเสด็จอยู่เป็นอันมาก เวลาเสด็จลงมีพระ-
ราชดำรัสทักทายปราศรัยแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเหล่านั้น

บางท่านแล้ว เสด็จลงประทับรถยนต์พระที่นั่งสู่ท่าवासกรี เสด็จขึ้น
ประทับรถยนต์พระที่นั่งขึ้นสู่พระราชวังดุสิต

รวมเวลาเสด็จจากพระมหานครถึงวันเสด็จกลับขึ้นสู่พระมหานคร
อีกด้วยกันเป็น ๒๓ ราตรีกับ ๒๔ วัน คิดเป็นเวลาเดินทางกลางวัน ๙
วัน ราตรี ๒ ราตรี ประทับแรมขาเสด็จไปที่ชุมพร ๑ ราตรี หาดใหญ่
๑ ราตรี อีโปห์ ๑ ราตรีกับ ๑ วัน เกาะสิงคโปร์ ๕ ราตรีกับ ๕ วัน
เมืองกัวลาลัมเปอร์ ๑ ราตรีกับ ๑ วัน เกาะหมาก ๗ ราตรีกับ ๗ วัน
เมืองกัวลางังซาร์ ๑ ราตรี ขาเสด็จพระราชดำเนินกลับที่บ้านอานะบุกิต
๑ ราตรี ประทับอยู่ในเมืองสงขลา ๒ ราตรีกับ ๑ วัน ที่ชุมพรอีก ๑
ราตรี รวมระยะทางรถไฟที่รถพระที่นั่งเดินทั้งเสด็จไปและกลับ สายใน
อาณาเขตประเทศมะลายู ๒,๑๑๘.๒๐ กิโลเมตร สายในพระราช
อาณาจักร ๒,๐๐๖.๖๐ กิโลเมตร รวมด้วยกันทั้ง ๒ สายเป็น ๔,๑๒๔.๘๐
กิโลเมตร หรือประมาณ ๒,๕๗๘ ไมล์อังกฤษ หรือราวๆ ๑๐๓,๑๒๐
เส้น

อนึ่ง เวลาประทับอยู่ ณ จังหวัดสงขลา ได้ทรงพระกรุณาโปรด-
เกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร โทรเลขไปแสดง
ความขอบพระราชหฤทัยต่อผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ ในการที่เหล่า
บรรดารัฐบาลในประเทศมะลายูได้จัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน นับว่า
เป็นที่พอพระราชหฤทัย และผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ก็ได้มีโทรเลขตอบ
ถวายมา โทรเลขสองฉบับนั้นมีใจความว่า:—

ได้มาถึงสงขลาคันเป็นอันสวัสดิภาพแล้ว บัดนี้มีพระราชกระแส
โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าส่งความขอบพระราชหฤทัยมายัง ฯพณ ฯ ท่าน
และขอความช่วยเหลือแห่ง ฯพณ ฯ ท่านได้นำความขอบพระราชหฤทัย
เช่นนั้นแจ้งต่อเหล่าบรรดารัฐบาลที่ได้จัดการรับเสด็จพระราชดำเนิน
อย่างฉันทมิตรภาพ อันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ตลอดไปทั้งอาณาจักร
มะลายู่อีกด้วย

ฉบับที่ ๖

ทูล หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร

ได้ทรงโปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแทนหม่อมฉัน
และเหล่ารัฐบาลที่หม่อมฉันปกครองอยู่ว่า หม่อมฉันและรัฐบาลเหล่านี้นั้นต่างรู้สึกพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้า ฯ ในการที่ได้ทรงพระมหา
กรุณาพระราชทานพระกระแสน้ำจืดอย่างฉันทมิตรภาพ ตั้งฝ่าพระบาทได้
ประทานไปโดยทางโทรเลขจากสงขลา กระนั้น

ใบขึ้นทะเบียน

เรื่องขึ้นทะเบียนสมุดรายนามสมาชิกสมาคมฯ กรุงเทพมหานคร

ใบขึ้นทะเบียนสมุดรายนามสมาชิกสมาคมฯ

สมาคมฯ กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร

สมาคมฯ กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร

สมาคมฯ กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร

สมาคมฯ กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร

สมาคมฯ กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร

สมาคมฯ กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร

หอสมุดแห่งชาติวังมณฑลพิษณุโลก

จันทร์บุรี

ร.พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. ๘๑๑๖๕๐

นายทินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๕/๑๐/๒๕๓๐

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

ឃុំឃាំង ឃុំឃាំង ឃុំឃាំង ឃុំឃាំង ឃុំឃាំង
ពេញលេញស្រេច អង្គការបរិស្ថាន ពិស. ៨១៧៩០
អាចឃើញ ថ្ងៃស្អែក ថ្ងៃឃុំឃាំង ឃ. ក. ២៤៤១
